

Билал
Лайлан

Сууаб, гюнах джазылгъан дефтерле
(Кек-Джер ангылатма сөзлюк)

22-чи
китабы

*библиотека журнала «Ас-Алан»
the library of the magazine "As-Alan"*

БИЛАЛ ЛАЙПАН
BILAL LAYPAN

**Сууаб, гюнах
джазылгъан дефтерле**

Тетради добра и зла

**«МИР ДОМУ ТВОЕМУ»
«PEACE TO YOUR HOME»**

**Москва Moscow
2002**

УДК 821. 512. 142

ББК 84(2Рос=Кара)

Л12

Лайпанов Б.А.

Л12 Сууаб, гюнах джазьылгъан дефтерле: Сборник стихов. -
М.: Мир Дому Твоему, 2002. - 224 с.

ISBN 5-87553-039-1

«Тетради добра и зла» - стихи на карачаевском языке о библейских заповедях, о Человеке и человечности, о противоборстве сил зла и добра, о силе духа и разума.

УДК 821. 512. 142

ББК 84(2Рос=Кара)

© Лайпанов Б.А., текст

© Лайпанов А.Б., оформление

© "Мир дому твоему", 2002

© "Ас-Алан", 2002

ISBN 5-87553-039-1

Билал Лайпан

Сууаб, гюнах
джазылгъан дефтерле

ИННЕТ

АЛЛАХ
АДАМ

ХАКЪ
ХАЛКЪ

УММЕТ
МИЛЛЕТ

КЪУРАН
ТУРАН

НАМАЗ
КАВКАЗ

ДЖУЛДУЗУ бла АЙ
МАЛКЪАР-КЪАРАЧАЙ

Бу иннет бла, иман бла
Джашагъанлагъа,
джашарыкълагъа да,
Ёлгенлеге,
ёллюклеге да,
Тирилгенлеге,
тирилликлеге да

Атайма
бу КИТАБНЫ

Къызыл-Къалачы Лайпанканы Билад

«АНА ТИЛНИ КЪОРЛУГЪУСА...»
(Размышление о поэзии Билала Лайпанова)

«Аны джыр хазнасына
Былай деселе керек:
Къарачайны Къадау Ташы
Не да Джуртда Джангыз Терек»

В современной карачаевской литературе творчество Билала Лайпанова стоит особняком. К сожалению, его поэтическая муза в наши дни как Одинокое Дерево Родины, ибо нет сейчас у нас мастеров слова равных ему по таланту и, как всегда, мало людей, которые способны понять и оценить необычайный дар. Что ж, в таком случае пусть это будет одиночеством чистого и мощного потока, бьющего из глубины культуры и языка своего народа, к которому так хочется припасть сегодняшнему читателю, испытывающему жажду по настоящей поэзии. Действительно глубокая и талантливая поэзия не может появиться в результате простого составления лексико-синтаксических конструкций, чем ограничивается большинство современных рифмоплетов в своих стихотворных упражнениях. Настоящее поэтическое творчество, к которому мы, без всякого сомнения, относим произведения автора этой книги, рождается в душе поэта как таинство и лишь потом оформляется в языковую форму, превращаясь в строки и строфы.

Дерево Поэзии Билала Лайпанова напоминает Джуртда Джангыз Терек (в буквальном переводе на русский язык - «Единственное Дерево Отчизны»), карачаевский вариант знаменитого «Древа жизни» или «Мирового Древа», имеющегося в мифологии и фольклоре всех народов планеты, и выглядит таким же сильным, гордым и одиноким, просто в силу величины данного Богом таланта и замечательной укорененности в почве родного языка, которым поэт владеет блестяще.

Джуртда Джангыз Терек не раз пытались уничтожить. Сначала его пытались срубить муллы-невежды, решившие, что этот древний символ будет мешать поклонению единому Богу. Но оно опять выросло из уцелевших корней. Второй раз его рубили коммунисты, чтобы карачаевский народ вычеркнул из национальной памяти изначально присущий всему человечеству архетип и безоглядно поклонялся идолам, изобретенным новой властью.

С Поэтическим Древом Билала Лайпанова ситуация аналогична. Только сначала его ветви и ствол ощутили на себе топоры критиков-коммунистов, признавших творчество поэта не соответствующим принципам социалистического реализма; а после краха советской системы за эти же топоры взялись люди, вообще далекие от какой бы то ни было поэзии - псевдомусульмане, имеющие весьма смутное представление о настоящем исламе, и в силу убогого сознания и недостатка соответствующего религиозного и светского образования услышавшие в шелесте листьев этого Древа языческие песнопения и заклинания. Вдобавок, еще и сегодняшние псевдодемократические власти и их органы безопасности с подачи своих вновь оживившихся агентов-стукачей, усмотрели в поэзии Билала Лайпанова - опасные для себя призывы к истинной Демократии, Свободе и Независимости в нашей многострадальной стране. Для кого-то может показаться странным, что творчество единственного крупного на сегодняшний день карачаевского поэта не дает покоя ни официальным властям, ни их тайным службам; ни безбожникам, ни псевдоверующим; ни шовинистам, ни националистам. Да и некоторые собратья по перу, вопреки творческой солидарности, норовят, кто лист сорвать, кто ветку сломать, а кто-то вообще с корнями вырвать прекрасное поэтическое дерево. Загадка такого отношения людей (и ведомств) к поэзии Билала Лайпанова проста, а разгадка - стара, как мир: творчество настоящего художника никого не оставляет равнодушным - ни друзей, ни врагов. Дружья, как им и положено, радуются успехам любимого поэта, а завистникам не дает покоя гложущий их червь зависти. Значит, с поэзией в данном случае все в порядке - она настоящая, она талантливая и, главное, она - ПРАВДИВА! А правда - категория не из приятных. Жить правдой, по правде, а тем более говорить ее вслух и призывать к ней - удел сильных духом людей. Именно ПРАВДА колет глаза тем, кто находится «над пропастью во лжи», и тем, кто и два слова не может нормально связать на родном языке, но считают себя великими, и не оцененными по достоинству писателями или поэтами.

Джуртда Джангыз Терек... Так назвал одну из своих книг Билал Лайпанов, поясняя таким образом суть своего творчества, которое есть попытка философско-поэтического осмысления внутреннего состояния души современного горца, трагической истории карачаевского народа, его надежд и чаяний. В стихах Билала явственно чувствуется космизм и своеобразная импрессионистичность, присущие мировоззрению горцев, в силу их

близости к звездам и изрядной доле впечатлительности в характере, сформированном суровыми условиями жизни в окружении прекрасных горных пейзажей. Именно поэтому, Поэтическое Древо Лайпанова, как и Мировое Древо Жизни будет существовать долго, поскольку оно есть не только явление поэзии, но и явление природы.

Поэзии Лайпанова дали высокую оценку такие мастера слова, как Халимат Байрамукова, Кайсын Кулиев, Садык Дудов, Олжас Сулейменов, Чингиз Айтматов и список этот можно продолжить.

Но хочется добавить еще несколько слов о месте Билала Лайпанова в карачаевской поэзии. В нашей литературе есть три художника, которые, каждый в свое время, стали новаторами, реформировав «поэтические нормы и правила» существовавшие до них.

1. Первый - это Исмаил Семенов, который вобрал в себя устное народное творчество – нартские сказания, предания, песни, а также всю боль и трагедию своего народа в XX веке и сумел все это выразить в своих стихах и песнях. Правда, Исмаил опирался не только на культуру своего народа, но и на всю мировую тюрко-мусульманскую культуру, с которой хорошо был знаком благодаря знанию арабского и тюркских языков. Исмаил Семенов для карачаевской литературы имеет такое же значение, как А. С. Пушкин для русской литературы.
2. Второй – это Мусса Батчаев. Его жизнь безвременно и трагически оборвалась в 80-е годы. Он прекрасно писал на карачаевском и русском языках. Мусса до сих пор остается непревзойденным и как поэт, и как прозаик, и как драматург. Творчество Муссы – подняло нашу литературу на совершенно новый, более высокий уровень.
3. Третий – это Билал Лайпанов. «Большой поэт, совершивший революцию в поэзии горцев» - так сказала о нем писатель и литературовед Назифа Кагиева. С Билала Лайпанова начинается иной отсчет поэтического времени в

Карачае. Исследователи и критики карачаевской литературы так определили его место в нашей словесности: «Поэзия до Лайпанова и после Лайпанова». По праву, можно сказать, что Лайпанов занимает в карачаевской поэзии такое же место, какое занимает Назым Хикмет в турецкой. А по образности и виртуозности стиха, Билял несомненно сделал шаг вперед, что позволило поэту, переводчику, литературоведу и тюркологу В. Ганиеву так сказать о карачаевском поэте – «Он пошел дальше, чем Назым Хикмет».

Напоследок, необходимо отметить, что какой-то злой рок, преследует гениальных людей Карачая. Причем, в большинстве случаев, это и по сей день - подлость конкретных людей и недобрая воля политической власти в стране.

Более 40 лет великий Шайыр и Джырчы Исмаил Семенов подвергался гонениям со стороны советских коммунистических властей и спецслужб, и умер в 1981 году, так и не увидев опубликованным ни одно свое стихотворение после 1940-х годов. Истинно народный поэт считался «врагом народа». Только в 1990-е годы, его «Избранное» самостоятельно, по своей инициативе издал другой большой поэт Билял Лайпанов.

Идеологическим преследованиям непрерывно подвергался и Мусса Батчаев, поднявший нашу литературу на мировой уровень. Он трагически погиб в возрасте 43-х лет.

Даже сейчас, в наши дни, продолжает подвергаться преследованию и замалчиванию и Билял Лайпанов, которого практически выдавили из родного Карачая и перестали печатать в республиканских изданиях с начала 1990-х годов. А он единственный карачаевский поэт, творчество которого могло быть удостоено Государственной премии России, но по вине тех же завистников и недоброжелателей этого не произошло. Поистине, нет пророка в своем Отечестве.

Исмаил Семенов, Мусса Батчаев, Билял Лайпанов... Имена, которые могли бы сделать честь любой литературе. Но на родине, в Карачае, до сих пор ничего не предпринимается, чтобы творчество этих выдающихся личностей стало всеобщим достоянием. Скорей всего, наоборот. И в этом виноваты мы все.

Закончить это свое небольшое предисловие хочется стихотворением Альберта Узденова, которое посвящено автору этой книги.

НАЗМУЧУ БИЛАЛ

*Мени ангыламайла,
Иги тынгыламайла
Сэюме! – деб, Сен
Джюрегинги бек джарсытма,
«Джангыз Терекме» деб, сытма -
Танырла, ёлсенг.*

*Ангыларыкъ ангылайды,
Лохбайыракъ тынгылайды,
Сюймегинг кёб...
Хей, кыйналма, сэюнг окъду
Джауларынга! Бизде джокъду
Сен сыйыныр кеб!*

*Бу къралда адет алайды –
Фахмулуданы талайды...
Фахмулу ёлсе –
Кеслерине сый излейле,
Терс ишлерин да тюзлейле...
Джюз джыл джаша Сен!*

*Артларында кьал аланы!
Ишле, джашнат джыр кьалангы –
Эсгертменги сал!
Ана тилни кьорлугъуса,
Сен тамбланы урлугъуса,
Назмучу Билал!*

**Борис КОРКМАЗОВ, писатель,
Директор книжного издательства
«Мир Дому Твоему»**

ИГИ СЌЗ АЛЛАХДАНДЫ, АЛЛАХДЫ

Аны кѡанат тауушун эшитгенча,
Кѣлекесин да кѣргенча, болуб,
Ёрге кѡарадым. Алай а, джукъ эслемедим –
Ол кѣз туурадан ташайгѡан эди.

Билмейме, не эди ол? Ёзге,
Аны кѡанат тауушундан сейир макѡам,
Нюр кѣлекесинден ариу джарыкъ,
Айтыб да, эшитмегенме.

Бир башха дуниядан кѣрюнюу, алапат,
Кѣкледен Джерге тюшген керапат
Болур эди ол.
Нюр Тауну Хира дорбунунда
Файгѡамбаргѡа келген, кѣрюннген, сѣлешген джарыкъ да,
Аллай болгѡан эсе да, ким биледи.

Кѡуранны аятларыгча,
Келелле, энелле Кѣкден
Назму, джыр тизгинле да.
Кѣкден меннге джетген юлюшден
Мен да сизге ѣзденлик этеме.

Бир-бир назмуму айтама, атайма адамлагѡа,
Бир-бирин а – Аллахха,
Аны мѣлеклерине, келечилерине эмда кесиме.

Кѣклени, Джерни эмда алада болгѡанны барын
бир назмугѡа сѡйындырыр ючюн,
бир назму бла айтыр ючюн,
Болгѡанны, бола тургѡанны, боллукѡну да назму бла айтыр ючюн,
(Файгѡамбар болалмагѡандан ары)
Не Кязим хаджи, не Джырчы Сѡмайыл болургѡа керекди.

Алай а, болумум, фахмум джетгени чакълы,
Ол эшитгенимден, кѣргенимден, билгенимден
Ол кѡанат тауушдан, нюр джарыкѡдан
Хапар билдирмей болалмайма, кѡюлмайма сизге да.

* * *

Уллу кёллюлөкден, кёлсюзлөкден да,
Къуру бир дуниягъа (не ол дуниягъа, не бу дуниягъа) берилуден да,
Сакъласын Аллах.

Эки дунияны да Ол бизни ючюн джаратханды.
Мен эки дунияны да адамыма, шайырыма.
Джазгъанымы, этгеними хайыры уа –
Къыямат Кюн билинир.

Окъуйма кюн сайын Къуранны –
Аллахны Сёзю болгъанын билеме аны,
Бизге Анаяса болгъанын билеме аны.
Ёз джырларыма-намуларыма да къайытама,
Аланы да бир къаууму Аллахдан болгъанын айтама.
Иги Сёз Аллахданды, Аллахды.

Аллахдан тилейме Хакъ Джолгъа тюзет деб.
Иманьмы керти толу кючлю чексиз эт деб.
Шийирими да умметиме, миллетиме джарарча эт деб.

Сакъла, Аллах, харам иннетден, гюнах ишден,
Назмуда, ушакъда да къургъакъ, субай, кёзбау, ётюрюк сёз айтхандан.
Сакъла Аллах, къутхар Аллах, къара джинден, шайтандан.
Амин.

«СУУАБ-ГЮНАХ ДЖАЗЫЛГЪАН ДЕФТЕРЛЕ»

НАЗМУЛАРЫМЫ АТАМА ОТХА

Айтыр сёзюмю Аллах ауузума салмай,
Къыркъ джыл джашадым.
Ушадым...
Билмейме, кимге, неге?
Неди да ол сёз?
Ол Сёз а – Аллах.

Керахат, харам назмуларымы
Барын харам этеме энди.
Аллахны нюрю болмагъан сёзледен
Не хайыр, не магъана?

Аллах деген Сёзден башха
эмда
Аллахны Сёзюнден башха
Нюркъанат керамат сёз джокъду.

Гюнах, харам назмуларымы
Барын атама отха.
Джаханим отундан къутхарама кесими.

Аллах дейме,
Аллаху акбар дейме,
Ля иляха илляллах дейме.
Таубагъа къайытама, айтама:
Я Аллах, къарыусузлугъуму кёр:
Иман бер,
Иман бер,
Иман бер.

**КЪЫРКЪ ДЖЕТИ. 40+7 = 47.
ЭКИДЖЫЙЫРМА БЛА ДЖЕТИ**

Джылым – къыркъ джети.
Кёзюм – джети,
Сёзюм – джети.
Къыркъ + джети = къыркъ джети.

Мухаммад алейхи-с-саламгъа да
40 джылында келгенди файгъамбарлыкъ.
7 – джети къат Кёк, Джер,
Къуран ачхан джети аятлы Сура
эмда
Джети харифли, тауушлу Къарачай.

Къыркъ джети джылымда
Кёкден Минги Таугъа, андан да манга
Нюркъанат таууш-ауаз-белги джетди:

«Къара таныг, къара джай.
Къыркъ бла джети –
Файгъамбарлыкъ бла Къарачай».
Къыркъ + джети = къыркъ джети.
Къыркъ эмда джети къошулдула –
«Келечи Къарачай» деб, ат аталды.

Къыркъдан къыркъ джетиге дер
Къара таныргъа къорешдим.
Энди къыркъ джетиден ёлгюнчо дер
Къара ангылатыргъа, таныгыргъа, джаяргъа
Салынды борч.

Кимлегем? Кимгем?
Джетиге-джетеуленнге:

1. Эм алгъа Кесиме. Ызы бла:
2. Юйюме. 3. Хоншума. 4. Тийреме.
5. Элиме. 6. Халкъыма.
7. эмда бютеу Адам улуна.

Джети къат Джерни аллында
Джети къат Кёкню келечиси, азанчысы болдум.
Чачылгъан дуняны джыяргъа,
Аллахны сёзон джаяргъа
Салынды борч.

Къыркъ джетини (къыркъ бла джетини) магъанасын
Бюгюн, 47 джылымда, ангыладым.
Аллахдан тилейме кечмеклик, болушлукъ эмда иман.
Алдалла: джихад, къазауат, ёлоу, тирилиу да.

КЪУТХАРЛЫКЪ ХАЛКЪЫМЫ

Кѐб болса да элде
Джахил, къарангы,
Адамда барды нюр,
Барды, барды ангы.

Хапары болгъан
Динден, Къурандан,
Джореги толу
Аллахха имандан

Кюрешир къаршчы
Ичиге, дауургъа.
Миллетин тебетмез
Шайтаннга, гяуургъа.

Нюрдю, джазды, хауады –
Джашауду джашиллик.
Къум тебеди, къуу терекди,
Ёломдю джахиллик.

Ангылатсынла, билдирсинле
Билгенле Хакъны.
Иманды, окъууду, билимди
Къутхарлыкъ Халкъны.

АДАМ – ОЛДУ

Игилик этген - этеди аны,
Юзюб кесини саулугъундан, заманындан, джашауундан –
Ансы, артыкъ саулугъу, заманы, джашауу
Кимни барды?
Бир кишини да.

Иманы болгъан, башхагъа бергенин
Кесинден юзюб береди. Ол биледи:
Игилик игилик бла къайытады артха –
Адамдан къайыгмаса да, Аллахдан къайытады.

Къуру кесине табын, игисин излеб,
Башханы юлюшюн да кесине алыргъа кюрешген,

«Сууаб-гюнах», «халал-харам», «ниги-аман» дей билмей,
Мурдарлыкъ бла, тоноу бла, уру бла джашаргъа кюрешген -
Ол адаммыды сора?

Хайгуандан, джаныуардан да тѣбенди ол,
Джийиргеншлиди, генезирди ол.
Джокъду аны адамлыгъы-иманы-нюрю.
Ол – Ибилисни юзюгюнден шайтанланы бири.

Адам олду –
Диним-Тилим-Халкъым-Джуртум дей билген,
Ала ючюн отха-суугъа да кирген,
Алай а Халкъдан да Хакъны баш кѣрген,
Халкъына динни, билимни джайыб кюрешген.

Терсликге, зулмугъа, иймансызлыкъгъа къаршчы тургъан,
Онгсузгъа, къарыусузгъа таянчакъ болгъан,
Аллах буюргъанча джашагъан кеси да,
Алай джашаргъа чакъыргъан бизни да –
Олду Адам.

Иманы болгъан ийнаналары:

Аллахха;
Аны мѣлеклерине;
Аны келечилерине;
Аны китабларына;
Ахыр Кюннге;
Къадаргъа – аны хайыры, зараны да
Аллаху Тагъаланы буйругъу бла болгъанына; эмда
Ёлгенден сора тирлиуге.

Бизни Адам этген неди?

1. *Аллахны барлыгъына, бирлигине,
Мухаммад да аны кѳулу эмда келечиси болгъанына
Хакъ кѳлю бла ийнаныб, экили-ишекли болмай,
Джашауун (джашауну) Аллах буюргъанча кѳурау;
Белгиленген ислам джорукълагъа кѳре,
Заманында, кереклисича, тыйыншылысгъа:*

2. *Намаз этиу. 3. Зекят беруу. 4. Хадж кылыу. 5. Ораза тутуу.*

Бу бешисилле бизни

Толу мукъмин-муслиман этген, Адам этген.

11 СЕНТЯБРГЪА ДЕРИ, АНДАН СОРА ДА...

Юйлени кеслери атылтыб,
Не хытымылы ишден да артха турмай,
Бютеу гноахны уа муслиманнга кюреб,
Джалгъан дау салыб,
Иймансызла кыралла муслиманны –
Барыбыз да кёребиз аны.

Аллахны, адамны да джаулары,
Бары биригиб,
Муслиманнга ачханла кызауат:
Палестина, Чечен, Афганистан, Ирак...
Муслиманла уа бирлешалмай туралла.

Ибилис - дунягъа патчах болдум деб турады...
Иймансызла да анга баш уруб, чабыб айланалла.
Аллах не хазырлагъанын билмейле ала.
Билирге уа кьалмагъанды кёб...

ЧЕЧЕН МАМУЧУКЪ

Къайда эсе да джер этегинде,
Тыш кьралда бир джашчыкыгъа тюбедим.
Къуш бурунчугъу, джити кёзчюклери,
Ёттюр кьарамчыгы...

«Эшда, бу бизни джуртладан болур», -
Деб, келди кёлюме.

- Къайданса?

- Ичкериядан. Джохар кьаладан.

- Чеченденсе сора. Грозныйден.

- Огъай. Джохар кьаладанма. Ичкериядан

- Атанг-ананг къайдалла?

- Атам гяурдан Халкыбызны сакълай,

Душмандан Джуртубузну азатлай,

Шейнт болгъанды.

Анам, бютеу эгечлерим, кьарнашларым да
Бомбаладан кырылгъанла.

- Кесингсе сора. Ай зауалы уа...

- Джазыкъсынма мени.

Мен джангыз тюлме, ёксюз да тюлме.

Аллахныкыма мен.

Атамы ахыр сёзю да «Аллах» болгъанды,

Мени да биринчи сёзюм болгъанды «Аллах».

Джолубуз Аллахданды, Аллаххады.

Кеч-эртде болса да Анга атланлыкъбыз.

Аллахныкыбыз барыбыз да биз.

Джангыз, ийман бла, джихад эте,

Шейитлеча ёлорге буюрсун Аллах.

- Уллу болсанг не этериксе?

- Джуртха къайыгыб,

Дин къазауатха,

Ата джурт къазауатха къошуллукъма.

Ичкерияны эркин муслиман кърал этерикме,

Не да,

Шейит болуб ёллюкме.

Инша Аллах.

... Андан бери талай джыл озду.

Къазауат тохтамай барады.

Аталаны орнуна джашлары сюелелле.

«Ура» деген къычырыкъны

«Аллаху акбар» деген таууш тунчукъдурады.

Бирле Ибилис нагъалатны буйругъуна бойсунуб,

Бирле да Уллу Аллахны буйругъуна бойсунуб,

Къазауат этелле.

Бирлеге джашау да – ёлом.

Бирсилеге ёлом да – джашау.

Ийманы болгъан хорлайды душманны.

Ийманы болгъан хорлайды ёломню.

Къазауат бошаллыкъды хорлам бла.

Джашасакъ, ёлсек да – ийман бла.

Азан таууш – Хорлам таууш энеди тауладан:
Кавказ азат болгъанды джауладан!

Къазауат этдик Аллах ючюн, Адам ючюн,
Аллах берген дин ючюн, иман ючюн;
Аллах берген тил ючюн, Джурт ючюн,
Халкъыбыз-къауумубуз ючюн къазауат этдик.

Къазауат этдик
Ибилисге-шайтанлагъа-иймансызлагъа къаршчы.

Ала бизни кеслерича этерге къорешдиле,
Кюч бла, хыйла бла да онгларгъа изледиле.
Аллахха шукур, ала айтханча болмады,
Аллах дегенлени Аллах атыб къоймады.

Эркин девлет, ислам джумхуриет болду Ичкерия.
Оюлду,
 къырылды,
 чачылды,
 тюб болду
Аллахны-Адамны, Халкъланы да джауу империя.

Имансыз джашау,
 имансыз дуня,
 имансыз джорукъ
Джыгъылды къобмаздан,
Къуруду Кавказдан.

... Ислам джумхуриет Ичкерия`ны тауларында
Рахат намаз эте тургъан бир джашчыкъны кёрдом:
Къушбурун, джитикёз, ёттюр къарамлы.

... Ол, къайда эсе да, джер этегинде,
Тыш къралда бир джашчыкъны тюшюрдю эсеме.

21 ёмюр

НЕ ДЕРИКБИЗ ОЛ КЮН АЛЛАХХА

Эсибизни
Хаух дуняны кёзбау затларына байлаб,

Кесибизни
Къарныбызгъа, нафсыбызгъа хорлатыб,
Ёзюбюзню
Ибилисге-шайтаннга терилтиб, алдатыб,

Сора, палахха тюшсек,
Дагъыда, тартынмай, уялмай,
Аллахдан, адамдан излейбиз болушлукъ.

Аллах, джазыкъсыныб, кечириб,
Палахдан къутхарса да,
Тюзелиб,
тауба этиб,
Хакъ джолну барыр орнуна,
Биягъы балчыкъгъа, кирге аунайбыз.

Ненча кере этебиз алай.
Сора Аллахны да бошалады тёзюмю –
Ахыр Кюн келеди.

Ол Кюнден джокъду къутуллукъ.
Ол Кюнню къатында
Кёрген къыйынлыкъларыбыз бары –
Оюнча, зауукъча кёрюннюкле.

Не дерикбиз ол Кюн Аллахха?!

ИМАН НАСЫБ ТИЛЕЙИК

Къыйналыр керекли,
Къууаныр керекли да къалмадыкъ.
Дагъыда,
Бу дуниядан бир тоймадыкъ, къанмадыкъ.

Джетишеди Китаб, межгит, имам да.
Барыбызгъа да джетишмеген иманды.

Хорлам бла къутулур ючюн
Хар къайгъыдан, палахдан
Иман насыб тилейик
Хар къуру да Аллахдан.

БЫЛАЙ БОЛГЪАНДАН, АЛЛАХ, САКЪЛА КЪАРАЧАЙНЫ

Къадым ханны атын джюрюттен мырды элде
Мен джашадым талай айны, талай айны.
Тегерек – мыжыкъ дауур, тонгуз ийис...
Былай болгъандан, Аллах, сакъла Къарачайны.

Сёзлери да, кёзлери да – бетсиз, сыйсыз,
Кёллери да, юйлери да – тар, тыгъырыкъ.
Элни кёбю ийнек орнуна эчки тута,
Чалкы чалыулары да – джол джанында ханс оргъан.

Бетлерн ичкиден кюйюб, къаралыб,
Къарт, джаш, къатын – бары ичелле къадалыб.
Излемейле артыкъ мал тутаргъа, бачха этерге,
Аллайлагъа да зарлыкъ этелле, суймейле.

Кёзюм кёрмесе, бу затха унамазем ийнаныргъа:
Тюзелгенле джашла ичерге, къызла да айланыргъа.
Элге, диннге келишмейди бир затлары,
Эки аякълы хайыуанла – ма атлары.

Адетден, намысдан джожъ хапарлары,
Джашларына шапалыкъ эте къартлары.
Джашлары да кёргенлерин этген болмаса,
Талпымайла не ишлерге, не окъургъа.

Сатлыкъ, тилчилик – джашауларына тамал,
Кёзлерин ал да, орнуна ачха сал.

Халал урунуу бла излемейле байыныргъа,
Урлаб-тырнаб, алдаб, излейле айныргъа.
Тюшген ачханы да джоялла дуньялыкъгъа:
Харамгъа-гноахха-ичкиге-зийналыкъгъа.

Къалмагъанды адамында адамлыкъ, халкъында халкълыкъ,
Быладан кериди Кертилик, Хакълыкъ.
Ички болду бу халкъны къурутхан, тюб этген,
Башха миллетлеге джалчы, къул-къарауаш этген.

Къадым ханны атын джюрюттен орман элде
Мен джашадым талай айны, талай айны.

Тёгерек - ичкичилик, кирлилик, сыйсызлык,
Тёгерек - тонгуз ийис, тонгуз джашау...
Былай болгандан, Аллах, сакъла Къарачайны.

ИМАНСЫЗ ИНКЪЫЙЛАБНЫ СУРАТЫ **1980 –ЧИ ДЖЫЛ**

Имансыз инкъыйлаб – коммунист революция – къахме къатын,
Турады сыртындан тюшюб, къычыра:
Джер шарны ёшпонлерине къысыб,
Къымьжа бутларын да кеннге джайыб,
Дунияны бирлешген сылыкъларын чакъыра...

Дунияны бирлешген пролетарлары да эрлай джетиб,
Агъач чёгюч бла да, темир чёгюч бла да
Аны эки бут арасына мазаллы чюйню ура...
Ол да, къууанч тыбырлы болуб, ынгычхай,
Къызыл байракъны агъач сабын эмеди
(Байракъ кеси да – къызыл чебгени къахмени).

Эм ахырында эмеген къатын – Революция -
Ауузу бла къызыл байракъны сабы къатыш джутады.
Эки бут арасы бла да джутады:
Чюйню, чёгючню, оракъны,
Бютеу дуняны бирлешген пролетарларын кеслерин да.

Энди дуня
Эмеген къатынны – къахме къатынны ичиндеди:
Андан къаллай джаньуар тууар –
Къыйынды билген.

ИТ БЛА БЁРЮНЮ АРАСЫ

Кесин сынджыргъа уруб чабады ит.
Сынджырдан ычхыныргъа излебми? Огъай.
Ол эркинлени излейди къабаргъа,
Эркинликди аны джюрегин джаргъан.

Ол джауун сынджырда тол,
Сынджырсызлада кёреди.
Олду къыйынлыгъы.

Ансы джауун сынджырда кѣрген ит,
Сынджырын юзерге юрешген ит,
Ол ит толдю, бѣрюдю.

АЛЛАХ АЙТСА, ДЖАШАУ ДЖУКЪЛАНМАЗ

Мени джюрегим Кюн эсе,
Сени джюрегинг Ай эсе,
Кюн бла Ай - Къарачай эсе,
Алай эсе,

Джангырлыкды джашау.
Джангыдан башланлыкды джашау.
Кече да боллукды кюндюз,
Бизден тууарлыкды джулдуз.

Ана бла сабий –
Джангы Ай бла джулдуз.
Кюн да Кѣкде –
Атача атда.

Джыгылсам да атдан,
Джетиб, болджалым,
Къалыгъыз Кѣкде
Джангы Ай бла джулдуз.

Кѣлеккегиз
Сын ташыма тюшюб,
Кесигиз а – Тѣрде
Джашагъыз къууанч бла.

Кѣк, Кюн, Джер,
Джангы Ай бла джулдуз...
Алапатды дунья, сейирди дунья –
Аллах айтса, джашау джукъланмаз.

Джукълатмасакъ джашау джукъланмаз.

БАЛЫКЪ, БУЗ, АДАМ

Сууну джети къатындан
Баш къатлары бузлагъанды.

Балыкыгъа солургъа хауа джетмей,
Бир суу тюбюне атады кесин,
Бир бузну урады башы бла.

Бузну юсю бла адамла
Джагъадан джагъагъа ётелле.
Аны къайгылы джокъду киши.

Не бир эсли адам кёрлюкдю да,
Болушурукъду анга,
Не кеси кючо бла ууатырыкъды бузну.
Алайсыз ёлорге башлагъанды.

Буз кысыхандан кысыа келеди,
Бузлагъандан бузлай барады суу.
Балык тохтаб къарайды ёрге:
Адамла башы бла баралла ётуб,
Ажк тюблеринде фаджияны кёрмей.

Адам, Тейриден умут этиб,
Къарагъанча Кёкге,
Балык да, Адамдан умут этиб,
Къарайды ёрге.

Мен, ётуб баргъан адамладан бири,
Тохтаб, къарайма анга:
Ол балык тюддю, кёлеккемди мени,
Бюгюнюм тюл эсе да, тамбламды мени.

Арабыз – сынмазлыкъ мияла буз – кюзгю...
Алайды къадарыбыз бизни.

КЪАЧАН?

Кёкню «Джер» деген айрымканында
Джашау этерге кюрешибиз.
Иебиз кемеле, термиле,
Башха дуняланы кёрюрге,
Башха джанлагъа тюберге.
Кёрюрге, тюберге да болурбуз.
Джангыз, ёлгюнчюнигеми,
Огъесе, ёлгенден сорама?

АЛМА ТЕРЕК ЭМДА АДАМ ДЖЮРЕК

1

Алмала огъуна терекде
Кѣб тюрлю сагъыш къызгъайла джорекде.
Кимини ъмюрю узакъ-узун,
Кимин чанчакълагъанды къаргъа-къызгъун.

Кимин къурт ургъанды, кимин а – буз,
Кимини бети - джарыкъ, кимини – мутхуз,
Кими да чиринден – къаралыб, азыб...
Дагъыда джашайма деб турады джазыкъ.

Тургъанланы да
Дуниягъа къууана, чагъа, джашнай,
Бир къауумун
Джел юзгенди джашиллей-джашлай.

Бир къаууму къууана джашарыкъды,
Джашаудан тоярыкъды, къанарыкъды,
Агъарлыкъды, кызарлыкъды, бишерикди,
Кѣзююнде къара джерге тюшерикди
Не да татлы аш боллукъду башхалагъа...

Бирине джетеди хыянат
Не адамдан, не къанатлыдан, не джелден-борандан.
Бирлери уа – улуу Аллахха аманат,
Толу юлош алалла джашаудан.

Бирини насыбы нек тутханын,
Бирин а насыб нек унутханын
Къыйынды ангылагъан, билген.

Былагъа да оноу этген бармыды бир кюч?
Бармыды оноу этген алмагъа, адамгъа, терекге, джерге, кѣкге?
Огъесе... Огъай, болмайым ассы,
Намаз къылайым, болгъанды джассы.
Неге ишеклиме, аккыллыма мен?
Файгъамбарладанмы аккыллыма мен?
Иман тилейим ала ийнанган Аллахдан,
Сакъла дейим шайтанны ууундан, палахдан.

Я Аллах, Къураннга, шериятха тюзет мени,
Иман джолгъа, керти джолгъа тюзет мени.
Ансы алмала огъуна терекде
Гюнахлы сезимле къозгъайдыла джюрекде.

2

Джашау бар эсе – ёлом да бар;
Ауаль бар эсе – ахыр да бар;
Дуня бар эсе – ахрат да бар;
Алайды джазыу, алайды къадар.

Джангъу бар эсе, барды джукъланыу да.
Джаннган джудуз да джукъланныкъды бир кюн.
Кюн да сууурукъду бир кюн.
Джер да къурурукъду бир кюн.
Аман джора этгенлигим тюлдю.
Бу джорукъду. Джангыз
Джорукъну иеси бармыды?
Бар эсе, кимди?
Огъесе, кесин джандыргъан, джукълатхан,
Ёлтюрген, тирилтген да Табигъат кесимиди?
Огъай, оноу табигъатны кесинде болса,
Ол кесин джукълата, ёлтюре турмаз эди –
Къуру да джашаб, джашнаб туругъа излеред...

Дунияны аллы
Къайдан, неден, къалай, не ючюн башланнганын,
Ахыры да
Къайдан, неден, къалай, не ючюн бошаллыгъын
Билаллыкъ, айталлыкъ бир джан джокъду.

Сорууну ахыры
99 аты бизге белгили,
100-чю атын а киши билмеген
Бир Къудуретге келиб тиреледи.

Анга ийнансанг,
Хар соруугъа джууаб табарыкъса,
Ийнанмасанг а, джюрегинги соруула кемире,
Джашарыкъса, ёллюксе.
Бу да хакъды.

Джолоучубуз: кимибиз джаяу, кимибиз атлы.
 Барыбыз да ташайырыкыбыз. Къайры?
 Къаллыкдыла Кёк, джуддузла, Джер...
 Къаллыкмылла? Ол да белгисизди.
 Къаллыкмылла ишибиз, сёзюбюз,
 Огъесе, къол болубму къаллыкды бары?
 Бармыды джашауубуздан-къорешибизден бир магъана?
 Огъесе, къарыусуз дьгаласламылла бары?

СЁЗ

Къургъакъ сёз, бош сёз
 Къуу терекге ушайды.
 Андан кишиге хайыр джокъду,
 Заран келтирирге уа боллукъду.
 «Терек аусун юсюнге» деб, къаргъыш да барды.

Алай а, ёрё турукъну
 Отха салсанг, джылыгу бериб онгдурмаса да,
 От тылпыгу этер.

Бош сёз а шайтан джелге ушайды.
 Болгъанны къатышдырыгъа боллукъду.
 Табигъатда хар нени барды магъанасы.
 Магъанасыз сёз айтылмазгъа керекди,
 Магъанасыз иш да этилмезге керекди.
 Бош сёз бла бирге адамны къочо да кетеди,
 Бош сёз бла бирге адамны сыйы да кетеди.

Сёз игиликге буруллукъ тюл эсе,
 Джашау чархын бурулукъ тюл эсе,
 Ауруугъа, ёломге, палахха буруу боллукъ тюл эсе,
 Сора ол туумаса игиди,
 Аууздан чыкъмаса игиди.
 Сёз аууздан-тилден тюл,
 Джорекден-кёлден чыгъаргъа керекди.

Иги Сёз – Аллахды эмда Аллахдан келген Сёздю,
 Хакъ джолну, керти джолну кёртюзтген Сёздю.
 Бизни сёзюбюз да Аны ызындан барыргъа керекди.

Сёзю кючю магъанасынданды
Къалгъан субайлыкъгъады.
Бош сёзден, шайтанданча, сакъланайыкъ
Иги сёзден къатлана эсе джашау,
Бош сёзден башланады ёллом.

ТЮРКНЮ ДЖАНГЫДАН АЧАБЫЗ

Джамилени минараларыгъа,
Тюз бол Кёкге да, Джерге да.
Азан таууш тартады бизни
Тюркге да, ёрге да, тёрге да.

Кёз ачар ючюн, айланыр ючюн,
Келмедим бери.
Тюшюнюр ючюн, ийнаныр ючюн,
Бегир ючюн келгенме бери.

Келдим бери эсими, ёзюмю
Гяуур къралны ийсинден-къурумундан тазалар ючюн.
Кирге булгъанган сёзлерими да
Шийирлер ючюн, назмулар ючюн.

Келдим бери
НЮРленир ючюн, АЙланыр ючюн.
Тюркиени суюдум
Иманы ючюн, айраны ючюн.

Джанинга, тёнгекге да –
Ашы халал.
Мында азанчы болургъа изледи
Назмучу Лайпанланы Билал.

Истанбулну уллу джамилеринде
Къылдым намаз.
Дуаларымда – джюмлей муслиман
Эмда – Кавказ.

Гяуур кърал – аман аууш –
Къалды артда.
Алда – Айкъанат азан таууш:
Аллаху акбар!

Аят орнуна назму окъудум –
Сер сёзюме да болмады кюлген.
Мени Тюркге чакъырыб,
Аллахха джууукъ этиб,
Суаблыкъ алды Мустафа Къарабаш –
Мустафа Ёзюнеговен.

Сау бир ёмюрню кесилиб джолла
Кесибиз джашадыкъ, тюздеча.
Энди Тюркню джангыдан ачабыз –
Дини, тили, айраны да биздеча.

«Аллах барды, бирди, ишек джокъду»,- деб,
«Аллаху акбар» деб, бир сафха
Тизилебиз узакъла, джууукъла да.
Азан тауушха келебиз бери,
Азан тауушму элтебиз Джуртха да.

Дау кёб, джау кёб, умут – Аллахданды,
Кюч алайыкъ имандан, бир-бирибизден да.
Аллах айырмасын энди бизни
Тюркюбюзден, Тюрклюпобюзден да.
Аминъ.

АДАМ БЛА ХАУА

1

Топракъдан, джерден джаратылгъан
Адамма мен.
Кёкден, нурден джаратылгъан
Хауаса сен.

Мен узалама
Ташха, топракыга.
Сен –
Джудузгыа, чууакыга.

Мен тартама
Джерге.
Сен тартаса
Ёрге.

Менде – билекле,
Сенде – кьанатла.
Мен – Адамма,
Сен а – Хауа.

Аны ючюн джазама
Сеннге шийирле.
Кёрюнюб кёзюме
Сен бютюн сейирлик.

2

Сюе, суйюне, суйюле тургъан тиширыуну
Ауазындан, ынгычхауундан татлы
Бир макъам, тартгы болмаз дунияда.

Олду мёлекледе да бир тюрлю сезимни кьозгъаб,
Джунчутуб, джангылтыргъа джетдирген.
Олду, арбазда да аджирни кишнетиб,
Аягъы бла джер кьаздыра, тесукъа этдирген.

Тиширыуну джорегини джетинчи кьатындан
Сюймеклик чыгъаргъан ынгычхау, кыгчырыкъ
Дуниякы-ахыратны, гюнахны-сууабны да кьатышдырыб,
Бир джангы Алам, Джашау кьуралгъанын билдиреди.

Джуддузла, кюймей, учуб айланалла кёкде,
Элияла, кюйдюрмей, чартлайла кёкде,
Чабакъла чынгаб-чынгаб ойнайла кёлде,
Джагъада джангыз терек да барады джангызгъа.

Джети кьат кёк, джашнаб ачылад да,
Нюр джарыкъ тёгюледи джерге.
Джети кийимин да тешеди да кыыз
Чексиз ариулукъ ачылады эрге.

Сюе,

суйюне,

суйюле тургъан кызыны

Тиширыугъа бурулгъан кёзюю
Мёлеклени бютюн этеди мыдах –
Чексиз кьууанчдан, насыбдан кьуру кьалгъанла ала.

Сюйе, суйюне, суйюле тургъан тиширыуну
Ауазындан, ынгычхауундан

татлы, ариу, сейир
Макъам, тартыу болмаз не Джерде, не Кёкде.

Бизни джаннетден кыстатхан тиширыу
Кеси бурулгъанды джаннетге.

Тиширыудады джаннет.

Тиширыуду джаннет.

Муну айтхан – хаджи эмда поэт

Лайпанланы Билал.

ТЪЙЫНШЛЫБЫЗМЫ ДЖУРТУБУЗГЪА?

Сен Меккягъа, Мединагъа барыб,

Хадж кылырдан алгъа,

Минги Таугъа бир чыкъ,

Андан бир къара тегерекге:

Кёб зат болур ачыкъ,

Джууукъ болурса Кёкге.

Бош къайгъыла, учуз сагъышла

Ёзен тубанча къалырла энгишгеде.

Кёкден къараб кёрюрге джуртунгу –

Тауланы, чыранланы, сууланы,

Ёзенлени, къаяланы, орманланы...

Къол ишлемеген ариулукъну кёрюрге,

«Аллаху акбар» дегенден башха бир сёз айталмай,

Джаратханнга къат-къат махтау берирсе,

Бу джуртну бизден нек алыргъа излегенлерин да ангыларса,

Бу джер ючюн сермеширча, ёлорча да болурса.

Дуня бары мыллык атхан Минги Таугъа,

Уллу Аллах сеннге берген Минги Таугъа,

Чыкъ да бир намаз къыл.

Бу азатлыкъдан, тазалыкъдан, ариулукъдан

Кёлонг-кёзюнг-сёзюнг да бир къууансын, тазалансын.

Дуа да эт, тилек да эт, алгъыш да эт,

Бир сагъыш да эт:

Тыйыншлыбызмы бу джуртлагъа биз?

Бу мийик таулагъа, таза суулагъа,
Орман чегетлеге, дарман хауагъа,
Ауропаны тѣппеси минги Таугъа –
Бу азатлыкъгъа, тазалыкъгъа, ариулукъгъа –
Джер джаннетге тыйыншлыбызмы биз?
Нарт атала-бабала тыйыншлыелле,
Биз а, биз?

Харамдан, гюнахдан кесибизни тьялмагъанла,
Не Аллаhdан, не адамдан уялмагъанла,
Ахрат азабдан не дуня намысдан кюркъмагъанла,
Аллах кѣргюзтген джолну унамагъанла, бармагъанла,
«Аллах берген динибиз, тилибиз, джуртубуз» деб,
Бирикмегенле, ѳрге турмагъанла,
Миллет байракъны, тамгъаны ѳрге тутмагъанла,
Миллет орайданы сокъмагъанла, тартмагъанла,
«Къраллыкъ, Эркинлик» деб, айтмагъанла,
«Анаясабыз Къуранды» деб, айтмагъанла,
Къуран бла шернат бла джашамагъанла,
Джашаргъа да излемегенле, кюрешмегенле,
Неге тыйыншлыбыз биз?

Не биягъынлай сторулюкбюз Джуртдан,
Не башхалагъа къул болуб джегиликбиз Джуртда,
Алай бла къурурукъду адамлыгъыбыз, халкълыгъыбыз да,
Алай бла унутулукъду тарихибиз, атыбыз да.

Джюз сыфатлы, джюз бетли дунялыкъ,
Хар аманлыкъ, ичкичилик, зийналыкъ -
Бары бизге илешелле, джерлешелле...
Нек? Не ючюн?

Къарьгусуз болгъаныбыз ючюн,
Иманыбыз аз болгъаны ючюн.
Хорланлыкъбыз харам джукъудан уянмасакъ,
Уллу Аллахха ийнанмасакъ, таянмасакъ.

... Аллах джаннетден адам бла Хауаны
Нек къыстагъанед? Билебиз аны.
Халкъыбыз а нек сюрюлгенед джуртундан?..
Джарлы халкъым,

уян, уян джукъунгдан...

НЕ САКЪЛАЙДЫ БИЗНИ?

Къанатлыланы джырларына тынгылайма,
Кийиклени ёжургенлерине тынгылайма,
Тереклени шууулдагъанларына тынгылайма,
Адамланы джюреклерине тынгылайма. Ангылайма
Аланы къоркъууларын, къайгыларын.
Сора келеди шок ауузун, балта ауузун, бёрю ауузун да байларым.
Неден да алгъа уа – шайтан ауузун байларым.

Аны ючюн башлайма ишими, сёзюмю
«Агъузу-бил-ляһи минаш-шайтанир-раджим» деб,
«Бисмилляһир-рахманир-рахим» деб.

Биз, Аллах джаратхан джанла,
Аллах айтханча джашаргъа борчлубуз.
Олду бизни тюшюрген Джерге да,
Олду бизни чыгъарлыкъ Кёрге да.

Джаратды, джаннетин берди –
Джашаялмадыкъ Ол айтханча анда.
Джер джашауну – сынау дуняны – берди,
Сынаудан ётгенлени джаннетге къайтарлыкъма деди,
Бизге Анаяса этиб Къуранын ийди...
Джашайбызмы Ол айтханча энди уа?!
Джашамайбыз.

Шашханды деб дуня, зорду деб джашау,
Сора кимлеге салабыз да дау?
Кесибиз шойбуз да кесибизге джау.

Терслик, гонах – бары кесибиздеди.
Шайтанны-Ибилисни ийиб ичибизге,
Шайтаннга-Ибилисге этебиз къуллукъ,
Кеси кесибизге къзабыз уру –
Дунядан, ахратдан да къалабыз къуру.
Бирлешебиз имансыз бла, гяуур бла,
Джашайбыз ички бла, дауур бла...
Не сакълайды бизни?

Къанатлыланы джырларына тынгылайма,
Кийиклени ёжургенлерине тынгылайма,

Тереклени шуууддагъанларына тынгылайма,
Адамланы сёлешгенлерине тынгылайма. Ангылайма
Аланы кьоркьууларын, кьайгыларын.

Сора келеди шок аузун, балга аузун, бёрю аузун да байларым.
Неден да алгъа уа – шайтан аузун байларым.

ДЖАН

Учуб да кеталмай,
Рахатлыкь да табалмай,
Къанатлыгча,
Сагъая, сескеклене, илгене, къанатлана,
Турады джаным.

Джокьду тынгы-тынчлыкь Джерде да, Джерге да –
Бир джаны кюе, бир джаны юшой,
Джаннган отну – Кюнню – тегерегине бурулады Ол да,
Титирей, тебрене чамланады Ол да.

Джокьду тынгы-тынчлыкь Джердегиле да.
Эм ангылыгъа саналгъан джан – Адам да,
Ангыгъа сыйынмагъан ишлени этеди,
Кесин джаньуарлыкьгъа, хайьуанлыкьгъа хорлатыб,
Кесин шайтаннга-ибилисге алдатыб,
Дуниясын джаханимге буруб кюрешеди.

Бов сёземилле дуня-ахырат?!
Джокьмуду биз таяныр, биз кёлленир бир зат?!
Бар эсе Кьудурет, бар эсе Кьуран,
Нек джетишмейди бизлеге билим, иман?!
Аллах айтханча нек джашамайды адам?!

Учуб да кеталмай,
рахатлыкь да табалмай,
Къанатлыгча,
Сагъая,
сескеклене,
илгене,
къанатлана,
Къыйышлашады джаным.
Джанауалдача турады джаным.

КЕРТИ АДАМЛА

Джуккаланы Рамазан бла Магулаланы Хасаннга

Хасан бла Рамазан –
Бу эки таулу сау болуб,
Айланлыкма дунняда
Кёлом-джорегим тау болуб.

Быллай адамла болгъанда
Джолоучу джолда кьалмаз,
Халкъ да кьралтыкъсыз кьалмаз
Быллай адамла болгъанда.

Малкъарда, Къарачайда да
Атыгъыз юлтоге айтылыр.
Сиз джашагъан джерлеге
Сизни атыгъыз аталыр.

Къарачай шахаргъа киргенле
Рамазанны межгитин кёрюрле.
Тырнаузгъа келгенле да
Хасаннга салам берирле.

Халкъ кючлю болур дин бла,
Окъуу бла, билим бла.
Кесин, Джуртун да сакълар,
Айтыр: Аллаху акбар!

Хасан бла Рамазан!
Сизничала сау болуб,
Къоркъуу джокъ халкъыбызгъа,
Айтама кёлом тау болуб:

Иманыгъыз, адамлыгъыгъыз
Сакъларла сизни палахдан.
Саулукъ, эсенлик, игилик
Тилейме сизге Аллахдан.

Бизледен къайыгъмаса да,
Къайыгырыкъды Аллахдан!

ЭШИК БЛА ТЕРЕЗЕ

Эшикте да барды терезе,
Терезеде да барды эшик.
Эшигинг джабылса да,
Терезенг ачыкъ къалсын.
Терезенг джабылса да,
Эшигинг къалсын ачыкъ.
Джашау, ёлом да хакъ –
Игилик этерге ашыкъ.

КЪАЧ. КЪАРЫЛГЪАЧ. КЪАРАЧАЙ

1

Къарылгъачны уясы къаядады.
Къачны уясы уа къайдады?
Келиб киргенди къарылгъач уягъа къач.
Сюрюлгенди къууанч. Тауусулгъанды джай.
Къач. Къарылгъач. Къарачай.

2

Къач да кетер, къыш да ётер, келир джаз.
Къайгыдан, сюрюнден къайгытыр къарылгъач.
Къаясын табар, уясын а – огъай...
Джаз. Джазылгъач. Джарачай.
Ташыбызда, башыбызда да – джудуз бла Ай.
Къоркъама тауусулад деб, джай,
Джангыдан келед деб, къач,
Джангыдан сюрюлед, ёлед деб къарылгъач.
Къач. Къарылгъач. Къарачай.

3

Къар. Къарылгъач. Къарачай.
Къач. Къар. Ай.
Къарылгъач. Къарачай.

Ноябрны экиси. Гюрге кюн.
Халкъыбыз бек уллу къыйынлыкъла кёрген кюн...
...уясындан айырылгъанед къарылгъач.
Аны уясын, къаясын да джутама деб,
Къарылгъанды къач.
14 джылдан джаз ала

Артха, Джуртха кыйытханды кыарылгъач.
Бютеу кѳрген кыйынлыкъларын джабарча, унутдурурча
Сакълайды аны алда насыб бла кыуанч.

4

Алгъыш аякны кѳлтюреме
Джуддуз ючюн, Кюн ючюн, Ай ючюн –
Кыарачай ючюн.
Рахман, Рахим Аллахны аты бла
Шайтанны ѳлтюреме –
Кыарачай ючюн.
Кесим да джашайма, ѳлеме –
Кыарачай ючюн.

Джуртубузну агъачы, ташы ючюн,
Халккыбызны кызы, джашы ючюн –
Кыарачай ючюн
Джашайма, ѳлеме.
Билеме:

Эртде-кеч болса да,
Кыарачай кырал боллуккыду,
Малккыар бла бир боллуккыду,
Динине, тилине, джерине да
Эркин боллуккыду.

Эркин боллуккыду -
Джашарыккыды кыуанч бла, насыб бла.
Аллахдан буду тилегим,
Сизден да буду тилегим.
Кыадау Тапха, Джангыз Терекге
Эмда Кыазаккы Бѳрюге
Ушайды мени джорегим.

БИЗНИ КЫУТХАРЛЫКЪ

Кыууанады – тал чыбыккы эшилген-кыучаккылагъан эмен кыазыккы,
Джоккы эсе да бу дуняда андан джазыккы.
Дуняда тюл, ахыратда болгъанла ала бир.
Эй джорск, кыйюб турма да, кыууана бил.

Аллай кыара насыбдан Аллах саккыласын бизни,
Аллай кыара кыууанчдан Аллах бла саккыланайыккы.

Бу дуняда иман бла джашаб,
Ол дунягъа да иман бла атланайкъ.

Эки дуняны да Аллах бизни ючюн джаратханды,
Иманы болгъанныкъыды дуня да, ахырат да.
Имансызны къутхаралмаз бир зат да.

Иманлы джорек, нюрлю джорек – джарыкъ, халал;
Назмучу эмда хаджи Лайпанланы Билал
Кесине эмда халкъына
Иман, билим тилейди Аллахдан.

Бизни къутхарлыкъ – Олду.
Аллах кёргюзтген джолду.

ФАТИХА

*Фатиха суурасы. Биринчи суура.
[Къуранны] ачхан. Аль-Фатиха*

**Агъзуу – бил-ляһи минаш-шайтанир-раджим
Бисмилляһир-рахманир-рахим**

1. Рахман эм рахим болгъан Аллаһны аты бла
2. Хар махтау Аллаһхады –
 бютеу Аламланы Иесине,
3. Чексиз хатерлиги, джумшакълыгы болгъан
4. Къыямат Кюнню Тёресине!
5. Джангыз Сеннге къуллукъ этебиз
 эмда умутчубуз джангыз Сенден:
6. Тюз джолгъа тюзет бизни,
7. Сени чамландыргъанла эмда
 аджашханла баргъан джолгъа тюз,
Сен разылыгынгы бергенле баргъан джолгъа.
Аминь.

Кёчорген Лайпанланы Билал

ЁЗЕН СУУ БЛА ЁЗДЕН ХАЛКЪ

Къулакъ сууладан джыйылады ёзен суу.
Къазакъ бёрюледен къуралады ёзден халкъ.

ДУНИЯЛА, ДЖОЛЛА, КЪАДАРЛА
АЙЫРЫЛГЪАН-КЪОШУЛГЪАН ДЖЕРДЕ, КЁЗЮУДЕ
ДЖАЗЫЛГЪАН НАЗМУ

Къуран ачхан сыйлы Сура – джети аят,
Джети харфлы Халкъымы харам джукъудан уят!
Тутула да къутула келген Кюнюм, Айым –
Джети харфлы, джети хакълы Къарачайым!

Джети аятлы Сура ачханча Къуранны,
Манга джети харфлы Къарачай ачды дуняны.
Бир Кёкден, бир сын ташдан къарайды джуддузу бла Ай –
Тынгы-тынчлыкъ бермейди манга Малкъар-Къарачай.

Джелмауузла къоймайла Аны джашаргъа –
Кюрешелле таларгъа, джутаргъа, ашаргъа.
Чабалла джан-джанындан кече-кюн, таша-туру,
Мени сёзюм болалмайды алагъа буруу.

Аллах кеси тыйсын аланы –
Ол эки башлы эмегенлени, джелмауузланы, итлени, къушланы...
Къуран ачхан сыйлы Сура – джети аят,
Тилейме: харам джукъудан халкъымы уят.

Халкъым, титире, тюшюн, джый эсинги,
Харамдан, гюнахдан, кёзбаудан тый кесинги,
Уян, сакълан, эсгер кесинги.
Аллахха таян. Ол айтханча джаша.

Кючлю къадаргъа эталмайма джукъ:
Халкъым бла мен – узакъдан узакъ, джууукъдан джууукъ.
Бир – Кёкде, бир – Джерде джуддузу бла Ай:
Ас-салам алейкум, дейме, Малкъар-Къарачай!

Кеттени барама ызындан.
Келликни барама аллына.
Энди тюербиз къачан, къайда, къалай?
(Дунядамы, ахыратдамы?)
Билмейме, Халкъым.
Сау къал, кёб джаша.

2002 джыл ноябрны 2

ДЖАШАУ – ЭМИЛИКДИ

Джашау – эмиликди.

Анга миндирген – Игиликди, Суймекликди.

Андан тошюрген – зарлыкды, аманлыкды.

Игилгингди анга миндирген,

Аманлыгынгды андан тошюрген.

Джашау – эмиликди.

Джашау – эмиликди.

Эртде-кеч болса да,

Юсюнден атарыкды.

Аны джалына кьадалыб,

Бираз баргъан да –

Ол да – насыб.

Джашау – эмиликди.

Анга миннген да,

Юсюнде баргъан да,

Джыгылыгъан, тошген да –

Тынч болгъанын ким айтды?

Джашау – эмиликди.

Аны бойсундуралгъан,

Джерге-джюгеннге юреталгъан,

Джер-джюген салалгъан

Чыкъмагъанды алкын.

Анда баргъан да –

Джайдакълай, кюрешде...

Эмилик аджирди джашау.

Аны бичерге излеген,

Рахат минерге, джегерге излеген,

Аркъанларгъа, кишенлерге излеген –

Джорукъну ангыламагъан бир джазыкды.

Ол джашауну тохтатыргъа излейди,

Ол а – болмазлык затды.

Джашауну, ёломню, тирилиуню да оноуу

Бизге джетмейди.

Бизни кьолубузда тюлдю.

АЛЛАХ БУЮРГЪАНЧА ДЖАШАЙЫКЪ

Хаписге, хастанеге тышген кыйын тюлдю,
Аладан сау чыкыгъан болады зор.
Иманнга, саулукъгъа, эркинликге джетген
Не болур? -
Аланы берген Аллахха джаным болсун кьор.

Сан бериб, джан бериб джаратхан бизни,
Джурт бериб, ангы, тил бериб, джашатхан бизни,
Мелеклерин, файгъамбарларын, китабларын да ийиб,
Тюз джолгъа, Хакъ джолгъа тюзетген бизни,
Адам болуб джашаргъа юретген бизни –
Барыбызны да джаратхан бир Аллахха,
Джангыз да Анга болсун
Сансыз-санаусуз шукурла, махтаула.

Андан башха Ие, Тёре да джокъду, нюр, джарыкъ да джокъду
Хар неге да, хар джерге да кючю-эси джетген
Керти Уллулукъ, Сыйлылыкъ, Тазалыкъ –
Олду.

Ол берген затланы
(Иман-дин, окъуу-билим, тил-джурт, адеб-намыс дегенча затланы)
Сакъламагъаннга, джакъламагъаннга, айнытмагъаннга,
Ол айтханча джашамагъаннга,
Ол буюргъан джолдан терсейгеннге,
Келеди кыйынлыкъ, палах.

Кеси кесибизге этмейик джаулукъ.
Аллахдан тилейик иман, билим, саулукъ.
Сакълайыкъ динибизни, тилибизни, джуртубузну –
Къуран, Шериат джарытсын джолубузну.

АНА БЛА БАЛА

Джыгъылгъан сабий этеди,
Джылагъан а – анасы...

Кёз джашы балхам бола,
Тюз сёзю да – алхам бола,
Къутхарады баласын.

АДАМ БЛА ШАЙТАН

Джорегин да, тѣнгегин да, тѣгерегин да
Дайым газалаб кюрешгенге,
Таза тутаргъа кюрешгенге, -
Айтадыла адам деб.

Халал, харам демеген а,
Сууаб, гонах билмеген а,
Билирге да суймеген а –
Джаууд Аллахны, Адамны,
Шайтанды аты да аны.

Бойсунуб Аллах буюргъаннга,
Иманлы, динли болуб,
Къуран, Шериат бла джашагъаннга
«Сыйль», «Мубарек» деб айталла,
«Нюрю» болгъан деб айталла.

Нюрден эсе кирни сайлагъанла,
Къарынларына эмда къарын тюблерине
Къул болгъанла, табынганла, бойсунганла,
Ала ючюн адамлыкъларын, халкъларын, джуртларын да сатханла
Кеслери билелле кеслерини атларын.

ДЖЮРЕК БЛА НАЗМУ

Ауругъан джорекден тууады сау назму.
Къыйналмагъан джорекден шийир джаратылмаиды,
Джаратылса да, ёлюб джаратылады ол.

КЪЫШ

Кѣкледен учуб келиб,
Джашил джерибизге къонган
Акъ къушха ушайды къыш.

УЗАКЪДАН УЗАКЪ, ДЖУУУКЪДАН ДЖУУУКЪ

Узакъдан узакъ,
Джууукъдан джууукъ
Джангы Ай бла Джулдуз.

Узакъдан узакъ,
Джууукъдан джууукъ
Хакъ бла Халкъ.

Узакъдан узакъ,
Джууукъдан джууукъ
Малкъар, Къарачай, Малкъар-Къарачай.

Узакъланы да джууукъ этген,
Сюрюню да Миллет этген, бир этген -
Иинет, иман, дин, тил, джурт, окъуу-билим,
Тарих эс, намыс-адеб, адет...

Хоу, бизни сакълаб тургъан
Эмда сакъларыкъ –
Иман бла билим,
Тил бла Джурт.
*(Биз аланы сакълялсакъ
Ала сакъларыкъла, къутхарлыкълa бизни).*

Кёкден узакъ, джууукъ да болгъан
Джокъду бир зат.
Кёк – Тейриди, мен – Тейри адамы,
Тейри деб, этеме ант.
Барыбыз да Кёкдебиз, Кёкденбиз,-
Джуддузу, Адамы, къалгъаны да.
Кёкгеди
Къарамым, саламым да.

Узакълаша джууукълашалла
Ауаль бла Ахыр.
Узакъдан узакъ джууукъдан джууукъ
Тарих бла тамбла.

Узакъдан узакъ, джууукъдан джууукъ
Джуддузу бла Ай.
Узакъдан узакъ, джууукъдан джууукъ
Малкъар-Къарачай.

Узакъдан узакъ,
Джууукъдан джууукъ
Джангы Ай бла Джуддуз.

АДАМ БОЛУР ЮЧЮН

Адам болур ючюн
Джюрегинги, юсюнго да
Тохтаусуз тазалаб турургъа керексе.
Алайсыз,
Къурумдан толгъан оджакъдан,
Не да балчыкъда тонгуздан
Башхалыгъынг болмай къалтыкъды.

ЧТОБЫ БЫТЬ ЧЕЛОВЕКОМ

Отрекаюсь от многих своих помыслов,
Стихов, слов и дел.
Наверно, таков мой удел –
Ошибаться и маяться,
Грешить и каяться.

Но никогда не отрекусь
От Веры, Языка и Родины.
За Веру, Народ и Родину
Буду сражаться и готов умереть.
На этом пути только смерть
Может остановить меня.
Но и тогда, когда меня не станет
Мои стихи продолжают борьбу
За Веру, Народ и Родину.

Вера и Родина нам даны
Чтоб мы люди были не сбродом, а народом.
Чтоб и Создатель мог радоваться и гордиться
Человеческим родом.

Чтобы стать Человеком –
И сутью, и ликом,
Следую дорогой
Указанной Богом.

Чтобы быть Человеком,
Остаться Человеком,
Следую дорогой
Указанной Богом.

ДЖЕЛ АУРУУ

Къачхы, къышхы сууукъла тирилтиб,
Джан киргенча бола джансызгъа,
Джиклени талаб, кемириб,
Джел ауруу барады джангызгъа.

Джел ауруу кючлегенди Адамны,
Заманны,
Бютеу табигъатны да.

Джаз джылыу айланнгынчы,
Тынкайыргъа башлагъанды дуния.
Джиклени, джореклени талагъан, къурушдургъан
Бу сууукъ ауруугъа джокъмуду мадар?
Огъесе, Джел
Патчах болубму къалды дуниягъа?

ЁЛГЕНИМ БОЛСА...

Мингини джарыгъы да – Минги,
Нюр джаннганын кёрюрча къарангыда,
Ёлгеним болса асрарсыз мени
Минги Таугъа ачыкъ къабырлада.
Ёлгеним болса, асрарсыз мени
Минги Таугъа буруб бетими да –
Мен сакъларгъа кюрешдим Джуртуму,
Диними, тилими, миллетими да.
Уялыр, къызарыр зат этген болмам -
Бир къабыр юлош джетсе боллукъма рахат.
Башха юлошге тыйыншлы да болмам,
Ёзге аны да кёрсегиз керахат,
Сора
Минги Тауну къарынача, назмуларыма
Сугъулурма да, тас болурма мен.
Джангыз сиз иман бла джашагъыз сау-эсен,
Ёлсегиз да, Нарт къабырлагъа болугъуз тыйыншлы!

АХЫРЗАМАН САГЪЫШЛА

Къралла арасында, хоншула арасында да
Чекле ачылсынла, къурусуңла.

Джангыз,
Сууаб бла гюнахны,
Иги бла аманны,
Тюз бла терсни,
Таза бла кирни,
Халал бла харамны,
Керти бла ётюрюкню,
Акъ бла къараны,
Сый бла сыйсызлыкны,
Намыс бла намыссызлыкны,
Бет бла бетсизликни, айтыргъа –
Адам бла шайтанны,
Хакъ бла джалгъанны
Араларын айыргъан
Чекле турургъа керекле.

Ала къуругъанлай,
Къошулмазлыкъ затла къошулгъанлай,
Дуния къатышырыкъды.
Къайда хылымылы, кир, чёб
Къалкъырыкъды ёрге,
Ётерикди тёрге,
Алагъа берилликди сый.

Адамла джаханим ийисге –
Ибилисге табынныкъдыла.
Ол кюн да,
Тюзюн айтырыкъла табыллыкъдыла,
Алай а, хыликке этген болмаса,
Алагъа киши тынгыларыкъ тюлдю.

... Аллах айтханча джашамагъан,
Адам болургъа унамагъан,
Тарихден дерс алмагъан, тюшонмеген,
Джаратханнга бойсунмагъан, ийнанмагъан,
Хей, имансыз намыссыз адам улу!

Бутакъларында джашагъан терегини,
Кёгетин ашагъан терегини –
Джашау терегини -
Тамырларын кесген адам улу!
Хайыуан болурму сенден уллу?!

Чакыргъанса – келеди Ахырзаман...
... Аллахына не деб туберикди адам?
Не джууаб берликди адам?

КИМДИ ДА АДАМ?

Терек да излей болур адамча сѐлеширге;
Мен да излейме бирде терекча сирелирге;
Суу болуб саркъаргъа, ташча да тынгыларгъа;
Къанатлы болуб, кѣкде да бир учаргъа -
Табигъатда не бар эсе – алагъа бурулургъа;
Кѣк, джер, Кѣкдеги, Джердеги да болургъа –

Хар нени излейме сезерге, билирге,
Алай джашагъандан сора – ѐлорге,
Не да ѐлмезге.

Джерге кирмезге, Кѣкге да кетмезге,
Турургъа – джарыкъча, къарангыча,
Отча – кюе, джана, джукълана,
Сукълана... кимге, неге?!

Ауалны, ахырны, джашауну,
Табигъатны, дуняны, ахратны –
Барын сезерге, билирге, кѣрюрге
Онг бер деб, джалындым Тейриге.
Мен – Тейри адамы
Тейри болургъа да термилдим.

Ассымыды, асылмыды адам?
Кимди адам?!

ХАЛКЪЫБЫЗГЪА КЕРЕКДИ ОНОУ

Элими-джуртуму сорсанг,
Эниң, тамгъасын да билирге излесенг –
Шимал Кавказ, Минги Тау.
Союму-халкымы сорсанг а –
Аланма, таулума.
Атаулума – не Къарачай, не Басхан, не Чегем,
не Холам, не Бызынгы, не Малкъар.
Диним – ислам, тилим – тюрк,
Къаным-джаным – Кавказ.

Биз мал кютген, чалкы чалган джерлеге
Ёрлеялсала, чыгълалсала,
Аны бир уллу джигитликге санайла
Тёбенден келгенле.

Джуртубузгъа сейирсинелле,
Къыйныбызгъа уа, къыйн джашаубузгъа уа
Багъа бере билмейле.
Айраныбызны ичелле, хычыныбызны ашайла,
Сау бол дей а билмейле.

Тауланы кёрелле,
Тауланы уа – огъай.
Бу журт аланыкъы болганча,
Биз да аланы къуллары болганча,
Кеслерин джюрютелле алай.

Джуртубузда солугъан бла тохтасала уа...
Ташыйла ташыбызны, агъачыбызны, суубузну да.
Тонайла джерибизни-джуртубузну...
Джуртуна да джокъду эркинлиги халкъыбызны.

Эллерибизни, ёзенлерибизни къошалла кеслерине.
Джуртубузну кесиб, бёлюб
Джер, мюлк юлюшле чыгъаралла кеслерине.
Игиликге къутурмагъанла была.
Дин тутханга ат-бет атаб,
«Халкъ-джурт» дегенге ат-бет атаб,
Бизлени аман атха чыгъарыб,
Къралгъа эрши кёргюзюб,
Бизни энгда сюрдюрюге, къырдырыгъа излейле,
Джуртубузгъа, мюлкюбюзге не болургъа излейле.

Была билген – мурдарлыкъ, тоноу...
Халкъыбызгъа керекди оноу
Кеч болгунчу.

Оноу а бирди:
Халкъ энчи джумхуриетин къурамай,
Кесин сакъляяллыкъ, джакъляяллыкъ да тюлдю.
Дин бла, билим бла, къореш бла баш боллукъду -
Алай хорларыкъды. Джол олду. Оноу да олду.

БЫЛАЧА БОЛГЪАНДАН, АЛЛАХ, САКЪЛА БИЗНИ

Ташаладан туура хапар, эйле,
Ёлтюрюнчю кыйнарыкъбыз дейле.
Дохтурладан да бир тюз хапар, эйле,
Ёлтюнчюннге джашарыкъса дейле.

Ой аланла, бу «кърал» деген сёзню
Тамыры неди: «къур»муду, «къыр»мыды?
Бизге къуллукъ этер орнуна, бийлик этерге къорешген
Имансыз гяуур къралдан бизге хайыр бармыды?

«Къралы – джаныуар, халкъы – хайыуан», -
Дегенди бурун огъуна бир джолоучу.
Мында хар оноучу – не мурдар, не тоноучу,
Бу джурт толуду кирден, кыйгыдан.

Халкъ – ичкиден, оноучу – улхудан
Бир да унамайла тохтаргъа, тояргъа.
Тюзлок излегеннге, «Аллах» дегеннге
Ат-бет атайла, къорешелле джояргъа.

Адет-намыс, бет-уят деген джокъ быллада,
Былагъа халал-харам, сууаб-гюнах – бары бир.
Ити, тонгузу, адамы да къатыш,
Тёгерек – балчыкъ, хылымылы, кир.

Ички къурутхан бу халкъгъа къараб,
Уллу тилек бла бошайма сёзню:
Я Аллах, тюз джолгъа тюзет бизни,
Былача болгъандан сакъла бизни,
Къуран бла Шериат бла джашаргъа буюр!

МИНГИ ТАУДАДЫ ДЖАНЫМ

Минги Тауну башына чыгыб,
Андан энмей къалыргъа излейме.
Анда къалыб кетерге излейме
Чыммакъ къарлагъа кёмюлюб.

Минги Тауну башында ахыр кере
Азан къычырыб, намаз да къылыб,

Халкъыма, дунягъа да тилек этиб,
Къаргъа ташайыб къалыргъа излейме.

Мингини башындан
Азан кыгчыргъан тауушум
эмда
Мингини башында намаз кыла тургъаным,
Дуа эте тургъаным
Къалырла халкъны эсинде.

Хоу,
Бу харамгъа, гюнахха батхан
Тюзлени, ёзенлени да атыб,
Акъ Тауну башына чыгъыб,
Андан энмей къалыргъа излейме.

Энгишгелени, тёбенлени
Ауур хауасындан къутулуб,
Минги Тауунда бир Минги таулу
Къаргъа чырмалыб,
джукълаб,
уянмай къалыргъа излейди.

Бир-бирде кёрюнюр алай,
Эки башлы Тау юч башлы болгъанча.
Сау къал, - дейме, - Малкъар-Къарачай.
Тыш къаралгъа, тыш джерлеге тюл,
Минги Таугъа къарагъыз мени излеген.

09. 11. 2002
оразалыкъда,
сары ашда
джазылгъан назму

ДЖУЛДУЗУ БЛА АЙ

Мен джетгинчи,
Мъюозлерни да артха атыб,
Троллейбус кьачады, джугьутурча.
Джокьду аллай джер, аллай шахар
Мен тау джуртуму унутурча.

Кырдыкдан тойгъан ийнеклеча,
Ауур камиионла толтуруб джолну,
Ууакъ арбала да эчкилеча,
Бир-бирин теблей терк-терк озалла.

Бу шахарда – бир кьалабалыкъ, гузабалыкъ...
Ким джан кьайгъы, ким мал кьайгъы – ашыгъыш.
Арлакьдан кьараб, этсенг сагъыш,
Кьайры, неге ашыгъалла была?
Джашаргъамы, ёлоргеми?

Ёлорге да заман джокьду. Джашаргъа уа –
Бармыды заман, онг, рахатлыкь?
Адам кеси кесини тынгысын кьурутуб,
Аягъы басханны кёзю танымай айланады.

Шайтан кючлегенди дунияны.
Къыйынлыкьла да тшошондормейле адамны.
Энди дуния намыс не ахрат азаб тыймайла аны –
Дуния мал баш болгъанды неден да.
Иги хапарла келмейле элден да.

Къорюш алгъанды ичкичилик, мурдарлыкь, тоноу.
Аланы халал этген джамагъатха неди оноу?
Аланы халал этгенни тамбласы джокьду.
Аланы халал этгенни Аллах этеди харам.
Ол къауумну джазыкьсыныу джокьду.
Джуртну джазыкьсынама – аны понахы джокьду.
Джуртха ауруйду джаньм.

Кесин дуниясыз, ахыратсыз эте тургъан да,
Кесин Ана тилсиз, Ата джуртсуз кьоя тургъан да,
Халкъ кесиди.

Кесин тыймагъан харамдан, гюнахдан
Болушлукъ сакъламасын Аллахдан.
Ёз джуртуна душманны ийген да,
Кесини джюрегине шайтанны ийген да –
Ол кесиди.

Аллах бергенни сакъламай, джакъламай,
Нюрден эсе, кирни сайлагъаннга –
Джол бирди:
Бу дуняда – сюргюн, инджилиу, ёлом,
Ол дуняда – джаханим.

Ёзге,
Кесимден, адамладан чыкъса да кёлюм,
Кёлом ёмюрде да Джуртумдан чыкъмаз –
Джер джаннетиди Кавказ.

Алай болса да,
Аллах айтса,
Халкъ диннге, билимге
Къайыгыр. Шайыр да,
Учуб-учунуб, хакъ кёлю бла айтыр:

Джудузу бла Ай –
Малкъар-Къарачай.

ХАЛКЪ ДА, ДЖУРТ ДА УЛЛУ АЛЛАХХА АМАНАТ!

Мен джазгъан –
Шийир-назму тюлдо.

Бу къатышхан, шайтан дуняда да ислам джамагъат къураб,
Чайкъалгъан тенгизни ичинде да джашил айрымкан болуб,
Гяуур къралны ичинде да муслиман джумдурукъ болуб,
«Аллах-Адам» деб, «Аллаху акбар» деб, джашагъанлагъа
Тилекди, дуады бу.

Джаратхан Аллахны айтханына сыйыныб,
Гюнахдан, харамдан кеслерин тыйыб,
Къураннга, шериятха, намысха бойсунуб,
Ёмюрлюк ораза тутханлагъа
Сары ашды бу.

Хакъ кертисин излегенлеге,
Тюзлюк, Эркинлик деб, сермешгенлеге,
Сюрюю болмай, Халкъ болургъа тырмашханлагъа,
Хайьгуан болмай, Адам болургъа кюрешгенлеге,
Бир орайдады бу.

Бир Аллахха, ислам диннге кертиликни,
Ата Джуртха, Ана тилге сиймекликни,
Кёкге, Джерге, табигъатха, адам улугъа сиймекликни
Къорлугъуду бу.

Мен джазгъан – шийир-назму тюддю – джазыуду.
Аны таша кюч мени къолум бла джазгъанды.
Ол айтханнга мен тыйыншлы болурма деб базгъанды.

Ол айтханнга мен тыйыншлы болалмадым.
Ол айтханны, къошмай-къоратмай, тюзюча джазалмадым.
Джер бал чибинча, джерден джыяргъа кюрешдим балны,
Ангыламайын илхамны, Кёкден келген халны.

Джер сёзлеге сыйындыралмадым Кёкню,
Алай болса да, аман этмегиз кёлню:

Кимге болса да, къачан болса да ачылыр керамат.
Халкъ да, Джурт да уллу Аллахха аманат!

АДАМ. ДЖАШАУ-КЪОБАН. ЭКИ ДЖАГЪА – ЭКИ ДУНИЯ

Суу бла Адам. Эки джагъа. Эки дуня.

Джашау - саулагъа саугъа.
Туудукъ – джагъадан кетдик суугъа.
Сау-эсен чыгъарбызмы башха джагъагъа,
Огъесе...

Ол эки джагъаны арасы бла баргъан
Терк сууду джашау.

Сууну таза, бокъланган кёзююу да бар,
Рахат баргъан, къутургъан джери да бар,
Сайы, терени, кёчююу, кемеуюло да бар.
Сарыубеги, джыланы, чабагъы да бар.

Ары къалайда, къалай тошерин билмейди инсан.
Къутургъан толкъунлагъа не да сарыубекге
Аш болурму-болмазмы, билмейди адам.
Джорюбмю, джозюбмю, учубму –
Къалай ётерин да билмейди суудан.

Хар келген кесича киреди ары,
Кесича юренеди джозерге.
Къарангы кече джагъада чыракъны кёралса – иги,
Алай болмаса, батмаса да, къыйналлыкъды.

Эки джагъаны арасында
Уруб баргъан суу – джашау.
Ол сууда адамла, чабакъла, кийикле, сарыубекле...
Сууда болмагъан джан джокъду.

Кимлерин суу алыб барады,
Кимле суу баргъан джанына баралла кеслери,
Кимле сууну кёңделенине,
Кимле да сууну ёрге джозелле.
Суу бла да, бир-бири бла да кюрешелле.

Кимин суу, кимин сарыубек джутар.
Тюз аджал, илинемек аджал да джетер.
Кимни уа – насыбы тутар,
Джашил джагъагъа чыгъар да джашау этер.

Эки джагъаны арасында барады кюреш
Ёлген ёлор, къалгъан къалыр. Джашауду бу.
Джангыз суу къурумасын деб тилек этейик, кюрешейик,
Ансы ол къуруса – барыбыз да къурудукъ.

Суу бла Адам. Эки джагъа. Эки дуня.

ТЫШ КЪРАЛДА

Джорек менден, мен джорекден бошагъанбыз,
Талагъы тургъан атха ушагъанбыз.
Хакъ бла Халкъны бир этерге кюреше,
Иманлы назмучуну борчун ол затда кёре,
Ёлгончо шайтан бла сермеше джашагъанбыз.

Бирлеча, джаныбыз саулай ёлмедик,
Сыйсызлагъа сый, махтау бермедик.
Алагъа къул болуб, къуллукъчу болуб,
Ала берген къуллукълагъа кирмедик.

Хоу, джаныбыз саудан ёлоб къалмадыкъ,
Имансызлагъа джалынчакъ болмадыкъ.
Ибилис-шайтан-гяуур айтханча тюл,
Аллах айтханча къорешдик джашаргъа.

Замансызлай джарылса да джорек,
Аллахданды умут эмда тилек:
Ол гюнахларыбызны кечер.
Джаныбыз джаннетге кечер.

Дин къазауатда болгъанбыз шейит.
Ёлгенбиз адамны шайтандан къутхара.
Уруш этгенбиз къама бла тюл, къалам бла –
Бизни кючюбюз джетген да ол эди.

Джашадыкъ, ёлдюк Халкъ ючюн, Джурт ючюн.
Ахыр кюннге уа тюбейбиз тыш джерде, гяуур ичинде.
Алай а Халкъ, Джурт эсибиздеди-кёлюбюздеди:
Тёнгек мында къалса да, джан кетерикди ары...
Умутла тангы, сакълатыб турма, джары.

ШАЙЫР

Башы – Хакъ,
Къанатлары – Джурт бла Халкъ,
Адам улуну тюшвондюре, кёллендире, ёрге тарта,
Джорекледе иги сезимле къозгъай,
Кёк бла Джерни арасында келечи борчун тындыра,
Бир азан тауш, бир турна таууш эте,
Нюр джарыкъгъа учуб баргъан
Къанатлы.

СЫЙРАТ КЁПЮРДЕ АЙТЫЛГЪАН НАЗМУ

Аллахны, адамны аллында да кёлом – рахат.
Билелле:
Билал хаджи – иманлы шайыр – терсликни унамазлыгъын.

Ашалгъан джорегим бла намазлыгъым
Дунияда, ахыратда да ол затха болурла шагъат.

Аллах берген иман, дин ючюн,
Аллах джаратхан адам ючюн,
Тукъумум-къауумум-халкъым ючюн,
Юйюм-хоншум-элим-Джуртум ючюн,
Джер ючюн, Кёк ючюн, хар джорек ючюн,

Къазауат этдим кече-кюн да шайтан бла.
Аны къурутургъа къорешдим джорекден да, Джуртдан да.
Сакъларгъа, джакъларгъа къорешдим динимн, тилими да,
Иман бла кетгенни, келгенни, келликни да.

Тюненебиз, бюгюншобюз, тамблабыз ючюн,
Кёкле, Джерле, Кюнле ючюн,
Юч Ай бла джети джулдуз ючюн,
Джангы Ай бла джулдуз ючюн,
Бу дуня ючюн, ол бир дуня ючюн да,
Хар бир адам ючюн, бютеу адам улу ючюн да,
Сюркелген, джорюген, джюзген, учхан ючюн –
Табигъат ючюн, бары ючюн,
Бары да нюрлю болур ючюн –
Джашадым, сермешдим, ёлдум.
Аллахны, адамны аллында да тазады кёлум.

Туудум джуртдан узакъда – сюргонде,
Эркинлик, Тюзлюк – иннетим хар кюнде.
Аны ючюн тюшдюм джангыдан сюргоннге.

Сюргонде туудум, сюргонде ёлеме.
Алай а, билеме:
Бир кертти назмучу, тарихчи тууар,
Кертисин Кязимча, Исмайылча джазар.

Мени да эсгериб, «гюнахы къурусун» дер,
Ол заманда джаным рахатланьыр, уюр...
Я Аллах, иман бла джашатханынгча,
Манга иман бла кетерге да буюр.

Халкъыма уа - мийик Джуртунда
Динине, тилине эркин болуб,

Кесине, джерине – джазыуона не болуб,
Къууанч бла, иман бла джашар насыб бер.
Бу ахыр тилегимди, я Аллахым, кёр.

«Аджашхан джарлыны тилегиди», - дер да,
Джарылгъан джорекни тилегиди», - дер да,
Аллах сёзюмю къабыл этер.

Инша Аллах,
Алгъышым, тилегим халкъыма джетер.

АЛЛАХ БЛА СЁЛЕШИРГЕ ИЗЛЕСЕНГ...

Кърал бла кърал тилде,
Хоншу бла хоншу тилде
Сёлеширге боллукъса.

Алай а,
Аллах бла,
Джангыз да ана тилде –
Ол иш этиб сеннге берген тилде –
Сёлеширге керексе.
Алайсыз
Ол сени «ангыламаз».

Башха тилни келечи этсенг,
Аллах сорур:

Мен берген тилни
Сакъламай, джакъламай, къатламай,
Унутубму къойдунг, тас этибми къойдунг,
Думп этибми къойдунг?

Не айтырса ол заманда?

Эм игиси,
Эм тыйыншлысы –
Аллах бла
Аллах берген Джуртдан
Аллах берген тил бла
Сёлешсенгди. Ол заманда
Дуанг-тилегинг къабыл болургъа да болур.

Аллах да кѳуанады, разы болады
Ол берген динни,
Ол берген тилин,
Ол берген джуртну –
Ол берген затланы барын,
Ол аманат этген затланы барын –
Шайтандан, гѳуурдан хыянат джетдирмей,
Сакълагъаннга, джакълагъаннга, къатлагъаннга.

Аллахха джолну
Аллах берген затлагъа таяна
Табарыкъса джангыз.

Аллах бергенни кѳурутханнга уа –
Анга уа –
Аллахха джол джокъду.
Аллахдан болушлукъ да джокъду.

Динин, тилин, джуртун, халкъын
Джоуб кѳорешгеннге,
Эки дуняда да юлюш джокъду.
Бек уллу къыйынлыкъла, палахла сакълайла аны.

Ой алан, иманынг бар эсе,
Бу затлагъа иги сагъыш эт.

САУ КЪАЛ, МАЛКЪАР-КЪАРАЧАЙ!

Бюгюлмейин чыдар ючюн,
Къыйынлыкъгъа, палахха,
Хар кѳуру да мен тиледим
Иман насыб Аллахдан.

Аллахданма, Аллахама
Джокъду кѳоркѳууум мени.
Назмума да кѳоркѳуу джокъ -
Барды тамгъасы, эни.

Аллахданма, Аллахама
Алда – джулдузу бла Ай.
Ёллом джокъду – кёллом токъду,
Сау къал, Малкъар-Къарачай.

ДЖАРЫКЪ, КЪАРАНГЫ ФАТАРЛАДАН ТОЛУ ЮЙГЕ КИРЕМЕ

Бу юйде чыракъла,
Джуддузлача кёкде,
Кёз кыса,
Джаналла, джукъланалла.
Джокъланалла, джокълайла.
Сакълайла...
Ой бу башсыз джуддузла-чыракъла –
Джангыз джанла -
Къарангы кёкде, къарангы юйде...
Сакълайла кимни, нени?
Сюймекликни.

Аны джокълугъундан,
Не да азлыгъындан
Мутхуз бола, мутхуз бола,
Кюелле, джукъланалла.

Ой бу юйде
Чырагъы джаннган да, джанмагъан да
Къууанч бла бушугъа аралашыб,
Туралла. Кёзге тууралла.

Алай а, билмезсе,
Насыблы къайсы болгъанын:
Чырагъы джаннган юймю,
Чырагъы джанмагъан юймю?

Бир бетде
Сокъур бла сау кёзча,
Бир юйде
Джарыкъ ургъан эмда урмагъан
Терезе кёзле...

Бу юй - бир адамча...
Бу юй – бир Аламча...
Хар неси да бар.
- Юйге да игилик!
- Келгеннге да игилик!
Муру бла бошалды хапар.

ТАУ ШИЙИРНИ БИЙИМЕ МЕН

Кюнсюзлени кюнюме мен,
Юйсюзлени юйюме мен.
Уллу Аллахха кьуллукъ этген,
Тау шийирни бийиме мен.

Нюркъанат таза джанлагъа
Учар-къонар бир джерме мен.
Джакъсыз, умутсуз кьалгъаннга да –
Кёллендирген бир джурма мен.

Тамыр Къадау Ташха ийсе да,
Кёкге тартады Терегим.
Хира дорбуннга ушайды
Джумдурукъ тенгли джорегим.

Кёк бла Джерни арасында,
Хакъ бла Халкъны арасында,
Эки дуняны арасында
Келечиди мени сёзюм.

Ауалдан Ахыргъа дери,
Ташдан джудузгъа дери,
Ташадан туурагъа дери,
Болгъандан боллукъгъа дери
Барын аулайды кёзюм.

Тилек, зикир да этеме,
Ийнар да, кюу да этеме,
Тюзлокге тартама орайда,
Терсликге къаршчыма хар къайда.

Хакъ бла Халкъны тюбешдирген,
Аланы бир тилде сёлешдирген,
Аланы бирикдирген-бирлешдирген, -
Аллахны, Адамны аллында да – буду борчум.

Игиликни, Эркинликни,
Джигитликни да юйюме мен.
Уллу Аллахха кьуллукъ этген,
Тау шийирни бийиме мен.

НАСЫБ ДЕГЕН – ОЛДУ

Файгъамбар чакълы бир джашагъаннга,
«Аз джашадъ», - деб, кыйналгъан – гонахды.
Джашаугъа, ёлюмге да,
Хар кимге, хар неге да
Оноу этген – Аллахды.

Аллахны джолунда эсенг,
Къуран – кёлюнде, къолунда эсе,
Иман бла джашай эсенг, иман бла кете эсенг,
Джанынгы Хакъ Кертиге къурман эте эсенг,
Сора, джукъгъа кыйналма.

«Айтханьма тынгыламайла,
Айтханьмы ангыламайла», -
Деб да, джорексинме, кюйме.
Файгъамбарны да болгъанды аллай кёзюлери.

Аз-кёб джашагъанда тюлдю иш.
Ол берилгенни къалай джашадынг,
Ангынг-акъылынг-эсинг,
Иинетинг-сёзюнг-ишинг,
Джорегинг къой, тёнгегинг
Кимге, неге къуллукъ этдиле?
Ма андады иш.

Хакъ бла Халкъны бир этер ючюн кюрешдингми?
Кесинги-юйдегинги-хоншунгу-тийренги, джууукъну-узакъны
Керти муслиман этер ючюн кюрешдингми?
Ма андады иш.

Адамча – муслиманча,
Аллах Къуранында буюргъанча,
Джашадынгмы? Къалгъанлары да
Алай джашаргъа чакъырдынгмы, кюрешдингми?
Андады иш.

Джашауну магъанасы – олду.
Адам болууну джолу да – олду.
Эки дунядан да юлюш берлик – олду.
Насыб деген – олду.

КЪАРА ТАНЫ, КЪАРА ДЖАЙ

Ой Алан, къара таныгъан Кюн, Ай Халкъындан -
Къарачай халкъындан болгъанынгы - унутма.
Тейри халкъындан болгъанынгы,
Тейри адамы болгъанынгы - унутма.

Ой Алан,
Къара билген, алгъа къарай билген,
Къаара халкъынданса - къара джай.
Аллахны аманаты, буйругъу
Халкъынга ат болуб бегигенди - Къарачай!

Буюрулгъаныгъа, илму халкъы, билим халкъы болалсакъ,
Бизге джууукъ боллукъду джуддузу бла Ай.
Этер ишибиз атыбызда джазылыбды:
Къарачай - къара джай, къара джай.

Ой Алан,
Кюн, Ай халкъынгы - Къарачай халкъынгы
Унутма,
Кюн, Ай тилингы - Къарачай тилингы
Унутма,
Къар, Ай джуртунгу - Къарачай джуртунгу
Унутма.

Сен къайсы халкъдан болгъанынг -
Атынгдан огъуна белгилиди.
Алан Къарачай - АЛАН КЪАРАЧАЙ -
Бу бир ышанды, белгилиди.

Билим бла хорларыкъбыз шайтанны...
Къууандырырынг келе эсе тукъумунг Лайпанны,
Разы этеринг келе эсе къауумунг Адурхайны,
Палахладан къутхарыргъа излей эсенг
Халкъынг Малкъарны-Къарачайны

Сора, ажымсыз билимли бол -
Къаара таны, къаара джай.
Джангыз билим бла, илму бла
Сакъланныкъды, джашарыкъды,
Айнырыкъды Малкъар-Къарачай.

Я АЛЛАХ, САКЪЛА, ДЖАКЪЛА ЭМДА КЪУТХАР

«Къыйыптыкъ кесимдеди – аны кёрмезге джокъду амал», -
дейме мен, - шайыр эмда хаджи Лайпанланы Билал.
Бир кёзюуде – билмегенликден тюл – кесими аманлыгъымдан
Аллах харам этген затланы этгенем халал.

Чагъыргъа – джозюмдю деб, къахмеге – мёлекди деб,
Джашлыкъда джашаб къалыргъа керекди деб,
Адет-намыс демей, сууаб-гюнах демей,
Терсейгеннге келед палах демей,
Сынджырдан ычхынган игте ушаб, тебрегенем джашаб.
Джангыз тюлем. Меничала кёбелле халкъда -
Къоркъмагъанла намысдан, Хакъдан.

Бир кёзюуде аязыдым да, сора
Кёрдюм кесими, джаш тёлню, халкъны:
Бир къауумубуз – шайтанлача,
Бир къауумубуз – хайыуанлача.

Бир къарала да бизге сюрюучю болуб,
Маскелери да бизге юрюучю болуб,
Бары да бизни къууучю болуб.
Сиясетчилери да бизге хыйла эте,
Хыйыгъчылары да бизге хыйны эте:

«Къатышдырыргъа-къурутургъа керекди
быланы динлерин-тиллерин-тарихлерин,
Думп этерге керекди быланы намысларын, адетлерин,
Алыргъа керекди быланы ангыларын-эслерин,
Къул этер ючюн, манкъурт этер ючюн кеслерин.

Быланы адам, халкъ тюрсюнлерин алыргъа керекди,
Ичкичиликни, къахмеликни джаяргъа керекди,
Быланы мал, хайыуан этерге керекди –
Минерча, джегерча, кесерча...»

Бу затланы кёрдюм да, титиреб тюшюндюм. Къайыгъдым
Диниме, тилиме, халкъыма, джуртума.
Болгъанны болгъаныча, тюзюча айтдым.
Ич, тыш шайтаңдан, къафырдан – хар бир палахдан,
Я Аллах, сакъла, джакъла эмда къутхар бизни.

КЪАЙГЪЫЛЫ САГЪЫШЛА

«Къарачай-Ата Джурт-Кавказ»

Дей, къылаелле къартла намаз.

Бу эди сюргонде хар кюнде хар кимни тилеги,

Минги Таугъа бурулуб эди халкъны келю-джореги.

Биз тургъан джер – къыргъыз эл Кок-Сай,

Иги эди, алай а – Малкъар-Къарачай

Джаннет болгъанын айтаелле къартла.

«Ары, джашаргъа тюл, ёлорге къайтар», - деб,

Ол насыбны тилей элле Аллахдан ала.

Адет-намыс къалала – ол къартла,

Джуртха термиле, къырылыб кетдиле,

Джуртну джашлагъа аманат этдиле.

Насыбы тутуб,

Джуртха сау къайыгъан къауумдан да ненчасы

Ол кюн огъуна туугъан джерни къучакълаб,

Ёлюб къалдыла, ашалгъан джореклери къууанчны келтюрмей.

Сюргон эм къайытыгу тархлада,

Бушуу, къууанч джыйылыгулада,

Кёзоуме кёрюнелле

Зорлукъдан, ачлыкъдан къырылгъан сабийле,

Аланы къутхаралмай акъылдан шашхан анала

Эмда ол акъсакъл къартла.

Сиз алагъа соругъуз

«Керекмид, - деб, - бизге муслиманлыкъ-къраллыкъ,

Керекмид деб, эркинлик-ёзденлик-адамлыкъ,

Ата Джурт, Ана тил керекмид деб, бизге?»

Сиз алагъа соругъуз.

Нек термиле болур эди халкъ аллай бир

Ызына – Джуртуна, Кавказына – къайыгътыргъа?

Билселе элле ол къартла

Бюгюн бизни не болуб тургъаныбызны:

Бир-бирибизни къалай къыргъаныбызны, тонагъаныбызны,

Ичките, хаулеге – харамгъа, кирге богъурдакъдан батханыбызны...

Чыммакъ, таза тауланы къатында,
Джаннет табигъатны ичинде
Багушча кёрюнесе халкъ,
Аллах аны къалай этмез талкъ?!

Хоншу маскеле да хазырла чабаргъа бизге,
Калак игле да хазырла къабаргъа бизни,
Муслиман-тюрк-кавказ рухубузну соймегенле,
Джуртубузгъа не болуудан умут юзмегенле,
Къарьусузлугъубузну сезгенлей таларыкъла бизни.

Алайсыз да талайла, тонайла
Кими тарихибизни, кими джерибизни...
Джуртубузгъа, кесибизге да бий болур ючюн,
Ичкичи-мылхыр-сылхыр этиб кюрешелле бизни.

Кесибизден да чыгъалла
Алагъа болушхан амантишле.
Бу барьудан барсакъ,
Тюб боллукъбуз, тас боллукъбуз биз.

Терслемейик не чуутну, не эрменни, не черкесни –
Ала къуймайла тамагъыбыздан аракъыны.
Харамны халал этген,
Кесибизге, бир-бирибизге да душманлыкъ этген -
Кесибизбиз.
Кесибизни тазалайыкъ алгъын...

Кесибиз адам болсакъ, муслиман болсакъ,
Аллах дегенледен болсакъ, Аны джолунда барсакъ –
Ол заманда бизни хорлар кюч джокъду.

ТЕНГИЗДЕ

Бёрю сюрген не бёрюню сюрген
Тарпан джылкыгъа ушайды тенгиз.
Эмиликлеча шын-шын туруб,
Талакъ солуу этелле толкъунла да.

Сюзюлюб,
Узакъдан атны джалыгча кёрюннген толкъунла,
Джууукъда, джагъагъа мыллык ата,

Аланы сюрюб келген джаныуарны табанлайла.
Сора, эмилик аджирлеча шын-шын туруб,
Джагъагъа атлайла.

Мен, эмиликгеча,
Чынгаб минеме толкъуннга.
Ол чочуйду, чынгайды –
Юсюнден атаргъа кюрешеди мени.

Джайдакълай,
Сыртына илиниб турама толкъунну -
Джерге-джюгеннге юренир акъылы джокъду.

Эмиликлей къалады ол.
Эмилик юретнучю таулуну джашы –
Мен да тенгиз толкъунну сыртына миниб,
Бир тюрлю бир къууанчны сезе,
Пелюан кючге артмакъ болуб турама.

ДЖЮЗЕЛЛЕ МЕНИ КЁЛЮМДЕ

Джюзелле мени кёломде
Къызла, джуддузла, чабакъла да;
Дуадакъла да.

Чыбыкъла да - кёкенле, терекле болуб,
Чыпчыкъла да - алагъа къонуб,
Джюуюлдейле, сызгъыралла, джырлайла.
Чапракъла да шыбырдайла, къалтырайла.

Булутла да джюзелле кёломде –
Агъы, къарасы да.
Ары къарасын да
Кёк да кёрсюн кесин.

Кёкле кёломе тюшген сагъатда,
Джер къайгъыла кетелле андан.
Джер къайгъылагъа къалмайды орун.

Дуня къайгъысы къаралтхан джанымы
Кече арасында тёнгекден чыгъарыб,
Дуа суу бла джууб, чайкъаб,

Сора джуддузлу Кёкге ийиб, учуруб,
Узай джеллеге кьакъдыртыб, кебдиртиб,
Башына бош этиб, айландырыб,
Эркин хауадан солутуб,
Джер-суу кёргозтюб,
Танг аласында ызына джыяма.

Къанатлы джанымы кьууандырама алай.

Джюзелле мени кёлумде
Тюрлю-тюрлю оюмла, сагъышла,
Ётелле джазла, джайла, кьачла, кьышла...

Кёлдегин барын айтхан кьыйынды.
Барын айтыргъа керек да болмаз –
Ол Къадау Ташха не Джангыз Терекге бурулмаз.

Алай а,

Джюзелле кёлде
Къызла, джуддузла, чабакъла да;
Дуадакъла да;
Чыдаялмадым айтмай аны.

ДЖУУУКЪЛАШХАНДЫ АХЫРЗАМАН

Чыракъла джаныб, джукъланыб,
Къызны кьымжасын ачалла, джабалла.
Джуддузла да ачыуланыб,
Къарайла джер сахнада тойгъа-оюннга.

О кьахме кьыз, сени гоканг
Согулгъан болурму нюр бла отдан?!

Чыракъла джана, джукълана,
Эки бут аранг джабыла, ачыла –
Учхан табакъгъа ушайды кёкде...
Къозгъагъан джарык да тёголе, чачыла:

О кьахме кьыз, сени гоканг
Согулгъан болурму нюр бла отдан?!

Ибилис терилтеди бизни,
Хауле юйлеге элтеди бизни,
Хауле кызлагъа элтеди бизни
Биз да тыялмай кесибизни.

Харс урабыз кимге, неге?
Харс урабыз кимге, неге?

Къайгъы, къайры портесе бизни?
Шайтан, къалай хорладынг бизни?

О къахме кыыз, сени гокканг
Толу болурму нектардан, балдан -
Эркишиле, бал чибинлеча,
Айырылыргъа унамай эселе андан?

Тебсейди къымжа болуб кыыз,
Намысны хорлайды нафис,
Игини хорлайды аман,
Джокъну орнундады иман.

Джарылады Таш, джарылады Терек,
Джарылады кёк, джарылады джюрек:
Минг эр харс уралла бир къахмеге -
Къууаналла, айт, кимге, неге?!

Шашхандан шаша барады адам.
Джууукълашады ахырзаман.
Иманлы адамла - джашил айрымканла.
Аладан къалгъанла -
Кир, балчыкъ, багуш, мырды...

Къахме кыыз тебсейди тёрде, сахнада,
Андан тебен, алаша - къарагъанла.
Аны тюбюнделле - къарагъанла.
Тебсеучю къымжа кыыз да башды аладан.

Минг эр бир къахмеге уралла баш, харс.
Юйню, мыйыны да кючлегенди чарс.
Шашхандан шаша барады адам.
Джууукълашханды ахырзаман.

ТЮШ

Аллахха джетиб тилекле,
Имандан толуб джорекле,
Къанатла болуб билекле,
Бизге сукълана мёлекле –

Былай джашайбыз адамла,
Нюр чыракълача Аламда.

Харам, гюнах этген болмай,
Ауругъан, ёлген да болмай,
Къарты да – джаш, джашы да – джаш,
Джандетдеча – юй, суу-аш –

Былай джашайбыз адамла,
Нюр джарыкълача Аламда.

Окъула Къуран, шийир да,
Айтыла ийнар, зикир да,
Ёсе ангы, билим да,
Айный Джуртум, тилим да –

Былай джашайбыз адамла,
Ёломсюз джанла Аламда.

Болмай къыйналгъан, сакъят,
Кёл да, джорек да – рахат.
Сюймеклик бла Игилик
Бере тазалыкъ, тирилик, -

Былай джашайбыз адамла,
Джуддузла кибик Аламда.
Нюр джана Джерде, Аламда
Былай джашайбыз адамла.

ДЖАНГЫ ДЖЫЛ

Келинчикча келеди Джангы джыл –
Акъчебген, акъджаулукъ.
Огъур бла келсин, келтирсин
Тынчлыкъ-рахатлыкъ, саулукъ.

Къайгыыла, джарсыула – бары
Эски джыл бла бирге кетсинле.
Этилген тилекле, алгышла
Барыбызгъа да джетсинле.

Ауругъанла сау болсунла,
Аманла да иги болсунла.
Иги муратла, умутла
Бири да къалмай, толсунла.

Келинчикча келеди Джангы джыл –
Той-оюн бла тубейик.
Бир-бирибизге да, бютеу дуниягъа да
Насыб джашау тилейик.

Былайгъа джыйылгъанлагъа да,
Узакъдагъы джууукълагъа да,
Чексиз тюзлеге, акъбаш таулагъа да
Тынчлыкъ-рахатлыкъ тилейик.

Кетгенлеге джандет тилейик,
Насыб ёмор – саулагъа.
Алгыш этейик, салам берейик
Ата Джуртубуз таулагъа.

Джангы джырча келеди Джангы джыл –
Эжиу этиле башласын.
Ата джуртубуз, Ана тилибиз –
Алан халкъыбыз джашасын!

Келинчикча келеди Джангы джыл –
Къобуз согъула башласын.
Адет-намыс бла, къууанч-насыб бла
Таулу Юйюбюз джашасын!

МАРИНА ЦВЕТАЕВАГЪА

Сыфатынг, атынг, тукъумунг да – гюл,
Иннетинг, фикиринг да – гюл,
Кюлгенинг, кюйгенинг да – гюл,
Ёмюрюнг да – учханча джуддуз, ачылгъанча гюл.

Минг ёмюрге тенг кюнюнг да – гюл,
Минг шийирге тенг сёзюнг да – гюл,
Ёломге хорлатмагъан джашауунг да – гюл,
Къабырынг да нюр джана, нюр.
Къабырынгы юсю да – гюл,
Сенден дунягъа къалгъан да – гюл,
Чыммакъ къарда къып-къызыл гюл.

Атынг – Джанкъоз, тукъумунг – Гюл,
Шийир бийчеси, ёломсюзсе бил!
Бир кёзюуде джашасакъ, мени бийчем боллугъент –
Аны да бил.
Сени атынгы джорютгенини джангылтханым да –
Аны ючюндю, бил.

АХЫР СЁЗЮМ ДА – КЪАРАЧАЙ-МАЛКЪАР

Дунягъа ачылды кёзюм,
Дунягъа чачылды сёзюм.
Кёкча - кёкрек,
Джерча – джорек.

Бираздан башланды
(неден, не ючюн – билмейме)
Кюкореу, джашнау, тебрениу,
Джарылыу, атылыу, чачылыу,
Эриу, къуюлуу, къатыу –
Къалмады джашаудан татыу.

Джолла кесилиб къууанчха,
Джазла бурулалла къачха.
Тёгерек – къабырла † къачла,
Ай бла джулдуз да – къуру сын ташда.

Хорланган, хорлагъан да джокъ.
Джер – кёр.
Учхан джулдузла,
Тутулгъан Кюнле, Айла...
Джаннет, джаханим да къайда?!
Къутулуу, къутулгъан да – къайда?!

Къалды артда
Кёзбаугъа алданы, терилю...
Къайда тирилю?
Болурму тирилю?

Кёк да – къарангы, кёл да – къарангы...
Джорек джарагъа дарман, байлау да джокъ.
Сайлау да джокъ. Ахырзаман,
Китаблада айтылгъаныгча, келди.
Ёллок зат ёлдо.

Къачан болса да, къайда болса да,
Джангыдан башланса джашау,
Бу къуругъан дуняны юсюнден
Айтылыргъа да болур хапар.

...Ташагъа ачылды кёзюм.
Тутулду тилим, сёзюм.
Джарылды джорек.
Къалмадыла
Не адам, не джангуар,
Не Таш, не Терек –
Джерни джутду Кёк.

Не этсин адам.
Келди Ахырзаман
Кёкден, кёкледен...
Огъесе, ичибизден
Чыкъды болурму ол?!

Не этсин Адам –
Къалмады заман.
Келди Ахырзаман.
Къадаргъа – джокъ мадар.
Ахыр сёзюм да –
Къарачай-Малкъар...

09. XII. 2002

ОЛ КЮННГЕ КЪАЛМАГЪАНДЫ КЁБ

Ийнанганча ёллогюме,

Ёлгенден сора да тириллигиме,
Къыямат Кюнню келлигиме,
Аллахны аллына сюеллигиме,
Дуня джашауум ючюн –
Ииннетим-сёзюм-ишим ючюн да,
Умметим-миллетим-Джуртум ючюн да –
Барысы ючюн
Соруу-сууал этиллигиме,
Аллахха джууаб берлигиме
Ийнанама.

Къуран келгинчи,
Дин джайылгынчы,
Къара танылгынчы,
Билмегенликден, джахилликден
Терсейгенлеге, джангылганлагъа
Барды кечмеклик.
Бизге уа – огъай.

Биз – акъыл-балыкъ болгъанла,
Къара таныгъанла,
Гюнахха, харамгъа
Биле-биле къатышабыз.

Хакъ джолну танытхан Къуран барды,
Ангыламагъанынгы сорургъа имам барды,
Джол ачыкъды, хар не да барды –
Джангыз, джюрекде иман бармыды?
Иманынг бармыды? Иш андады.

Сууаб бла гюнахны,
Халал бла харамны,
Муслиман бла къафырны,
Адам бла хайыуанны,
Джашау бла ёлмюню,
Джаннет бла джаханимни
Айыргъан ырджы – Олду.

Соруу-суал сакълайды алда –
Къутуллукъ джокъду андан.

Ол Кюн – ташанг да туру.

Халкъдан, адамдан джашырыб тургъанынг да,
Киши билмейд деб тургъанынг да –
Ол Кюн боллукъла ачыкъ.

Ата-ана, эгеч-къарнаш,
Сабий, уллу – бютеу джамагъат
Къараб тургъанлай, этилликди соруу –
Берликсе джууаб.

Ол Кюн – ёкюлонг,
Иманынг-муслиманлыгъынг боллукъду джангыз.

Тебрениди Джер, ачылады Кёк –
Ол Кюннге
къалмагъанды кёб.

АДАМЛА БЛА ДЖУЛДУЗЛА

1

Ол учхан джулдуз неди? –
Окъ тийген джумарукъ.
Тенгиз неди? –
Кёкню кёз джашы, бир тамчы, джыламукъ.

Къарангы неди? –
Джарыкъны анасы (?!).

Адам а неди? –
Хар затдан бирер зат.

2

Тёгерекни, башханы да
Джарытыр ючюн, джылытыр ючюн,
Иннетинги да
Кёргюзтюр ючюн, англатыр ючюн
Джанаргъа... керексе кесинг.

Кёкде джаннган джулдузла –
Къарангыгъа къаршчы тургъан,
Къарангыда туругъа излемеген,

Къарангыгъа бойсунмагъан,
Къарнашларымла мени.

Биз бир-бирибизни англайбыз.
Ала Аламны эмда кеслерин,
Мен да Адамны эмда кесими
Къарангыдан къутхарыргъа излейбиз.

Тауусулгъунчу джанабыз.
Тауусулсакъ,
Джангыдан къарангыгъа кёмюллюкбюз.

Алай а, ары дери,
Бир кесекни болса да,
Къарангыны илгиздик эте,
Джулдузлача, Адамлача,
Джанабыз-джашайбыз.
Ол да – насыб.

ЮЧЮНЧЮ ДУНИЯ

Эки дуня – эки тирмен ташча,
Адам улу да – ун боллукъ мюрзеуча...

Алай а,
Эзилирге, ун болургъа излемегенле,
Бойсунургъа, къул болургъа излемегенле –
Былалла ючюнчю дуняны урлугъу,
Былалла эркин джашауну къорлугъу.

Унамайын
Ун болургъа, таш болургъа да,
Башхалагъа бий болургъа, аш болургъа да,
«Хар адам – ёзден.
Бу оюмгъа «хо» дегенди бизден,
Бу фикир ючюн сермешгенди ёзден» деб,
Джашагъанла –

Былалла ючюнчю дуня.
Тамблагъы кюн быланыкъыды.
Адам атха тыйыншылыла – былалла.

Къалгъанла –
Бий болургъа не къул болургъа излегенле –
Думп боллукъла.

Ючюнчо дуня,
Ючюнчо мингджыллыкъ,
Огъур бла кел.

ШАЙЫР бла **ИМАМ**

Туугъан эсенг болуб шайыр –
Акъны къарадан,
Игини амандан,
Халалны харамдан,
Сууабны гюнахдан
Айыр.
Назмунг болсун къайыр.

Ол
Къара джинден, шайтандан сакъласын адамны,
Хакъ джолгъа чакъырсын аны.

Шайыр да – имамды.

Хакъ Китаб – Къуранды.
Аны магъанасын
Кеслерини сёзлери бла
Айтыргъа, ангылатыргъа кюрешелле
Шайыр да, имам да.

Ёзге,
Шайыр да, имам да,
Аллахны нюрюн джаяргъа кюрешселе да,
Мёлек тюлле.

Шайырны, афедини да
Айтханларын эт,
Этгенлерин а этме.

Бу зат эсингде турсун.
Алай бла баш боллукъса,
Аллахха джууукълашырыкъса.

ДЖАШАУДАН ТОЛТУРУРГЪА

Хар кюн джууукъ этеди

Ахыр кюннге,

Ахыргъа.

Аны ючюн керекди

Ашыгъыргъа... джашаргъа.

Ашыкъгъан суу тенгизге

Джете да болмаз, ёзге,

Джашау деген аламат

Хаух берилгенди бизге.

Керекди

Ашыкъмай ашыгъыргъа,

Кетиб бара да – къалыргъа,

Кече, кюн да джашаргъа,

Джорекни, тегерекни да

Ёломге орун къалмазча,

Джашаудан толтурургъа.

СОРА КИМДЕДИ ТЕРСЛИК?

Къой болсанг – сюрюллоксе,

Къул болсанг – бюгюллоксе,

Къахме болсанг – с.....е,

Адам болсанг – тирилксе:

Эркинсе – сайла джолну.

Джаратылдынг Адам болуб,

Джаннет сениге халал болуб,

Тура билмединг анда да...

Энди Джерден да бошасанг,

Кеси кесинги ашасанг,

Джиннге, шайтаннга бойсунсанг,-

Ахырзаманнга, ёломге

Эшик, терезе ачсанг –

Сора кимдеди терслик?

Сайласанг

Нюрден эсе отну,

Тазадан эсе балчыкыны,
Игиликден эсе аманлыкыны,
Сора кимдеди терслик?

Джети джол айырылган джерде,
Нюр джолну кере турганлай,
Башхалары бла кетсенг,
Сора кимдеди терслик?

ТАШ, ТЕРЕК, АЙ, КЪАЗАКЪ БЁРЮ

Къадау Таш бла Джангыз Терек.
Таш бла Терек.
Джарылган Таш. Кесилген Терек.
Джорек.

Толган Ай бла джыйын джанлы.
Тауусулган Ай бла Къазакъ Бёрю.
Кёкден знеди джарык (мутхуз, тунакы).
Джерден чыгады улуу (джангызлыкъ кюю).

Джорегинг джанлыга,
Кёзлеринг Айлагъа
Ушай тебреселе,
(тыгыншылысы уа – ушай тебрегинчи)
Тюшюн, Аллахны эсер.

Алайсыз,
Бёрю улуу толтурлукъду
Джерни, Кёкню, джорекни да.
Кеси да алагъа
Сын таш, кюу таш боллукъду.

ДЖУРТДАН НЕК КЕТГЕНСЕ ДЕБ, СОРСАГЪЫЗ

Сакъларга, джакъларга кюрешдим
Акълыкыны, мийкликни, тазалыкыны –
Тюзлюкню, эркикликни, азатлыкыны –
Адамны-адамлыкыны, Халкыны-халкылыкыны,
Айтырга кюрешдим Кертини, Хакыны.

Болмады.

Кеслерин Ибилисге, шайтаннга хорлатханла,
«Хакъ» дерге, «Халкъ» дерге,
«Ана тил», «Ата Джурт» дерге
Излемелле.

Къутулур ючюн илинмек аджалдан,
Джалгъан даудан,
Ауропагъа юзюлюб тюшдюм
Минги Таудан.

Шайтан а –
Къайда да бар – мында да бар.
Алай а, хорлатмазбыз:
Аллаху акбар.

КЪАРА ТАШДА АКЪ КЪАЙЫН

Къара ташда акъ къайын,
Сени кѳргеним сайын
Бир кѳб зат тюшед эсге...

БАРДЫ УМУТ

Джаз бла къыш.
Джаш бла къыз.
Джаз эритеди къышны.
Джаш терилтеди къызны.

Джаш къолла – джанкъозла
Дыгъы этелле къышны (къызны) бутун.
Къыш бла джаздан къуралады джай.
Джашау барады алай.

Бираздан таркъаяды къууанч.
Келеди къач –
Джашлыкъны, джашилликни унут.
Алай а, къалады умут:

Джангъыдан тирилик табигъат, халкъ.
Къыяма да, Къыямат да – Хакъ.
Ёзге сиратдан ким ётер, ким ётмез –
Джаннет джашаугъа ким джетер, ким джетмез.

Бусагъатда уа,
Къыямат кюн адамлача,
Сирелелле терекле – чапракъсыз, джалан.
Къыяманы, Къыяматны сакълайды болгъан.

Алай а, барды умут
Джашау бошалмаз деб, ёлом бла.
Табигъатда турабыз керюб
Джашауну-ёломню-тирилиуню да.

ДЖЕРДЕН КЁКГЕ ТИЛЕК МЕКТУБ

1

Бузу бла Джай.
Джуддузу бла Ай.
Джашасын Къарачай.

Топракъ аякъда да,
Мияла аякъда да,
Агъач аякъда да,
Таш аякъда да,
Алгын аякъда да –
Хар бир алгъыш аякъда –
Бузу бла Джай.

Кёлтюреме аны –
Аякъны-гопанны,
Этеме алгъыш:
Джашасын Къарачай.

Башыбызда да,
Ташыбызда да,
Кёкде, джорекде да –
Джуддузу бла Ай.
Этеме тилек:
Джашасын Къарачай.

2

Кетгенлеге, келликлеге да,
Джанларын

Тюзлюк ючюн, Эркиндик ючюн – Хакъ ючюн,
Иманлы Адам ючюн, Халкъ ючюн
Бергенлеге, берликлеге да
Этеме алгыш, этеме тилек:

Джашасынла Таш бла Терек
(Кёкден тюшген Таш, Джерден чыкъгъан Терек.
Кёкден тюшген Китаб, аны алгъан Джюрек).

Шашхан дуняда да кеслерин бошламай,
«Биз да элча болайыкъ», - деб, башламай,
Имандан чыкъмай, эслерин ташламай,
Ибилисни, шайтанны джюрекке бошламай,
Джихад этгенлеге, къазауат этгенлеге,
Иман бла джашагъанлагъа, иман бла кетгенлеге
Этеме дуа, этеме тилек:

Эки дуня да аланыкъы болсун!
Аланы муратлары, умутлары толсун!
Амин.

*Миллетчи эмда умметчи,
Шайыр эмда хаджи
Лайпанланы Билал*

АДАМ БЛА ТАБИГЪАТ

Ол къазауатчы, тулпар, джигит
«Джети джашым болса, - дей эди.
Хакъ ючюн, халкъ ючюн сермеширик,
Мени кюрешими тохтатмай бардырлыкъ
Джети джашым болса», - дей эди.

Анга уа джети къыз тууду.

Къазауатдан, къазауатчыладан эсе,
Дунягъа мамыр джашау керек болгъанын,
Эшта, Табигъат биле болур...

Джангыз,
Табигъатха тынглай,
Табигъатны англай
Билсе эди адам...

КЪУУАНЧ НАЗМУ

Джылай, джырлай, кьалтырай,
Джанкьылычы, ийнары, джыры бла
Келгенча джаз;
Кюн тийиб, айланганча джылыу;
Къар эриб, ырхыла баргъанча;
Кюнбетлеге ургъанча гяхиник;
Кёкде Тейри кьылыгъча кесин уруб,
Умур-чумур болгъанча элия;
Дуня бюгюн джаратыла тургъанча,
Биз да бюгюн келгенча дунягъа;
Кёкле ачылыб, тегюлгенча нюр;
Нартюх бачхала баш къуса тургъанча;
Балий терекле акъ чагъыб, ышаргъанча;
Къанатлыла джююкдеб, сызгъырыб,
Бир-бирин сюрюб, ойнагъанча кёкде;
Бу сейирликге чыдаб болалмай,
Мёлекле да тюшгенча Джерге –
Была бары кёрюндюле кёзюме
Бир ариу къыз ышаргъанында,
Кесин меннге ышанганында...

Джети кьат Кёкде толду джети Ай,
Джети джудуз джанды Кёкде,
Джети Кюн бирден тийди,
Джети дуня ачылды меннге –
Сени ариулугъунг ачылды меннге.

Мен джашаугъа салама махтау,
Мен Аллахха этеме шукур
Джашауу(м) ючюн, дуня(м) ючюн,
Бизни тюбетгени ючюн,
Насыблы этгени ючюн.

КЪАРА БАГЪАНАГЪА ТАГЪЫЛАМА ДЕБ, КЪОРКЪ

Къыз, сен къуйругъу бла от салгъан тюлкю,
Не ючюн ачаргъа кюрешесе бойнунгу, кьойнунгу?
Нек теджеб кюрешесе бутунгу, къутунгу?
Эсленмей къалама дебми кьоркъаса, джарлы?
Тыбырда къалама дебми кьоркъаса, джарлы?

Тыбырда къалама деб, къоркъма.
Тыбырсыз къалама деб, къоркъ.
Орамда къалама деб къоркъ.
Атым къахмеге чыгъад деб, къоркъ.
Артда бир сабийинг болса:
«Къахмени баласы» дерле - андан къоркъ.

Сёзден, кёзден да къоркъ.
Намысынгы, чыкъ джетдирмей, тут.
Сени байлыгынг – адебинг-намысынг,
Сени байлыгынг – билиминг-акъылынг.

Къоркъма тыбырда къалама деб.
Къара багъанагъа тагъылама деб, къоркъ.

АДАМГЪА ТИЛЕГИМ

Къамагъа тилегим: къамá,
Шкокга тилегим: чарлá.
Сабыр тюбю – сары алтын,
Сабыр бол – сагъыш эт:
Бир кере бериледи джашау.

Ким кёргенди ёлгенни тирилиб?
Ол дунядан къайытхан бар эсе, айт.
Джашауну юзерге ашыкъма –
Бир кере бериледи ол.

Аллахны саугъасыды джашау.
Джашау бизлеге аманат.
Аманатха болма хыянат.
Аллахны саугъасыды джашау.

Шайтанны саугъасыды ёлюм.
Шайтанны хауасыды къайгы.
Ай марджа, дженгиллик этме, сабыр бол.
Шайтаннга, къара джиннге хорлатма кесинги.

Къамагъа тилегим: къама,
Шкокга тилегим: чарла.
Адамгъа тилегим: ичнингде
Джинни, шайтанны хорла.

Адамгъа тилегим: къанынгдан
Хайыуанны, джаныуарны къурут.
Биреуге не да кесинге
Заран этиуню унут.

Аллах джаратханды сени –
Джаратханнга тыйышлы бол.
Аллах айтханча джаша –
Эки дуниядан да юлюшлю бол.

ФАЙГЪАМБАР БЛА ЛЕНИН

Ийнаннганла Мухаммад алейхи-с-салам чакълы,
Ийнанмагъанла да Ленин чакълы бир джашасала –
Болду.

Файгъамбар да, Ленин да,
Джанларын-къанларын аямай,
Адам ючюн къорешгендиле...
Тёре – Аллахды.

Ийнаннганла, ийнанмагъанла да
Игилик этерге къорешсинле.
Ийнаннганла файгъамбаргъа,
Ийнанмагъанла да Лениннге
Ушаргъа къорешсинле.

АЗАН БЛА НАЗМУ

Азан бла Назму бирди.
Аланы джанлары нюрдо.
Аланы Аллахлары бирди.
Аланы къуллуклары бирди:

Ала бир Аллахха этелле къуллукъ.
Къара джин бла, шайтан бла тохтаусуз сермешелле,
Адам джорегин уятыб, уялтыб, сагъайтыб къорешелле,
Чакъыралла муслиманлыкъгъа-адамлыкъгъа –
Игиликге-тазалыкъгъа-халаллыкъгъа.

Аллах бергенни таза сакъларгъа, джакъларгъа, къатларгъа,
Аллах кёргюзтген Хакъ джолда барыргъа, атларгъа.

Къалгъанланы да ол Джолгъа чакъырыргъа –
Тюшондюрюрге, кёллендирирге – иманландырыргъа.
Бу затда кёреме борчларын
Имамны, азанчыны, шайыры да.

Биринчи азанчыны иннетин, атын да джорютген
Шайырма мен.

Аллахны аты бла чакъыра Хакъгъа,
Назмум азанча джорюсе Халкъда –
Ол заманда тынчайырма мен.

Бирдиле назму бла азан.
Бирдиле имам бла озан.
Азан, назму да белгили этелле
Джууукълашханьын Намаз замаН.

Адамны Хакъгъа къуллукъ этерге
Чакъыралла азан да, назму да.

ИМАНЛЫГЪА ДЖОКЪДУ ЁЛЮМ

Тюрк-муслиман халкъ – Малкъар-Къарачай,
Байрагъында – тамгасы, эни.
Дин белгибиз – джудузу бла Ай,
Джурт белгибиз – Тауубуз – Минги.

Тейри халкъы, Тейри адамы – биз,
Къара таныйбыз, тюлбюз джахил.
Юч бояу бизге артыкъ да джууукъ –
Кёк, акъ эмда джашил.

Тюркбюз, аланбыз, таулубуз,
Таурухубуз, тарихибиз да – нарт.
Тюненебиз, тамблабыз да бард.
Джолубуз, тауубуз да – Минги,
Иннетибиз, миллетибиз да – акъ.
Джашау-Ёлоу-Тирилиу да – хакъ.

Имансызгъа келеди ёлом.
Иманлыгъа джокъду ёлом.
Хорлаялмазла къайгы, палах –
Бизни блады Аллах.

МИЛЛЕТЧИМЕ ЭМДА УММЕТЧИМЕ

Миллетчимисе, умметчимисе?
Тюркде, Арабда, Кавказда – хар кыйда
Бу сорууну берелле кыйтарыб, кытлаб:
Миллетчимисе, умметчимисе?

Джууб этеме кыйтарыб, кытлаб:
Миллетчине эмда умметчине.
Кыауум-кыауум этиб джаратханды бизни Аллах,
Дин да, иман да бергенди.

Мен –
Кавказны тюрк-муслиман кырачай-малкыар халкыынданма.
Ислам диним ючюн, Тюрк миллетим ючюн, Кавказ джуртум ючюн,
Аланы бирликлери ючюн,
Миллет-уммет бирлиги ючюн
Хазырма сермеширге, ёлорге.

Миллет болмаса, болурму уммет?
Уммет болмаса, болурму миллет?
Адам сорууюню халкы этген, миллет этген
Иманды, динди.

Мен – умметчине эмда миллетчине.

Диним ючюн, Тюркюм ючюн, Кавказым ючюн
Джашаргъа, ёлорге да хазырма.
Миллет да, уммет да бирдиле меннге.

Умметчине эмда миллетчине.
Миллетчине эмда умметчине.

*Назмуну джазгъан
умметчи эмда миллетчи,
хаджи эмда шайыр
Лайпанланы Билал*

ДЖАНГЫ ДУНИЯНЫ КЪУРАЛУУУ

Сёзлени бёлмомлеге бёлсенг,
Бёлмомлени да харифлеге чачсанг,
Аланы да магъаналарын ачсанг,

Сора,
Джангыдан, башха тюрлю джыйсанг...

Андан да игиси –
Аланы кеслери сойгенча чачылыргъа кьойсанг,
Кеслери сойгенча джыйлыргъа кьойсанг,
Кеслери сойгенча учаргъа кьойсанг,
Кеслери сойгенча джашаргъа кьойсанг,
Башларына бош этиб, азат этиб кьойсанг,-

Ол заманда кьуралады шийир.
Ол болады алакат, сейир.
Ол заманда битеди сёзлеге кьанат –
Ачылады таша, тамаша, керамат.

Джайылады нюр.
Кёкден эннген аятла бла
Джюрекден чыкьган назмула
Болалла бир.

Джууукьлашалла
Джети кьат Кёк, джети кьат Джер.
Джангы дуня кьуралады.
Джангы джашау башланады.

Джаны болгъан бары
Тилленеди, нюрленеди, кёлленеди.
Джаны болмагъаннга да киреди джан.
Атады Танг. Тюрленелле халла:
Эски ызына кьайыгады суу.
Магъанасын табады сёз.
Магъанасын табады адам.

Хар не да ачыкь, хар не да – джалан.
Кьуйругъун кьабады джылан.
Джангыдан джаннетге тюшелле
Адам бла Хауа.

Сёзле да айланалла учуб,
Кьаргъалача тюл,
Кьарылгъачлача, кёгюрчюнлеча да тюл,
Мёлеклеча.

Дуня да, адам да, сёз да – джангы.
Дуня да, адам да, сёз да – иги.
Кёк – чууакъ, кёл – рахат.
Табигъат – джашил.
Суула – таза...

Сыфырдан башланады хар не.
Джангыдан башланады хар зат.

ИМАНСЫЗ ИЛМУ

1. Окъуу

Окъ+ уу
Къуу
У
У

2. Джазыу

Джаз. Аз.
Джазыу. Азыу.
Джау.
Ау.

3. Билиу

?!?!?!?!?!?!?!?!?!?

НЕЧИК КЪЫЙНЛЫДЫ АДАМ

Джанкъылыч джурунлача къанатлары,
Чыммакъ акъ таулары башлары бла
Кём-кём Кёкню учуб барад къанатлы...
Мен бир джаяу, къарайма Джерден.

Нюр джарыкъ – къанатлы джанны ашы.
Кюн таякъчыкъланы чёбленича къабыб,
Къарылгъачла учалла ары-бери.
Юй Кёкде ишлерге излейле ала.
Мен а – джаяу, къарайма Джерден.

Джерди мени Кёгюм, джулдузум да.
Мен джерде ишлейме юй.
Алай а Кёк тартады кесине,
Джер да унамайды иерге кесинден.

Джерде кызланы, Кёкде джулдузланы
Кёргюзте кёзге, тюшпоре эсге,
Бир-биринден айырылыб,
Тёнгегим Джерге, джаным Кёкге
Баралла кетиб.

Джерден къараб кёргенча Кёкню,
Кёкден къараб кёреме Джерни.
Джашил айрымкан, сенден айырылгъан
Къыйыңды къалай. Айхай,
Къадаргъа болса уа мадар...

Тау халкъым, тау джуртум, сау къал.
Джангы дуня, джангы джурт, - салам!
Джан, тёнгек да джокъ, джаннет да джокъ –
Нечик къыйынлыды адам.

ТЫШЫНДА САГЪЫШЛА

Орнундан чыкыгъан итни ашайды бёрю –
Джуртларын ташлагъанла къоркъсунла.
Таулада манга джукъ да боллукъ тюлдю –
Ийнек аягъы ёлтюрмейд бузоу.

Алай а манга буюрулгъанды
Тышында джашаргъа, ёлюрге.
Джангыз сагъышым, сёзюм, ишим –
Къайыпгырыкъла джуртума, халкъыма.

Иманым-диним,
сора Халкъым-Джуртум...
Оноу этген Аллахха махтау.

Джорекделле Халкъым-Джуртум,
Тилекделле Халкъым-Джуртум.
Манга дуа этерик да бир чыгъар анда.

ДЖЕТЕДИ ЗАМАН

Кимни боюнбауу юзюлгенди,
Кимни – джилити.
Кимни кёзю джылайды,
Кимни - джореги.

Ким кюеди, тыхсыйды
«Мюлкюм-хакъым», - дей.
Ким кюеди, ёледи
«Джуртум-Халкъым», - дей.

«Иймансызлыкъ туудурады,
Демей, - палахны»,
Ким терслейди къралны,
Ким а – Аллахны.

Сорма: къайгъы, къыйынлыкъ
Келед деб, къайдан?
Джореклеге киргенди
Къара джин, шайтан.

Кюремейик гонахны
Джууукъга-узакъга.
Кесибибиз кесибибизни
Салгъан тузакъга.

Хар экинчи-ючюнчю
Болса Амантиш,
Тюзелирми джамагъат,
Тюзелирми иш?

Хар оноучу – тоноучу,
Хар къуллукъчу – джаламиш.
Бу затха тёзюб туруу
Тюлмюдю бизге бедиш?

Базманлашыб келелле
Ёлом бла джашау.
Кимге - сынау, кимге – джылау,
Кимге да – махтау.

Джуртларын, халкъларын сатыб,
Джашау этгенле,
Сизден баш тюлмюлле
Таб, орам къахмеле?

Ала кеслерин саталла,
Сиз а – халкъны.
Къутулмазсыз сиз, теблеб,
Намысны, Хакъны.

Соруу-суал башланса,
Джер тырнар адам.
Къалтырагъыз, титирегиз,
Джетеди Заман.

КЪАЗАКЪ БЁРЮ

1

Кийикле айталла: къанлы,
Адамла айталла: джанлы.
Эркин джашау насыбды меннге –
Къар да, Ай да, джулдуз да джангы.

Сен – кёпексе, кёлекгесе.
Тегене, сынджыр, ит орун – сеники.
Къой, Къой Джыл, Къой джол – меники.
Сен къулса, Адамды бийинг, иенг эмда тёренг.
Мени Тейрим а – Эркинлик, Таукеллик, Джигитлик.

Мен джаламайма кишини аягъын.
Джулдуз, Ай джарыгъына къууанама мен:
Джортуулгъа къуралама мен –
Джашаргъа, ёлорге да бирча хазыр.

Мен билмейме кишиге бойсуна,
Кесим джазама кесими джазыууму.
Бир-бирде Кёкге айтама джарсыууму,
Игле къалтырайла эшитиб улуууму.

Ит болуб бойнумдан тагъылгъан къой,
Эки аякълы хайуаннга – Адамгъа – бойсунган къой,

Джыйыны джоругъун да кёлтюрмей,
Чыкъгъанма абрек, хаджирет, къзазакъ.

Ит болуб бойнумдан тагъылмаз ючюн,
Эркин джашаудан айырылмаз ючюн,
Тузакъгъа тюшген аягъымы кемириб, юзюб,
Къабханда къююб кетерге разыма.

Шкокга да юреннгенме мен,
Юргенлеге да юреннгенме мен,
Сюргенлеге да юреннгенме мен.
Къуллалла бары ала.

Аллахха тюл, бир-бирине бойсунуб,
Тубаннга юрелле, чабалла ала.
Муратлары толмай къала,
Хахай-туай этелле ала.

Мени джаратханды Аллах.
Мен улуйма – тартама салах
Итлеге-амантишлеге. Барына.
Джанлары саулай кеме ала.

Бёрюме. Бойсунмазлыкъ джанладан бириме.
Къая башында улууум мени
Чыгъар-чыкъмаз тебенде итлеге-амантишлеге
Къоркъуу киреди, джан къайгъы киреди.

Джуртларын, къауумларын сатхан амантишле,
Эркинликлерин сынджыргъа, тегенеге ауушдургъан сыйсызла,
Таулада кийик тутуб, зауукъланыр орнуна,
Атылгъан сюек ючюн талашхан насыбсызла.

Джашагъыз алай – титирей, къалтырай,
Сизники тюлдю не Кюн, не джулдуз, не Ай,
Сизники тюлдю не къыш, не джай,
Сизники – таякъ, сюек, сынджыр, тегене.

Бизни дуня – ачы эм татлы,
Джашайбыз эркин, ёлебиз эркин.
Бизге джангъыды хар кече, хар кюн.

Бир анда, бир мында кёрюнебиз биз.
Бёрю джортууулгъа берилебиз биз,
Эркин къадаргъа берилебиз биз.
Бёрюлебиз биз.

2

Къазакъ бёрю, санга тынгы-тынчылыкъ джокъ –
Сени ызынгдан сюрюб айланады окъ.
Ызынгы ызлаб, хырылдайдыла итле –
Дертден къоркъгъан амантишле-кёпекле.

Ёзге,
Бютеу дуняаны итлери-амантишлери бирлешселе да,
Бары санга мыллык атыб кюрешселе да,
Сени тюлле кеслерине къошаллыкъ.
Ит-бёрю къазауат тюлдю бюгюн тохтарыкъ, бошаллыкъ.

Алай а, билеме, келликди заман –
Ит бла бёрюню арасын айырлыкъды адам.
Къара багъанагъа тагъыллыкъла итле бары,
Эркинлик байрагъыча кёрюнюкле бёрюле бары.

Бирер сюекни да ауузларына къабыб,
Амантишле бары Къара багъанагъа тагъыллыкъла.
Бёрюле уа, - Азат джуртда джортуб, чабыб,
Биягъынлай бир Тейриге – Эркинликге табынныкъла.

Ненча окъну суутханса, Къазакъ Бёрю,
Ненча итни кзурутханса, Къазакъ Бёрю.
Къая башында сени ауананг, Къазакъ Бёрю,
Джуртну, Халкъны белгисича турады.

Къая башында, тау башында – Къазакъ Бёрю,
Кёк бла Джерни арасында – Къазакъ Бёрю,
Ай бла джулдузну тюз къатында - Къазакъ Бёрю,
Улуунгу менг ангылайма. Тынгылайма.

Къая башындан ёзеннге къараб тураса,
Халкъны, Джуртну джаудан сакълаб тураса.
Сени ангыламагъанла, суймегенле да бардыла.
Ол итлени мен да таныйма, билеме.

Тегене ючюн, сюек ючюн ит болгъанланы,
Къуллукъ ючюн амантиш болгъанланы, къул болгъанланы,
Бёрюлюклерин-ёздениклерин-кишиликлерин аякъ тюбге атханланы,
Сатлыкъ болуб, къахме болуб, джау тюбуне джатханланы,-

Аланы мен да келгенме къара багъанагъа тагъа.
Аллай итлеге биз бирча беребиз багъа.
Аланы кёб сагъынмайкъ – тюб боллукъла ала.
Джангыз сен, Къазакъ Бёрю, ёлме, тюрленме, джаша.

НАЗМУ

Тейри улу да, бёрю улуу да – Мен.
Къадау Таш да, Джангыз Терек да – Мен.
Ата джурт да, Ана тил да – Мен.
Ачыкъ сёз да, таша магъана да – Мен.
Хакъ ючюн, Халкъ ючюн сермешген да – Мен.
Джашагъан-Ёлген-Тирилген да – Мен.
Кёк бла Джерни арасында Келечи да – Мен.
Кюу да, ийнар да, тилек да, дуа да – Мен.
Гъаршда джазыгу да – Мен.
Сын ташда джазыгу да - Мен
Тёнгек да, джан да – Мен.
Джаханим, джаннет да – Мен.
Тутмакъ да, Тёре да – Мен.
Ауал да, ахыр да – Мен.
Джашау да, Ёлом да – Мен.
Ахырзаманны келтирлик да – Мен.
Ахырзамандан сора къаллыкъ да – Мен.
Эски дуня да – Мен.
Джангы дуня да – Мен.
Эки дуня да – Мен.
Дуня, ахырат да – Мен.
Къыяма, Къыямат да – Мен.
Мени къурагъандан да уллума Мен.
Аны таньтхан да, джашатхан да – Мен.
Кёк, Джер да – Мен.
Кёкдеги, Джердеги да – Мен.
Хар не да – Мен.
Мен. Мен. Мен.
Мен.
Мен.

ИННЕТИМ

Бисмилляһир-рахманир-рахим

Джуддузу бла Ай эмда Малкъар-Къарачай.
Хакъ бла Халкъ.
Къуран бла Туран.
Уммет бла Миллет.
Шерият бла Адабият.
Азан бла Шийир.
Иман бла Джашау,
Иман бла Ёлоу,
Иман бла Тирилиу.

*Умметчи эмда миллетчи,
Джамагъатчы эмда шайыр
Хаджи Лайпанланы Билат*

ДЖЕТИ АТАГЪА ДЕРИ САНАЙ...

Нарт-тюрк-алан-таулу:
Чегем-Басхан-Холам-Бызынги-Малкъар-Къарачай.

ДЖЕТИ КИТАБХА ДЕРИ САНАЙ...

1.Сенсе мени насыбым 2.Бусакъла 3.Дуня сейирлиги 4.Джуртда
Джангыз Терек 5.Къарачайны Къадау Ташы 6.Джан джурт 7.Намаз
замаН 8.Таза – азаТ 9.Джангы Ай бла Джуддуз 10.Къзакъ Бёрю 11.Ай
джарыгъында тай кишнеген таууш 12.Сюймекликге харс 13.От бла
Тиширыу 14.Адам бла Хауа 15.Ас-Алан халкъым, ас-салам 16.Ёзден
джуртду Кавказ 17.Къалюбаладан ахырзаманнга дери 18. Аллахданды
Аллаххады джол 19.Таулада азан 20.Ахырзаман дуниясы 21.Соруу-суал
22.Кюн тийгенди Айгъа 23.Кёкден белги 24.Нюркъанат таууш 25.Дуня
намыс эмда ахырат азаб 26.Сууаб-гюнах джазылгъан дефтерле 27.Бёрю
джортууул 28.Къум тюзде суу тамчы 29.Джанлы шийирле 30.Джол:
Тейриден – Аллахха 31.Бараат кечени назмулары 32.Къадер кече
33.Дефтерле ауушунган кече 34.Адабиятда уят джокъ 35.Сыйрат
кёпор 36.Ахырзаман назмула 37.Тенгизде кеме 38.Къыяма бла
Къыяматны арасында (китаб «Алания», «Къарча», «Хасаука»,
«Татаркъан», «Джонгурчха», «Джатдай», «Ёрюзмек» драмаладан
къуралгъанды) 39.Джаннет - Сынау дуня - Джа... 40. Чынгылны
башында джанкъылыч 41. Джукъланган джуддузну джарыгы 42. Нюр
джарыкъ къарангыда 43. Юч къурукъ 44. Алдады хар не да...

ТЁНГЕК бла ДЖАН

Эркиши атлыды,
Тиширыу – къанатлы.

Не онглу атлы да
Къанатлыны кесин тол,
Кёлеккесин туталады.

Бир-бир эркиши Къанатлыгъа:
«Къонар джеринг боллукъма», - дейди.
Бир-бир эркиши да Къанатлыгъа:
«Учар кёгюнг боллукъма», - дейди.
Бир-бир эркиши уа Къанатлыгъа:
«Учар кёгюнг да, къонар джеринг да боллукъма», - дейди.

Алай а, кьолгъа тюшгенлей,
Бары да Къанатлыны
Юйде-чалдышда тутаргъа излейле.
Ол, ычхыныб-учуб кетмез ючюн а,
Аны къанатларын кеселле.

Артда ссийрге къалалла:
«Келген сагъатында кёгюрчюн эди,
Энди не болуб къалгъан эсе да...».

Эркиши тишируну,
Ёлюб къалгъынчы кьатындан джибермей,
Джесир этиб, кьарауаш этиб,
Юй бийче этиб, тутаргъа излейди.

Да алайды:
Эркиши тёнгекди,
Тиширыу а – джан.

Эркиши джерге,
Тиширыу кёкге
Тарталла.
Къадар алай джаратханды аланы.

Алай а, Къанатлыгъа
Кёк да, джер да амалсыз керекле.

Аны ангылаб, эркиши
Кёк да, джер да бола билмесе,
Къанатлы ёледи.

Не да хауле болады:
Сюйгенича къона, уча,
Сюймегенлей къона, уча,
Хаулеге, къахмеге чыгъады аты.

Тиширью – Къанатлыды.
Аны къанатларын кесиб,
Сакъат этиб, бий болуу, не болуу –
Бютюн учузлукъду.
Анга учаргъа кёк,
Къонаргъа да джер, уя бола билиудю –
Акъылманлыкъ.

Эр болууну магъанасы да – Олду.
Сюймеклик деген да – Олду.

Я АЛЛАХ, ШАЙТАНЛАДАН КЪУТХАР БИЗНИ

Бу халкъны джокъду аласы, къарасы –
Къызылы, агъы да бир итни б...
Бары ичкичи, намыссыз, сатлыкъ –
Кёзлерин ал да, орнуна ачха сал.

Хапарлары джокъду сыйдан, намысдан.
Аллахлары – ибилис, шайтан.
Бийлерин, ёзденлерин ашаб, джутуб,
Къан къусалла къара къулла, къарауашла.

Батхандан бата харамгъа, гюнахха,
Къалгъанланы да тарта ол кирге-мырдыгъа,
Тонгузлача джашайла – балчыкъда, кирде:
Ити да ит, адамы да – ит.

Быладан айырылмай джокъду мадар:
Имансыз къралда иманлыгъа джокъду джашау.
Кир бла нюр къалай болурла бирге?
Быладан айрылмай джокъду мадар.

Былары тѣнгеклери, иннетлери да – кир.
Дуниялары, ахратлары да – джаханим.
Быладан айырылмай джокъду джашау.
Быладан айырылмасакъ былача боллукъбуз.

Я Аллах, кюч бер
Иман бла джашаргъа, ёлюрге да.
Не болурбуз эркин, не болурбуз шейит.
Бизни джаннет джашау сакълайды алда.
Аллах, кюч бер – толу иман бер.
Бу гяурладан, имансызладан, шайтанладан кутхар бизни.

Ислам Джумхурнет къураб джашаргъа излейме,
Муслиман джамагъат болуб джашаргъа излейме,
Къуран, Шериат айтханча джашаргъа излейме.
Аллахдан ол насыбны тилейме.

Джуртумда диним бла, тилим бла, халкъым бла
Джашаргъа эркинлигим бармыды?! Барды.
Аллах бергенни менден сыйырыргъа кюрешгенле бла
Сермеширге керекмеми? Керекме.

- Аллах не затланы бергенди меннге?
- *Иманны-динни, тилни, халкъны, джуртну...*
Аланы сыйырыргъа излегенле белгиллил.
Ол душманла бла этеме къзауат.

Сизни да чакъырама, къошулугъуз
Ислам дин ючюн, Ана тил ючюн, Ата джурт ючюн
Баргъан къзауатха.

Биз башламагъанбыз бу къзауатны –
Шайтан киргенди джерибизге, джорегибизге да.
Джауну-шайтанны джорекден, джуртдан кыстау –
Джихад деген – олду, джихад этиу – олду.

Джорегибизни, джерибизни шайтандан тазаламасакъ,
Дуниясыз, ахыратсыз да къаллыкъбыз.
Аллахны аты бла дин къзауатха чакъырама сизни.
Кеч болгъунчу туругъуз ёрге.
Къоркъмагъыз. Шейит боллукъду ёлген.
Къалгъанла боллукъла эркин.

КЪЫЗЫЛ-КЪАЛАДА ШКОЛНУ СОХТАСЫ ЛАЙПАНЛАНЫ БИЛАЛНЫ НАЗМУЛАРЫ

Мен, Лайпанланы Билал, 1955 джыл апрель айны 12 Къыргызстанны Кок-Сай элинде туугъанма. Алай а, кесими туугъан элиме Къызыл-Къаланы санайма. 1957 джыл сюржонден былайгъа къайытханбыз. Мен былайда ёсгенме, орта окъулну да былайда битдиргенме. Тёбен элде, дуппур башында, атам-анам ишлеген къанджалбаш юйюбюз бюгюн да турады.

Уллу эгечим Айшатны кючюнден, окъургъа-джазаргъа беш джылымда, школгъа баргъынчы, юрэнгенме. Сёзлени бир-бирине тагъыб да, ол заманлада башлагъанма. Ол дефтерле эгечимде бюгюн да сакъланалла. Сабийлигим, элими тансыкълагъандан, ол къол джазмаладан бир къауум назмуну китабыма салыргъа тыйыншлы кёргенме – аланы тыш къарамлары не ич магъаналары сизни сейирсиндирмезликлерин билсем да...

ДЖАЙГЪЫ ЭРТДЕН

(1962 джыл джазылгъанды; биринчи кере басмаланады)

«Тур-тур» келгенди:

«Хур-хур», уян,- дегенди,-

«Къой кютерге чыкъ».

Къолума тутдургъанды чыбыкъ.

«Аякъларынгы кюйдормез ючюн чыкъ,

Чабханлай джюрю. Чыныкъ.

Къойланы ийме сабаннга»,- дегенди манга.

«Кесмезни аязы ючюн,

Чамланма»,- дегенди.

«Ол сен аязыр ючюн

Урады»,- дегенди.

Мен а, кёзлерими да ууа,

Бир аягъымы кёлтюрюб,

Шорбат чыпчыкъча, джыйырылыб турама.

Мени былай кёрюб,

Хыликке этерле деб да къоркъама.

Эснейме. «Тур-Тур»ну къараб тургъанын эслейме.

Сора, чыбыкъ атыма да къамчи уруб,

Чабама. Джау джагъылгъан гырджынымдан да къабама.

Джарыйма, кюлеме.

«Джигит джаш» деб, мени махтарыкъларын да билеме.

Былай башланады джайгъы кюн манга.

КЪАЧ

(1965 дж. джазылгъанды; «ЛБ» газетде 1970 дж. басмаланганды)

Орналгъанды къач келиб,
Тюрленгенди тегерек.
Алтын, багъыр себилиб
Сюеледи бу чегет.

Сууукъ ура тебреген
Джерлени башлары бла
Турнала кетедиле
Мыдах тауушлары бла.

Да кёрлюксе хауада
Созулуб гыбы ауланы,
Тауланы башларында
Джангы тюшген къарланы.

Заман алгъа атлайды:
Къачхы джелни тюбюнден
Келечи къыш сакълайды
Акъ тону бла юсюнде.

ЧАЛАМА ЧАЛКЪЫ

(1968 дж. джазылгъанды; «ЛБ» газетде 1970 дж. басмаланганды)

Къалмай эригиб,
Къоймай эриниб,
Чалама чалкъы
Кенгнге керилиб.
Мен чалгъан джерде
Чалкъыны ойната,
Кёзюнгю алдайды
Гокка къатапа.
Аяздан хансла
Аз-аз къалтырай,
Кюмюш къамача
Чалкъым джыттырай,
Чалама чалкъы
Къоймай эриниб,
Тартама чалкъы
Кенгнге керилиб.

МИНГ СЁЗНЮ АЙТДЫРТХАН БИР СЁЗ

(1969-1970 джыллада джазылган «Сюймеклик Дефтерден». Биринчи кере басмаланалла)

СЮЕМЕ

Кукушум деб, хар кьайда
Эсимде тутуб,
Кесинг бла тьобегенлей
Барын унутуб,

Джарашдыргъан сёзлерим да
Башымдан кетиб,
Джукъ айталмай кьалыучанем
Мурукку этиб.

Эсингдемид ол бир джылда
Окьюом деб бир зат,
Таукеллигим джеталмайын
Къойгъаным тынгылаб.

Джорекни кыйнагъанынг
Боллукъ болур деб,
Тартыб кьаламны алыб,
Кукуш окьур деб,

Харифлени уллусу бла
«СЮЕМЕ» деб джазама.
Кукушум да джангыз бир сёз
Айтыр деб базама.

СЁЛЕШГЕНИ БУЛБУЛЧА

Сёлешгени булбулча,
Ышаргъаны джуддузча,
Дунияда бир кьыз болмаз
Кёз кьаматхан Кукушча.

Кючлю бутлары тебере,
Чабса учад бир кьушча.
Чырайы огъуна кюч бере,
Кимни кёргенсиз Кукушча.

От джилтинчикле кёзлеринде,
Къашлары къарала къундузча.
Чырайы къарам аралта,
Хар джаш джорекни таралта,
Мёлек да джокъду Кукушча.

Непча джылны суюдом сени
Айтыргъа базмайын, таша.
Да энди ачыкъ айтама:
Сени сюеме, кёб джаша.

МЕН СЮЕМЕ

Мен сюеме сени омакъ сёзлеринги,
Байлаб кьойгъан, ойнай тургъан кёзлеринги,
Бусакъ кибик, субай узун сюегинги,
Тутдуруучу былай мени безгегими.

Мен сюеме сени таб спорт кийиминги,
Таб джарашхан, аз этмеген суююмюнгю,
Джорюшюнгю – сенгилдеуюк, ариу, кескин,
Билгенингча алай атлай джангыз кесинг.

Мен сюеме сени джарыб колгенинги,
Тёгерекге кьууат, джарыкъ бергенинги,
Шош чайкъалгъан толу, ариу кёкрегинги,
Мен сюеме... сени саулай кесинги.

СЮЕМЕ

Сюеме, джюз кере сюеме,
Сюеме биринчи кере.
Сен сан этмейсе, билеме,
Сюймекликге джокъду төре.

Мен башымы тас этгенме,
Сёлешмесенг да турсунуб.
Джырла джазаргъа джетгенме
Къанатла битиб, учунуб.

Сюймеклигим таза чокъракъды –
Ичерсе бир кюн саб болсанг.

Дуня - тар, джашау – кьургъакъды,
Ариу Кукуш, сенсиз кьалсам.

Сюймеклигим ургъан чокъракъды –
Кюч джокъду аллын тыяргъа.
Джорегимден чыгъармайын,
Аны анда джоппу джыяргъа.

Ол себебден ол тегюлед
Бурулуб назмулагъа.
Кукушум а кьарармы
Бир да эс ийиб алагъа?

ГОККАЛА

Бирем-бирем кёрсек гоккаланы
Къайсысың да ариуду деб алабыз.
Бирге кёрсек а барын аланы
Эм ариуун деб, сайлауну салабыз.

Алай а, гоккаланы ичинде
Тюбейле сан-сан аллай гоккала,
Сайларгъа да, неге да джетдирмей,
Кёзге илинедиле ала.

Сен да аллай гокка болгъанса меннге,
Джорегиме тойрелгенсе кетмезден.
Ызынгдан джюзле къарайла
Болгъанынг ючюн бир джюзден.

Мен кьалгъанладан онглу тюлме –
Халкъда джигит деб айтмазса.
Алай а сени менича суйген
Джангыз бир адам табмазса.

СЮЕРИК ЭСЕНГ А ОМАКЪ СЁЗЛЕ ЮЧЮН

Сени суйгеними билдире,
Келтирмейме омакъ сёзлени,
Сагъынмайма дугъум кёзлени,
Турмайма бир да тенглещдире.

Къычырама: СЮЕМЕ СЕНИ!
Джорегим къоркъуу бла къууанчдан толады.
Сюерик эсенг а, омакъ сёзле ючюн,
Сюймей къойсанг да болады.

СЕН ДА ЭСЛЕРСЕ ДЕГЕН УМУТЛУ

Кукушду сени чам атынг,
Тюз атынг бармыд, билмейме.
Меннге ышарсанг сюеме ансы,
Башхагъа ышарсанг сюймейме.

Джарыкъ къарасанг, мен да ышарама,
Мутхуз эсенг – мен да булутлу.
Сени юсюнгден сагъыш этеме,
Сен да эслерсе деген умутлу.

АШЫРЫЛМАГЪАН КЪАГЪЫТ

Исси салам ариу Кукуш –
Таулуланы къызлары.
Балхам болуб джорегинге
Къаламымы ызлары

Къууандырсала сени
Да насыбым тутаред.
Джарыта тегерекни
Джулдузум уруб джанаред.

Ариу эринлеринг ышарсала
Мени джазгъан сёзлериме,
Мен баш уруб къарар эдим
Таза къара кёзлеринге.

Шыбыла иссиликни атхан,
Мукъладис кибики тартхан
Къарамынга мен тюберем
Сюймекликден хапар айтхан
Къарам бла. Айча ариу бетингден
Тохтаучанма кёз алалмай,
Ауузумдан сёз чыгъаралмай,
Керти къууана кёлпомден.

Мен ангылайма джорегими
Ургъаныны таркъайгъанын,
Эслегенлей кёкрегинги
Шош тенгизча чайкъалгъанын.

Ариулугъунг, акъылынг да
Къанымы бурад дженгил.
Кёрмей сени кюнню къалсам
Татыуун тас этед ёмюр.

Ачыулансанг, кюлсенг да
Джорегиме дарманды.
Сюймекликге хорлатхан
Бу къалай къыйын заманды.

Сау къал, Кукушум, бошайма,
Айталмадым муратымы.
Джаралы тау къушха ушайма,
Ба этеме ариу атынгы.

СЮЙМЕКЛИКНИ КЕЧЕСИ

Терлегенден болуб мылы
Эте эдим дыгалас.
Кенг терезе ачыкъ болса да,
Кюсей эдим мен аяз.

Бир джарыкъ джуддуз кёкде
Кёз къыса джана эди.
Бир башха джуддузну эсге
Тюшюрюб къыйнай эди.

Аны къолу тийгенча
Кечеги хауа ийнакълаб,
Сылай эди башымы
Бир сейир халда омакълаб.

Бирде кече уяныб
Солуй эд къысха, терен.
Ариу кёкжорегинге
Ушатаем аны мен.

Ангыладым мен бу кече
Хар зат джангыдан туугъаны.
Джюрегими сюймекликге,
Уллу насыбха ургъаны.

УНУТАЛЛЫКЪ ТЮЛМЕ

Кёргенлей сени
Биринчи кере,
Къалгъанем болуб
Мен былай ёре.

Кёзюм битгенлей
Субай санынга,
Тубан чабханед
Мени башыма.

Былай къабланыб
Ариу кёкюрегинге,
Татлы ышарырем
Къараб кёзюнге.

Къысарем тартыб
Ингичге белингден,
Эрним тиерча
Исси эркинге.

Ашырырем кёб кечени
Къууанчдан джылаб.
Ол къалын къара чачынгы
Ба этиб, сылаб.

Джюрек тохтай эшитирем
Башха джюрекни тебгенин,
Джумшакъ, ариу, акъ ёшюнюнгю
Кёлтюрюлгенин, чёкгенин.

Гокга бетинг, нарат санынг
Тынчлыгъымы алганды,
Бителмезлик, сау болмазлыкъ
Терен джара салганды.

Сен элемеј кьоярыкъ эсенг да
Джырларымы, таб кесими,
Мен а унуталыкъ тюлме
Къайда болсам да тюрсюнпюгю.

ДЖАЗ бла СЕН

Джаз келеди, алай а,
Джазны кёрюоченем,
Тылпыуун сезиученем
Сеннге кьарасам кьуру да.
Джаз ойнар умутлуду –
Чууакьды, бирде булутлуду.
Сени да джабармы
Кёзюу-кёзюую бла булут а?

Бир джетишмеген джерин
Табарыкъ эсенг да,
Айлансанг джик-джик аулай а,
Сенича кьууанч бериб,
Сенича кьаш кериб,
Джаз да ариуду саулай а.

СЕЗИМИМИ СЁЗЛЕ БЛА АЙТСАМ

1
Джашау сейирд: тюбоб кьаласа
Сюймекликге кеч не зртде.
Окьурум да келмейд дерсни –
Кукуш, сенсе джорекеде.

2
Бу ийнарла-кьыйнарла,
Бу ийнарла-кьайнарла.
Къара кёлде чабакъла
Джулдуз тутуб, ойнарла.

3
Кесингча ариу кьызлагъа
Къальн кёлекке атаса.
Сеннге кьарагъан кёзлени
Мукъладис болуб тартаса.

4

Мен сениге нени да табарем,
Къайры да барырем джашаргъа.
Джангыз бир амал табылгъаед
Сени джорегинги табаргъа.

5

Ариуланы тенгleshдирселе.
Дейле: «Ол ариу эд джулдузча».
Мен а айта турлукъма
«Ол ариу эд», - деб, Кукушча.

6

Бу къыйын, сейир кюнледе
Насыбым мени тутармы?
Джаннган джорек джаннган джорекни,
Кукушум, сенде табармы?

7

Кёзлеримде кёзлеринг,
Кёзлерингде кёзлерим.
Сени мойюшге тыйгъанла
Кёкден тюшген сёзлерим.

8

Гошях бийчени къаласына
Сейирсиниб къарайла.
Кукуш бийчени къаласын
Мен да ёмюрлюкге къалайма.

Къызыл Къала – Къыз Къала,
Кукуш Къала – Къуш Къала.
Джети къат кёкге джетген
Хош Къала да Къош Къала.

9

Ай мени сёзюм бош къала,
Джай Къалам болду Къыш Къала.
Илмудан джокъду магъана
Оюлса кёлде тохана.
Аллах, сен къойма къаласыз,
Аллах, сен къойма къаясыз.

Кукуш десем – учханча кыуш,
Келгенча джай, келгенча кыш,
Ургъанча таудан аяз.
Келгенча кёкден ауаз.

Кукуш десем чыгъады Кюн,
Кукуш десем чагъады гюл.
От джукъланса кылады кюл.
Бошунамы кылады кёл?

БОЛЛУКЪНУ СЕЗЕ

«Мен суймейме» деген сёзюнг
Ачытханед о кюн алай,
Чанчылгъанед кюрч бычакълай,
Къоймай менде аз да тёзюм -
Мыйым ишледи сынчыкълый,
Ачыкъ кюнде кёрмед кёзюм.

Анча джылны суйюб туруб,
Ачы сёзюю нек айтханенг
Джюрегингде джокъ эсе ол?
Омакъ сёзлюмю табханенг
Алдатыр ючюн ахыр джол?
Къалай болду эсе да, джазыу
Сеннге да айтмад: насыблы бол.

Сен да болмадынг насыблы,
Насыбны мен да кёрмедим.
Ёзге джюрегимде ёмюрге
Ол уллу отну мыдыхы
Бурулмад кюлге-кёмюрге,
Джукъланалмады, ёлмеди.
Джелчик ура да кызарта,
Джюрекни мыдах ышарта,
Толу джансызлыкъ бермеди.

Джюрегими бушуу ала,
Бюгюн-бюгече да къыйнала,
Туруучанма мен ол затха.
Бюгюн да ол тюшсе эсиме,

Эслемей джыламуць кёзюмден
Тёнгероб пошед, тошгенча,
Мыдах сюймеклигиме шагъатха.

Джорегими ол тамчысын
Джашырыучанма джашымдан.
Аллай сюймеклик сен сынамагъын
Деб, эринлерим къалтырай,
Мыдах сылайма башындан.

СЮЙМЕКЛИК

Сюймеклик деб айтмайдыла,
Эй, тиширыу бла джатханнга.
Аны джангыз къучакълар ючюн,
Кечеледе ийнакълар ючюн,
Артада уа, суууб атханнга.

Сюймеклик деб айтмайдыла
Джаш къызны къараб белине,
Сюеме деб къарам аралтсанг,
Къараб аны таза кёзюне.

Ол джаньуар сюймекликди,
Хайьуан этиучюдю алай.
Адам адамды да адамды –
Сюймеклиги да болсун башхалай.

Сюймеклик тюлдю джангыз ышылыу
Тиширыуну джумшакъ этине.
Сюймеклик тюлдю джангыз ышарыу
Къараб аны арну бетине.

Сюймеклик неди? – ол адамлыкъды,
Бир-бирин багъалатыу эм ангылау.
Керти сюймеклик – керти насыбды,
Сюймеклик сингнген – насыбха атлау.

«Сюеме, сюеме, сени сюеме,
Джаб-джангыз сюеме мен сени».
Чыкъсынла бу сёзле таза джорекден
Джарыгырча башха джорекни.

Сюймеклик керекди насыб болургъа,
Сюйген адам насыблы болургъа.
Къарангы кече ай джарыкъданча,
Эки джорек да къууанчдан толургъа.

ЁКСЮЗ ЭТМЕГИЗ

Кёбмю болаед джашагъанлы
Сиз насыб табыб, юйлениб.
Арагъызда ойнагъанлы
Джанкъылыч кибик сюймеклик.

Унутханмысыз туруучугъузну
Бир-бири къолугъуздан тутуб.
«Мен сеники,
Сен да – меники» деб,
Заманны, нени да унутуб.

Энчи къалсагъыз бир-биригизни
Сиз къаты къысыб ийнакълай,
«Ашырлыкъбыз ёмюрюбюзню,-
Дей эгиз,- Кёкде Чолпанлай».

Да нек болду да къарангы
Джанган Чолпан арагъызда?
Эсlegung, келекке атмасын
Сизни ол джаш балагъызгъа.

Къыргъа эгиз бир-биринги
Къурагъынчы сиз ол джанны.
Ёксюз этмегиз, сындырмагъыз,
Къачын этигиз энди аны.

Бир-биринг бла дауур эте,
Бир-биринге къайырыла,
Къыйналсагъыз да туругъуз
Юйленгинчи айырыла.

ЫШАРЫУ

Ышарыу – кёзле бла эринлени гоккасыды.
Ышарыу – джорекни къозгъаучу джарасыды.

Кёкден тийген Кюнню джылыууду,
Ол – суйген джорекни тылпыууду.

УНУТМАМ

Тёзе, сакълай, ангарыла,
Джорек, къалтырай, кемириле,
Бир ышара, бир джарыла,
Татлы сагъышлагъа кёмюле,

Эсим тамчыгча чачыла,
Къанатлы джыйынча бёлпоне,
Не кёб айланса да, къайытыб,
Тохтаб къалыгчанды сенде.

Белгисизлик бир ауурлукъча,
Джорекни басыб инджитед,
Адамны тынгысыз этед –
Джазыудан башха боллукъча.

Ол себебден, атар ючюн,
Юсюмден белгисизликни,
Ычхыныр ючюн тырнагъындан
Къаты бугъан суймекликни,

Не да табар ючюн джылыгуну
Сенде, сени кёкрегингде,
Меннге сормай, чыкъгъан сёзню,
Учхан сёзню джорегимден,

Къычырама, не джашырыу:
«Мен сюеме сени чексиз!».
Сен да бер ачыкъ джууб,
Болма да былай тубсюз.

Бу мени ахыр джазгъанымды,
Сёзюм энди сени джунчутмаз.
Тилим былай айтса да,
Джорек а сени унутмаз.

...«Суймейме» - бусагъатха дери
Нек тургъаненг да къубулуб?

Энди ... джорегим излесе да,
Мен да кърамам бурулуб.

Кърамам къра кёзлеринге,
Ариу сюегинге кърамам.
Ийнанмам «кертги» сёзлеринге,
Ёмюрде энди алданмам.

ТИШИРЫУГЪА ДЖАЗМА

(С.Есенинден)

Сизни эсигизде болур,
Игит да, бары эсигиздеди:
Мени сюелгеним
Джууукълашыб къабыргъагъа.
Юй ичинде, джорексиниб
Джорую эгиз. Не эсе да,
Хыны сёлеше эгиз манга.

Сиз айта эгиз
Бизге заманды деб, айырылыргъа -
Мени джашауум магъанасыз
Къыйнагъанын сизни кемсиз,
Ушаргъа кереклисин
Джашауунгу бир ишге.
Мени джазыуум а -
Сыбдырылыргъа арлакъгъа, энгиште

Сюегеним!
Сюймей эгиз мени сиз.
Сиз билмей эгиз
Халкъны ичинде
Мени ушагъаньмы
Тери къуюлгъан атха
Аямай сюрюлюб
Батыр атчысы бла юсюнде.
Билмей эгиз сиз -
Мен тубандаем;
Мени эмгенин
Ангыламагъаньм
Бу къатышыу, бу ишле
Бизни къайры элтгенин.

Бетден-бетте бетни кёрмезсе,
Уллуну кёрюнгени узакъданды.
Тенгиз кыйнагъан заманда
Кеме джылаулукъ халдады.

Джер – кеме, барад джоозгенлей,
Алай а, кыйсы эсе да,
Джангы махтау бла джашау излей,
Тюз кыяманы-боранны
Ичине ёхтем бургъанд аны.

УНУТАЛМАЙМА

Унутургъа излейме барын,
Унуталмайма ансы.
Кёб-кёб болама барыб,
Къараргъа, бир алыргъа тансыкъ.

Унутургъа излейме сени
Кёзлеринги чууакъ кёк кибик.
Айхай, тебремесе уа мени
Джюрегим алгынча тебиб.

Чырайынгы унуталмайма.
Ол мени сагъайтад, къоркъууча.
Унуталмайма, къутулалмайма –
Кёз аллымда толкъунча,

Кёрюнед толу кёкюрегинг.
Эшитилинед сёзлеринг.
Керти да къатымдаса – узалама,
Алдайла, алдайла кёзлерим.

МЭ ШЭН МИКЪ ВАРХАР (Мен Сени сюеме)

Сен джашса алкъын –
джетинчи класс,
Алай джетген къызгъа ушайса.
Сени кёрюб тюрленмеген аз,
Кёб джюрекде тенгден джашайса.

Акъ ёшонюнг чайкъалады
Акъ тенгизде толкъун киби.
Сыфатынг сюрюб айланады
Айырылмазлыкъ къоркъуу киби.

Кёкден урлагъан кёзлеринг
Кюнню да урлаб, джылтырай.
Къараучанма мен алагъа
Джорегим бир тюрлю къалтырай.

Кёрсем бир-бирде сени
Къуршалагъанлай школ къызла,
Эсима тюшед мени
Кечеги Ай бла джудузла.

Чырайынгды къалам алдыртхан,
Джаздыртхан ма бу сёзлени.
Оту эрте джорекге тюшгенди
Сендеги ариу кёзлени.

Керек тюлдю кёзбаулукъ, омакъ –
Таза джорекден сени сюеме.
Мэ шэн микъ вархар, сакълайма джууаб –
Не айтырынгы билмейин кюеме.

ТАРЗАН (1960 джыл)

Къара итибиз Тарзан къалгъанды Кок-Сайда.
Аллай шохум джокъду мени Къарачайда.
Кесими чалманнга сынджыр бла тагъыб,
Кюрешеме аны эмиклеб, чабыб.

Ким биледи – ол да мени эшите болур,
Ол да бери айланыб, хахай эте болур.
Бизни бла бирге келсе эди Тарзан –
Мында анга ичирлигем нарзан.

Мен аны кёреме тюшюмде,
Аныча «хап-хуп» этеме хар кюнде.
Кетермез ючюн а аны чырт да эсимден
Тарзан деб атагъанма кесиме.

КЪУМГЪАНЫ БАШЫН СЫНДЫРГЪАНМА

(1960 джыл)

Палахха къалгъанма:
Таш бла уруб-уруб,
Къумгъаны башын сындыргъанма.

Суу юй тюбюне тегюлгенди,
Не этерге билмейме энди.

«Ай, аперим, джашда барды кюч», -
Деб, къарт Джюсюб кюлгенди.
Сора мен да кюлгенме.
Меннге урушмазлыкларын билгенме.

Дагыда уялыб,
Кишиу бла бирге
Эски тонну тюбюне киргенме.

ДЖИГИТЛИК

(1960 джыл)

Джигитлиги Пилялканы
Джангыз ма буд керти болуб -
Сындыргъанды пиалканы
Аямайын тоб бла уруб.

МЕН КИММЕ ДА?

(1961 джыл)

Кими эшекни джерлеялмайса деб,
Кими чылгъауну чырмаялмайса деб,
Кими чуругъунгу киялмайса деб,
Мени хыликке этелле.

Къой кютерге кезюу джетгенлей а,
Бары манга:
Эм джигитсе деб,
Эм тирисе деб,
Тур, чаб деб,
Кеслери уа кезден ташаялла.

ДЖАНЫМЫ БЕРЛИКМЕ

(1961 джылы)

Асыканы кьойнунда кьозусу бла
Васькагъа миндириб алыб келеме.
Адамланы нек кюлгенлерин билеме:
Васька ат тюлдю, эшекди,
Асыка да уллу къыз тюлдю,
Кьозу да джангы туугъанды.

Алай а, адамла билмеген бир зат:
Васькады манга эм иги ат,
Асыкады манга эм ариу къыз.

Уллула бютюн сабийле.
Ала билген – кюлген, кьозугъан.
Мен а джаньымы берликме
Асыкагъа, Васькагъа, кьозугъа.

ОТ БУЗНУ ЭРИТАЛЫРМЫ?

Къарамлы, сыфатлы, чырайлы
Кёб джерде кёб къызны кёргенме,
Алай а сени... сёзюм таркыйыб,
Къараб кёргенлей ёмюрге сойгенме.

Сюймеклигим – ёмюрлюк, таза.
Сен соймесенг – бир адам джазыкь.
Эки джорек – от бла буз... азаб.
Нек кюрешеме, не излейме джазыкь?

Джулдузум узакъда, бир джууукъда,
Мени джазыкьуум анга элталырма?
Боранлы, джелли къышхы суууукъда
Кючлю от да бузну эриталырма?

ОНТЁРТ

Ма онтёрт болду джылым.
Апрель ай мылы, джылы.
Кёзню алдайд гяхиник,
Джорекни уа – соймеклик.

СЕННГЕ

Сен ышарсанг да,
Ачыгулансанг да,
Таб, этиучюнгча,
Кукалансанг да –

Бары да, билеме,
Джарашыб барад.
Мен бек термилеме
Ызынгдан къараб.

Жебно къаратхан
Ариу джорюшонг,
Кимни да тартхан
Керти суююмонг.

Ол къара чачха
Керек тюлд джаурукъ.
Субай санынгда
Ойнайды саурукъ.

Сен ангылай болурса
Кючлю болгъанынгы –
Мени джорегими да
Хорлаб алгъанынгы.

Сейир кезлеринг
Аз-аз кюломсюреб,
Ойнайла-джылтырайла –
Турама симсиреб.

Къарамым – сеннге,
Джорегим – сенде.
Мен мен тюлме
Сен болгъан джерде.

Бу ахыр джазгъанымды,
Ангыла, джаным, мени.
Сюймеген игиед
Сюйгенден сени.

Алай а, кьоймайд
Джорек кьабыныб.
Кёбден абышама
чёбден абыныб.

Батыр бол дейле,
Чыкьсанг джолунга.
Джазгъаным тюшерми
Сени кьолунга?

Тюшсе да джууаб
Табармамы сенден –
Мени сюегенинг бла
Сюймегенингден.

Бу ахыр джазгъанымды
Къызгъаным бла мени.
Кьоркьма, сагъайтмам
Мындан сора сени.

Джууаб бериб,
Бермей кьойсанг да,
Этген муратымы
Тюбю бла ойсанг да,

Сенде кёзлени
Тюлме унутурукь.
Алалла меннге
Джашау тутурукь.

Толу кёкрегинг
Ачыкь блилинд.
Ариу сюегинг
Кёзге илинд.

Джюзгенча кёкде
Джарыкь булутла,
Ойнайла башда
Татлы умутла.

Бошайым кьагъытны
Мындан кёб боямай.

Джууаб алмасам
Ёмюрге кьояма

Кьолгъа кьаламны
Тартыб алгъанны,
Эй сениге атаб
Назмю джазгъанны

Кьояма ёмюрге –
Ёлсюн бушууум.
Кечмеклик тилейме,
Сюйген Кукушум.

ДЖЮРЕК КЪАЛТЫРАЙ АТЛАЙМА

Мен сени эртдеден сюеме
Айгыргъа бюгюн тебресем да.
Айгырькъьма, айтмай кьояллыкъ тюлме,
Джюрегим кючлю тебресе да.

Къалай да болсун, заман барад
Бир тюрлю булгъаныб.
Айыралмайма къараб –
Кечемид, кюнмюд, кюнню да не болгъанын.

Сен озаса атлай кескин –
Мен симсиреб сюелеме.
Мен тюл, джюрегим кеси,
Ызынгдан шыбырдайд: сюеме

Сени сюймезге боллукъмуд,
Сени бармыды сюймеген?
Билеме - сюймезлик олду
Къараб сени бир кёрмеген.

Кёб къарьшдым сюймекликге
Энди бошалды тёзюмюм.
Сакълайма, Кукуш, сакълайма
Сени да ахыр сёзюнгю.

Сени джууабынг дарманды
Мени сау этерик, ёлтюрлюк.

Сюеме, суймсейме десент да
Джорекге бошлукъ келтирлик.

Ол эки сёзню бирин а,
Айтырыкъ болурса,
сакълайма.

Назмуму сениге берирге
Джорек къалтырай, атлайма.

ТЮШ

Кече сайын къучакълайма,
Ийнакълайма мен сени.
Ба этеме батыр-батыр
Тамашалыкъ кёзлени.

Акъ ёшюнюн ден башха
Джукъ бёлелмейди эсими.
Къучакълайма, ийнакълайма
Тыялмайын кесими.

Кёзлеринге аралтыб
Суймекликден толу кёзлени,
Джорегимден чыгъарыб,
Татлы, таза сёзлени,

Мен айтмайма, шыбырдайма
Джашырмай сенден джукъну.
Уянсам а – къучакълайма
Сени тол, орундукъну.

Ол кечеде кёрген тюшом
Тюш болмайын, болса тюн,
Табылмазед джер юсюнде
Менден насыблы о кюн...

Къууанама ол тюшге,
Биягъынлай ийнакълайма.
Болмай эсе тюшде кёрюн,
Кечеледе сакълайма.

СЮЕМЕ

Кийиминг ючюн тюл, суйюмюнг ючюн
Мен сени эртдеден сюеме.
Бу джазылгъанлы бир бѐлек кюн,
Базыб бералмай, джанымда суйрейме.

Суймеклик бармыды? Бар эсе неди?
Джашлыкъны эминасы сениге тийгенмид?
Сени суйген кѐбдю, мен да бириме,
Сени джюрегинг а кишини суйгенмид?

Къайдан да тюшдю къалам къолума –
Ачыу сѣнгмейди джаннган джюреке.
Таш тебе болурму джюрек орнуна
Тенгиз толкъунча толу кѐкреке.

Ачыкъ сорама, сен да бол ачыкъ –
Айтыр затынгы артхагъа тойреме.
Кѐб сюялмай эсенг суй мени азчыкъ,
Мен а къачан да бирча бек сюеме.

7 СЫНЫФ. ДЕРСДЕ БИР КЮН

Дерс барад. Соруула, къарчыкълача,
Къуюлалла. Туталмайма къолуму
Эшике уа... боран, алыннганча,
Чабад ашыгъад да, тохтайд абынад да –
Мени халымчад аны да болуму.

Боран джыялмай эсин
Джетген джерине кесин нек урад?
Огъесе, ол да бек излегенин
Табалмаймы къутурад?

Мен а табарыкъма, табхан да этгенем,
Энди уа не? Кюрешеме къансыб.
Джюрек таларыкъды, мен а тѣзерикме,
Болсам да сениге не къадар не тансыкъ.

Джангыз бир сѣзден адам - боран
Болуб къаллыкъды. Кесимде кѣргенме.

Алай а сезимим бузлаб кьалмайын,
Къатыдан-къаты, бекден бек суйгенме.

Джорек бир затха тартса керти,
Мыйы аны бузалмайды.
Суймеклигим джанад мени
Джанад, джанад, бузламайды.

СЮЙМЕКЛИК

Къызлагъа сансыз къараучанем
Эм мёлеклерин кёрсем да.
Энди кюлкюлюк болуб турама,
Алгъын тенгелеге кюлсем да.

Кёб назмуда суратлайла
Къызны ышаргъан кёзлерин.
Тамакъдан чыкъмай тохтайла
Хап-хазыр, бишген сёзлерим.

Эслемей къолум тийсе да
Къолуну джумшакъ этине,
Меннге къараб селешсе да,
Къаным къуюлад бетиме.

Джашауумда биринчи болур
Былай таза къаты суйгеним.
Ёлгюнчюннге эсимде турур
Хазна тюбемеучю сюегинг.

Къысармамы ёмюрде суйюб
Башха къолну сени къолунгча.
Сенде барды къаллай суйюм,
Кёкрегинг чайкъала толкъунча.

Мен сеннге нени да табарем,
Къайры да барырем джашаргъа.
Джангыз бир амал табылгъа эди
Сени джорегинги табаргъа.

Тёгерегинге кёрсем джыйылыб
Элде эм ариу къызла,

Эсиме тошед мени
Кёкде Ай бла джулдузла.

Сёзлерим бош сёзле тюлле
Айгъа тенгleshдириучю кызланы.
Ала джорекни кесеклерилле,
Джорек къурайды аланы.

Аланы джорек къурайды
Сюймеклик кълтыратыб -
Джырласа да кёб джылайды
Акълтны абызыратыб.

Сормай кёрюнед келиб
Сыфатынг, сёзюнг, джорюшонг.
Насыб деб джукъ бар эсе,
Бар эсе андан юлюшом

Джукъ керек тюлдю дуняда,
Джангыз сени излейме.
Джазыу бла сениге кёзюу
Тобукъланыб тилейме.

Минг джашнасын сюймеклик -
Ол менге тюлдю керек.
Насыб табмай кълыучанды
Насыбха чабхан джорек.

Эки мукъладис бир-бирине
Чабыучанла, тартыучанла.
Алай а о кюч бла ала
Бир-биринден да кълчыучанла.

Кенг хауада кёгюрчюнле
Кългъадыла бирден къланат.
Ургъан сууну джырадыла
Тенингден джюзе эки чабакъ.

Таза сууда чабакъла,
Кёгюрчюнле кёк тенгизде,
Сен бла мен да насыблыбыз
Туугъан, скойген джерибизде.

Джангыз кере сюеме деб шыбырдасанг,
Мен суйгенча сен да суйюб кучакъласанг,

Дунияда эм насыблы адам болуб
Къаллыкъ эдим. Ышанганлай турама.
Сен сюе, суймей эсенг да,
Сыфатынга минг-минг кере баш урама.

Суймеклигим мени сеннге ёмюргеди,
Аны ёллогю кесим бла биргеди.

ФАТИМАГЪА

Суйген тынчды, суйджоргенди къыйын –
Суйджорюр ючюн не этейим?
Кёк-кёзлю сейир Фатимачыкъны
Кёлюне къалай джетейим?

Тёзюб болалмай къалама
Сеннге тартхандан джорегим.
Татлы сезимле къоймайын
Джыр джаздыралла суйгенним.

Толкъунча толу кёкрегинги
Джашыралмайды кийиминг.
Тобукъланыб ызынгдан къарайма –
Нечик уллуду суйюмюнг.

Башха джашлагъа ышарсанг,
Билдирмесем да, къюме.
Кёзлеринг мени ийнакъласала
Мен сени къалай сюеме.

Суйген тынчды, суйджоргенди къыйын,
Суйджорюр ючюн не этейим?
Тамам суйген Фатимачыгъымы
Кёлюне къалай джетейим?

ИЛХАМ КЕЛЕДИ СЕНДЕН

Кёз туурангдан кетмей тургъаннга
Джазмасанг, кимге джазарса?

Таза суйгенинге табмагъан сёзлени
Къачан эм кимге табарса?

ХАЛЫМ

Кюн къызарады,
Ол менниге ышарады,
Тёгерек да
 мени ючюн джашнайды.

Джорегим торлениб,
Кёллом кёллениб,
Шо менде бир кюч ойнайды.

Чаб десенг чабыб,
Уч десенг учуб,
Болуб турама кетерлей,
Этилмезлик затны
Эт десенг къараб,
Джукъгъа санамай этерлей.

Къыш джазны келтирсем,
Мыдахлыгъынгы кетерсем,
Джарыкъ джудузлай джанарса.
Керти суйгенни
Суймейин кетсенг,
Башхадан не зат табарса?

Кюн къызарады,
Ол меннге ышарады,
Тёгерек да
 мени ючюн джашнайды.

Мени джорегимде
Ычхыныб «джоенден»
Бир исси сиймеклик джашайды.

КЮН бла АДАМ

Кюн чыкъса джарытыргъа чыгъад.
Джашауунгу аныгча башла.
Хар адамынг бирер Кюн болуб,
Суйген джуртум. ёс, кенгер, джашна.

МЕКТУБ (ПИСЬМО)

Суйген джуртумда
Суйген кызыма
Суймеклик салам неме.
Къатынгда турсам да,
Узакъда болсам да,
Мен сени бир бек сюеме.

Китабны ачсам
Китаб бетледен,
Арбазгъа чыкъсам
Чакъгъан терекден
Сени сыфатынг къарайды.
Кёзге кёрюнсе
Кесинг къалгъанынг,
Джюрегим ачыб, кыйнайды.

Мен бир-бирде, тутуша келиб,
Хорларымы да унутама.
Биягъы сен а эсиме тюшсенг,
Джетти къат кючлю тутама.

Суйген джюрегим суйген джюрекке
Талпыб урады кёкрекде.
Табигъатда къалай эсе да,
Джаз ёмюрлюкдю джюрекке.

Джашауну тамыры
Болгъанса меннге –
Мен сени алай сюеме.
Джюрек термиле,
Сагъыш кемире,
Тансыкълыкъ салам неме.

ОТ бла БУЗ

Мен сени къачан да сюеем.
Сен эдинг чырт да суймеген.
Мени кёрсенг сескекли къараб,
Не ышармагъан, кюлмеген.

* * *

Я сделал ошибку и поняв потом,
Говорю: никаких ошибок позже.
Но горестно замечаю тайком –
Ошибок я делаю чаще и больше.

* * *

Мне не легко с цветущим маем,
Радости нет с цветущей землёй.
Боль и тяжесть звериной стаей
Схватили будто мёртвой петлёй.

Схватили и душат. И эта петля
Всё время становится уже и уже.
Безвыходных положений нет.
Где выход? Где?
Ты мне так нужен.

МОЯ ЛЮБОВЬ

Я в объятьях серой скуки
Умираю и тупею.
От зубов страшной скуки
Защитить себя не умею.

Но тем более тебя
Защитил бы, стал бы щитом.
Не о себе забочусь я –
Потому и стал пингом.

Не осуждай меня, прошу,
Не обойдись со мной так резко.
Фото твоё краденое ношу
Любя тебя от чиста сердца.

Моя любовь меня ждёт,
Моя любовь со мной живёт.
Моя любовь меня жожет.
Только со мной она умрет.

Он обязательно пробьется
В Олимпийские чемпионы.

ЭКИ МЕДАЛ

Быйыл Аслан кечгенди
Алтынчы классха.
Окьюуда уа кьалмайд
Кишиден артха.

Джангыз бирдед аманы –
Къарыусузду, хыреди.
«Физ-ра»дан зачѣтланы
Хаман ючге береди.

Биреуню ойнагъаны
Анга ауур тиеди.
Барын да сыртларындан
Салыргъа уа сюеди.

Сюйгенден а не келсин,
Джыгъалмайт да къалады.
Джорегине мыдахлыкъ
Джангы тамгъа салады.

Таб, къызла да бир-бирде
Уллу ачыу этелле.
«Асланчыкъ-чычханчыкъ» деб,
Тюртюб-тюртюб кетелле.

Аслан а кючлю болургъа
Кимден да сюеди, излейди.
«Мени кючлю бир эт», - деб,
Аллахдан да тилейди.

«Тамблагъа тулпар боллукъма»
Деб атдырад кѣб тангны.
Алай а, кюч не эсе да,
Къуюлмайд санына аны.
Ол себебден хар чоту да
Бек табсызды Асланны.

Къарай туруб Асланнга
Тренер аз-аз, акъырын,
Бир кюн айтады анга,
Тюз къатына чакъырыб:

«Къарайма да мен халгъа
Сенден гѣджеб боллукъду.
Кире тур, къоркъма, спортзалгъа –
Саньнг кючден толлукъду».

Хыликке этмелле аны,
Къоркъуун да унутду.
Къызла ойнаучу прыгалканы
Къолунда ол да тутду.

Озгъан кюнле айлагъа бурулуб,
Айла да болуб джылла,
Хорламла сынджырлай къурулуб,
Къууанч келтирдиле Асланнга.

Онунчугъа джетерге
Аслан кѣргюзтдю кесин.
Тенглегѣ да болуша,
Бешлегѣ айтад дерсин.

Тутушну да тахсаларын
Барад «бешлегѣ» билиб.
Школда эм добар бла
Бир кюн джыгъыша келиб,

Ич чалдыу бла атды
Бууб темир къолу бла.
Классда эм кючлюню
«Джер къаздырды бурну бла».

.....
Энди Аслан эртденин
Зарядка бла башлайды.
Хар сингир чабакъ эти
Толкъун кибик ойнайды.

Эки медал – кѣкрекде:
Биринчи - окъуу ючюн,

Бири кёргюзтед геджебни
Къралда айырма кючюн.

Къышда, джайда, хар къайда да
Аслан санын илейди.
Тренерине-устазына
Кёб ашхылыкъ теджейди.

.....
Спорт не джаны бла да
Бизге чыкыгъанд хайыргъа.
Джашларыбыз кёб болсун
Аслан кибик айырма.

САЛАМ КЪАГЪЫТ

Багъалы Роза, кеч мени, кеч,
Заман болмай, джазмай тургъанма.
Бюгече уа... болса да кеч
Письмо джазаргъа олтургъанма.

Олтургъанма письмо джазаргъа
Къагъытны, къаламны да алыб.
Кюрешсем да сёзле тагъаргъа,
Керекли сёзню табалмай къалдым.

Чалкъы да къыйын, джер иш да къыйын,
Алагъа адам тынч деб айталмаз.
Ёзге дуняда назму джазгъандан,
Письмо джазгъандан къыйын иш болмаз.

Артыкъсыз да джазгъан затынгы
Джазгъанынг болса сюйген къызынга,
Джаратмайса ариу хатынгы,
Эслеб къарайса къалам ызына.

«Саулугъунг къалайд, къалайд окъууунг,
Ненг да иги болур,- деб, ышанама.
Сен узакъдаса – олду къоркъууум,
Эсиме тюшсенг, мыдах ышарам.

Алай дуняда бир зат бард дагъыда,
Ол - кёкде Чолпандан да джарыкъ.

Кемелеге джол кѣргюзтген джарысча,
Джореклеге нюр себеди ол джаныб.

Ол кѣблени джашаугъа кѣллендиред,
Кѣблени да умут бла джашатад.
Бирлени ол ѣмюрлюкге айырса да,
Бирлени къууанч болуб джарыгад.
Бирде къууанчны ѣмюрлюкге тюб этед,
Бирде эде болмагъан насыбха тюбетед.

Аны аты – Сюймеклик бла тюбешну.
Ол тюлмюдю манга да кѣл басдыртхан.
Мени стихиям тюлд письмо джазыб кюрешну,
Сюймекликди бюгон назму джаздыртхан.

Сен бир-бирде мени кѣзюме
Кѣрюнесе гол болуб джашнай келген.
Тѣгерекге субайлыкъ, келбет берген.
Бир-бирде уа кѣгюрчюн болуб,
Джанкъылычны тюз джаны бла учаса.
Бир-бирде булбулса, къарачай нызыгъа къонуб,
Шимал Кавказгъа сейир джырла чачаса.

Сакъ маралгъа ушатама мен сени,
Бойнун созуб чокъуракъдан суу ичген.
Огъай, – сен къызыса Ёрюзмекни
Аруу Агуда – бели чыбыкъдан ингичге.

Ахырында сен розаса да,
Розалай къаллыкъса ѣмюрге.
Гюллени джыйыб салыб барлыкъма
Бир ашхы кюн тургъан джеринге.

Бюгон а мен узакъ сенден, сен – менден.
Джангылдым. Сен меннге джууукъса.
Къайры кетериксе джорекден?
Джорегимде ѣмюрге турлукъса.

Да бошайым. Кѣб заманынгы алдым.
Кеч. Эки къат кеч. Письмом ючюн да адрессиз кетген.
Салам бла

Сени бек суйген

Билал Лайпан.

Джашауум алкъынчы алтымдады,
 Мени джазыуум мени къолумдад.
 Къыйындан джанламау – мени къанымдады,
 Насыбым мени тутхан джолумдад.
 Джолум мени голледен толуб,
 Джолум мени мер-мерден болуб,
 Турмазлыгъы ачыкъды, хакъды.
 Шындык чегетни барлыкъды ичин,
 Чынгыл къаяны барлыкъды эрини –
 Аны себебли джорек бек сакъды.
 Сакъ болса да, къоркъакъ болмаз,
 Ансы ол джолну сайламаз.
 Кюн таякъны къолгъа алыб,
 Къарангыда кесим саллыкъма джолла.
 Кишини ызындан барлыкъ тюлме.
 Арба джолну, джаяу джолну да барлыкъ тюлме.
 Кесим саллыкъма джол.
 Эшекге, атха да минерик тюлме.
 Манга улоу, нёгер да,
 Назму Буракъ, сен бол.
 Джолум да джер джол тюлдю –
 Кёкде Къой Джолду меники.
 Мени атым да джер ат тюлдю,
 Къанатлы Буракъды меники.
 Мен бу дунияны адамы тюлме.
 Къарайма кёкге.
 Чексиз узакъдан, мийикден башха Кюн
 Башха тюрлю тиеди джорекге.
 Кёкде джазылгъанды мени джазыуум,
 Андан келеди джарыкъ да, ауаз да.
 Шыйыхла бла бирге этеме маулут,
 Ала бла бирге къылама намаз да.
 Алай а, аланыкъыдан да башхады джолум.
 Бир къаламгъа, бир къамагъа узалады къолум.
 Бир голге, бир Кюннге узалады къолум –
 Ма мени джолум:
 Кёкден джерге, джерден да Кёкге.
 Джерден чыкъгъан – джерге,
 Кёкден келген – Кёкге,
 Джорекдеги – джорекге.

КЪЫСХАСЫ БЛА

Мен кимме

эмда къайданма?

Къызыл-Къаладан Билал ЛАЙПАНма.

Поэтме. Асыулу джазаргъа дертме.

Кязим хаджи, джырчы Сымайыл да тюлме.

Алай а, къолме:

Болсам да кёблеча бир элчи –

Хатым энчи.

Аллай ыз къояргъа

Муратым бард.

Муратыма джетерикме –

Этгенме къаст.

ДЖАЗ

Къалай сейирди

Джазны къадары.

Джауа тургъанлай

Джабалакъ къары,

Зырылдаб къуюлур

Джангургъа бурулуб.

Джанкъылыч кёпюр да

Кёкде къурулуб.

Кюн таякъла

Ханса джылтырай,

Джел ургъанлай

Ууакъ къалтырай.

Къалай сейирди

Джазны къадары:

Джер сугъаргъан,

Кырдык чыгъаргъан

Джангуру, къары.

АЛЛАЙ КЮЧ БОЛУРГЪА КЕРЕКДИ

Аллай кюч болургъа керекди

Адамны джюрегинде

Джалан аякъ джюрютюрча
Къаманы джитисинде.

Аллай кюч болургъа керекди -
Джаулары титиретген:
Керек кюнде от быргъыгъа
Кёкюрекни тиретген.

Аллай кючню берген меннге -
Халкъым, Джуртум эмда Сен.
Сёзюме болурма тюз -
Сиз джашагъыз сау-эсен.

ДЖАШАУ БЛА ЁЛЮМ

Сейирди джашау алыб къарсанг,
Къысхады адамны ёмюрю.
Бютюн аманы ёлюб къорасанг
Джашауда кёлеккеча кёрюнюб.

ЗИМА

Времена года прекрасны,
Но особенно мне мила,
Иногда и с буранами
Наша кавказская зима.

Дивно природы творенье -
Белый ковёр кругом.
Зима мое вдохновенье -
Как и весенний гром.

Приветствую тебя
Белоснежная зима Кавказа.
Незабываемая красота
Сверканье алмазом.

Времена года прекрасны,
Но особенно мне мила,
Иногда и с буранами
Наша кавказская зима.

ДЖАЙГЫ КЕЧЕ

Кече чууакъ, Ай джарыкъ,
Джулдузла джанадыла.
Дженгил-дженгил кез кысыб,
Ууакъ ышарадыла.

Аламатды джай кече
Чыгыб былай кьарасанг.
Кёкде кьалкыб Ай-бийче,
Да бу джулдуз джасангтан.

Тёгерек шощ, хауа таза –
Бир кьара бу болумгъа:
Келмез эди кьолунгдан
Бу арнулукъну берирге
Джылланы турсанг джаза.

СОСЛАН ТАШ бла УРГЪАН СУУ

Суу уруб ётеди тюбегенинден,
Сослан ташны уа бурулад тёгерегине.
Ол кесин алдырмайды суугъа,
Ол кесин ашатмайды суугъа.

Къыйынлыкъ туугъан кьяабыздан юзсе,
Сослан таш тюшкюн эсибизге.

УСТАЗЫМА

Ёмюрде унутмам
Биринчи устазымы
Огъурлу кёзлерини
Акъыллы кьарамын.
Къалай унутурса –
Ол болгъант да сеннге
Таньтхан кьараны.

Кёзюнго ачхан
Дуня кенгликге.
Юретген игиликге,
Шохлукъгъа, бирликге.

Джукъусуз побед
Бек кѣб тангына,
Тынч джетдирирча
Сени ангынга,

Кенгертир ючюн
Сабий мыйынты,
Аямагъанд бир да
Халал кыйынын.

ХУНА БЛА НАЗМУ

Тыш ариулукъ иги затды,
Назмударынгдан аны къурутма.
Ёзге хунагъа ташланы сала,
Деменгилигин унутма.

КЪЫШХЫ БОРАН

*«Боран буруб, боранлаб,
Ёрге-энишге чабады.
Джанлы къойну сюргенча,
Къарны сюрюб барады».*

Кюн бузулуб,
Булут уруб
Ачыкъ кѣкге,
Джел сызгырыб,
Къар бурулуб
Тѣгерекде,

Ачы аяз,
Ачы таууш.
Гюрюлдеген,
Тенгиз кибик
Келед кириб
Терезеден.

Бир кесекге
Баш къагъа тебregenча,
Сора эрлай,
Сескеклениб,
Илгенгенча,

Джангы кюч бла,
Шыбла кюч бла
Урад кьаты.
Мен унутмам
Къышхы кечени
Бу боранын.

Эртденинде
Хар мюйюшде
Кюртле мийик
Джата элле
Толкъунлача,
Къат-къат, кёбюб.

Боран уруб,
Оюн кьуруб,
Нени аяды?
Ёзге, тохтаб
Джели, аязы,
Кюн аязыд.

ДЖУЛДУЗ УЧХАНЧА КЁРЮНДЮНГ

Джорекге терен кириученелле
Чегилиб айтылгъан сёзлеринг.
Кюн джылыуун бериученелле
Къарам тартыучу кёзлеринг.

Бир школда бирге окъуйек,
Къуршалаб билим къаласын.
Джорекден терен солуйек
Тау элибизни хауасын.

Арабыз бизни джууугъед,
Эки-юч атламдан джетерлей.
Ёзге батырлыгъым джетмеди
Ол эки атламы этерлей.

Нек алыб кетдиле сени.
Кимни кёзюне илиндинг?
Къачан да джулдуз эдинг да
Джулдуз учханча кёрюндюнг.

РОЗА

Роза сени атыңды,
Роза сени сыфатыңды,
Ол ариу чакъгъан гокка
Сёзюңгдю, хар бир затыңды.

Розача чагъад сюегинг,
Розача джарыкъ къюлгенинг.
Кесингча роза табылмаз,
Ким боллукъду да суйгенинг?

ОНАЛТЫ ДЖЫЛ

Меннге оналты джыл тамам –
Тёртден бири ёмюрюмю.
Энди алай тёртно джашаб
Билемеми ёлорюмю?

Ийнанмайма ёлорюме,
Алай къюнню келирине,
Заман «шып» деб, ётерине,
Къартлыкъ къарыусуз ётерине.

Джашарыкъма хаман алай –
Иш битдире, ишни башлай,
Джыгъыша, къоле, чаба, ойнай,
Ёмюрлюкге къаллыкъма джашлай.

САБИЙЛИГИМ

Терезе кёзню джангур тамчыла
Джууадыла ашыгъыш, тёнгерей, чачыла,
Бир-бирин джетерге деб, къуугъанча.
Джангур а джауад челекден къуйгъанча –
Сериуюн болмай, къатыдан-къаты.
Ким биледи аны неди мураты?
Кюйюб баргъан хансны джибитиргеми,
Огъесе джангыз кёпюрню элтиргеми?
Таб эксин да этерге ушайды.
Булутла арасында элия ойнайды.
Къынгыр сыз къоюб, чартлайды шыбыла.

Такыйкыгага бары ачык кёрюнд -
Хансы, тереги да джерге кысыла,
Джолла да бары суудан къарыла.
Алай а кьоркьуу келмейд кёлонге.
Терезеден къарайды Акка да туруб.
Элия ойнайды эркин оюн кьуруб.
«Джангур сорушур» - керти да алайды,
Сагъат онлагъа Ай джарыб къарайды.
«Битим боллукьду»- мурулдайды акка.
Мен ашыгъама чыгъаргъа тангнга.
Тюшле кёреме – кёзлерим ачыла-кысыла:
Джалан аякълай агъач атлада
Ат чабдырабыз... Чартлайд шыбыла.

КЪОЙЛА ИЗЛЕЙЛЕ ИЕЛЕРИН

Къойла джокъла –
Сюрюучю джарашмагъанды.
Ёзге алкъын
Бир къой да аджашмагъанды.

Бизни элде
Кёбдо тири.
Къойланы бири
Сюреди тюзден.

Бу арт кёзюуде
Чот эришге кети бошагъанд.
Бир къауумла
Кюн ариу болса да,
Джауум болса да,
Босагъадан туралла къараб.
«Ол чыгъар», - деб,
«Бу чыгъар», - деб,
Бир-бирин мараб.

Эришгенден
Джашыныб юйде,
Къадауну басыб,
Элчиле къарайла
Чыракъ аралтыб
Орамгъа кёзлерин.

Джызыкъ кьойла уа,
Мысылдаб, терлеб,
Айланалла излеб,
«Тас» болгъан иелерин.

ОНЕГИН

(А. Пушкинден)

Онегин мени ашхы шохум
Туугъанды Нева джагъасында.
Ким билед, сиз да алайда
Туугъан эсегиз, не да,
Чыкъгъан эсегиз төрге да.
Мен да айланганма алайда,
Алай север зарантыд манга.

Махтаулу болса да къуллугъунда
Борч бла джашаед аны атасы,
Юч бий той – джылгъы мардасы,
Джалан болгъунчу эм артында.

ТУРНАЛА

Джыргъандыла турнала
Кёк тенгизни, хауаны.
Къатышхандыла ала
Тюзеталмай къыбланы.

Кыгчырадыла мыдах
Къанат къакъгъандан арыб.
Ызларындан аланы
Къараялмайма джарыб.

Биз да алача бир-бирде
(Кёб зат тышдю эсиме)
Кыблабызны табалмай,
Кетиученбиз терсине.

СОРУУГЪА КЁРЕ ДЖУУАБ

Керексиз соруу сорсанг,
Тюбсюз джууаб алырса.

Хар озгъан бла сѣлешсент,
Сыйсыз болуб къалырса.

ДЖАШАУ БЛА ЁЛЮМНЮ АРАСЫНДА

1

Къоркъгъандан эсе ёлорге,
«Ёлоб къалабыз» деб,
Алгъа къоркъугъуз, «ёмюрге
Сакъат болабыз» деб.

2

Джашаялмайма деб да къоркъма,
Бошуна джашайма деб, къоркъ.
Ёлоб къалама деб да къоркъма,
Сакъат болама деб къоркъ.

3

Бир тайышхан саулугъунгу
Аргда ызына табмазса.
Кюле, тутуша, тенгле бла
Чабычунгча чабмазса.

Санларынгда сакъатлыкъ,
Кѣзлерингде мыдахлыкъ,
Джорегингде ауурлукъ –
Эй, тас болгъан зауукълукъ.

ДЖАЗ

1

Джазгъы кюнле гюлле кибик,
Сюйген кызынг кюлген кибик,
Джылыдыла, джарыкъдыла.
Къарт, джашны да джореклери
Сейир тукъум джарыбдыла.

2

Тюбсюз кѣк тенгизни ичинде
Шош толкъунлагъа кѣмюле,
Джюзюшелле кѣгюрчюле.

3

Халкъ джыйылыб тегерекден
Джол джанындан арлакь кенгеде
Бирча ариу кегергенде,
Ачхандыла той-оюн.

Кюнде джылтырай кьурч билекле,
Тутушалла джаш геджебле.

4

Гьырылдайла тракторла
Тюзледе - солда, онгда.
Иш кьууаты тегерекде,
Джаз кьууанчы тегерекде.

Тюрленгенди джер юсю,
Нюрленгенди хар бир зат.
Ариулыкьга, игиликге
Келлендиреди табигьат.

ЮРЕННГЕН ДЖЕРИНГ

Кьаллай болса да, юреннген джеринг,
Алтын керюнуб кьалады.
Алайын кьоюб кетген да
Бир аман кьыйын болады.
Кимге да побей барлыкьды адам,
Барса джашаугьа кьошула.
Башха адамдан да керлюкдю туз-дам,
Алай а, алгьыннгы хоншула,
Халал джюрекли керти адамла -
Къара кюн кьатынга сюеллик,
Кьууанч кюн той этдирлик -
Эсден бир да кетмейле ала.
Чауул ташы, къара сууу да
Багьалылла туугьан джеринги.
Алайдан кетсент да кьоюб кетесе
Бир кесегин джюрегинги.
Алай болса да, кетген огьур бла,
Кьалгьан кьууанч бла кьалыгьыз.
Табигьаты да, адамлары да
Джюрекде барасыз бырыгьыз.

АЛЛАХ бла МЕН

Гитчеле англамайла мени.
Уллула да англамайла мени.
Устазла да англамайла мени.
«Неге кыйналыб кюрешесе?
Кимге керекди сени назмуларынг?»-
Ма аланы сёзлери.

Шорбат чыпчыкыгъа сорама:
«Мени джазгъаным керекмиди сеннге?».
Назмула тол, будай бюртюкле
Излейди ач къанатлы менден.

Итге сорама:
«Мени джазгъаным керекмиди сеннге?».
Ол а, сюек излейди менден –
Эти бла болса артыкъ да иги.

Кипдикге сорама:
«Мени джазгъаным керекмиди сеннге?».
Ол а сют сакълайды менден,
Сют башыгъа да джокъду огъайы.

Сора мен къанатлыгъа сорама:
«Къарындан башха кыйгы джокъ эсе,
Нек зауукъланаса кёкде учуб,
Нек джоуюлдейсе терек бутакыгъа къонуб?».

Итге сорама:
«Сюегинг да бар. Табагынг да ашдан толу.
Дагыда юресе, улуйса, чабаса.
Не ючон?».

«Кипдик, сен а нек омакъланаса?
Кесинги хар кимге ышыб, мурулдаб, макъырыб,
Не излейсе? Не джетмейди сеннге уа?».

Эй шохларым, бизге тынчылык бермеген,
Барыбызгъа да джетмеген барды бир зат.
Олду манга да джаздыртхан назму.
Аны не болгъанын а айталлык, англаллык толме мен да.

Айталла: сени киши ангыламайды сора
Сен кимге джазаса назму?
Бир адамгъа керек тюлдю сени джазгъанынг.

Мен да айтама алагъа:
Ангыламай эсегиз, ангылаялмай эсегиз,
Мени не терслигим барды да анда?

Сизнича теллиге тюл,
Мен Аллахха джазама назму.
Мен Аллахха салама махтау.
Мен Аллахха береме соруула.
Мен Аллах бла кенгешеме.
Мен Аллах бла сёлешеме.
Аллахдан сакълайма джууаб.
Джашау-Ёлпоу-Тирилиу –
Бары Аллахданды.
Джолубуз Анданды, Ангады.

Мен адамгъа тюл,
Аллахха джазама назму.
Тынгылагъан, ангылагъан да Олду мени.
Тюз джолгъа тюзетген да Олду мени.
Назму джазаргъа юретген да Олду мени.
Аллахды манга Тёре.

Кюн не ючюн джанады?
Бизни ючюнмю, кеси ючюнмю, къадары алай болубму?
Адам назму не ючюн джазады?
Бизни ючюнмю, кеси ючюнмю, къадары алай болубму?

Ючюсю да болур.

Назмусу-джыры болмагъан тил - тил тюлдю.
Назмусу-джыры болмагъан халкъ – халкъ тюлдю.
Джыргъа-назмугъа тынгыламагъан,
Аланы ангыламагъан,
Алагъа сый бере билмеген – толу адам тюлдю.

Шийир басыхчны джыр-назму атлауучлары бла
Ёрлеб чыгъаса джети къат Кёкге - ачылады Китаб - ачылады
джангы дуняя, джангы сезим, джангы билим, джангы джашау...

БИЛАЛ БУ ЭЛДЕ ЧЫНЫКЪГЪАНД

(1969 джыл)

Кёкенли кюнбетле, ууакъ къаяла,
Кёнденлен джол Кесмезге чыкъгъан.
Къаялагъа ёрлей, джар сызгъада джорюй,
Билал бу элде чыныкъгъанд.

Тар ёзенде саркъгъан тауу суучукъ,
Къара суула уруб чыкъгъан.
Сизден иче, сизде джуууна,
Билал бу элде чыныкъгъанд.

Джырыкъланы сырт. Чалкъы ысла,
Хамхотда тизилген гапнала...
Билал бу джерде чыныкъгъанд
Мал кюте, чалкъы чала.

Джай чилле. Иссилеучюден
Къачхан малла бла кюреше,
Билал бу элде чыныкъгъанд
Габдеш эше, чалман эше.

Къая башында къаланы
Кёргени сайын къууана,
Билал былайда чыныкъгъанд
Эшек, ат юсюнде айлана.

Къанат битсе да кетмезме,
Мадар табыб, тау уямдан.
Тёбен элден огъары джер
Джокъду меннге сау дуняда.

Гошаях бийчени къаласына
Къызылла къызыл деб атагъанла.
Халкъ билген тюз атын а,
Ызына къайтарлыкъбыз заман бла.

Огъары элдеди сабийлеге
Билим берген окъуу юй.
Мен да Тёбен элден ары джорюй,
Къара таныб, акъ сёз айтдым.

ЭРТДЕН

Элге эртден ашыкъмайын келгенлей,
Мен сайлайма бу мийикни айырыб:
Тизгинлешиб кѣпорчокден ѳтгенлей,
Къойла ашыкъ барадыла джайылыб.

Элге эртден къууанч бла келгенлей,
Мен къарайма тау башында олтуруб:
Тиширыула ийнеклени сауалла
Дарман сютден челеклени толтуруб.

Салкъын эртден сабырлыгын кѣргюзте,
Кюн иссиден сакълайды малланы.
Тууарчы да, ашыкъса да сюрюрге,
Ачътмайды, къачын этиб аланы.

Элге эртден огъур бла киргенлей,
Кюн таякъ да баш къаягъа тюрреле,
Джорегимде айтылмагъан къууанч бла
Мен къарайма тѣгерекде тийреге.

БИЗ БИРДЕН ИЗЛЕЙ ЭСЕК

Мен излей эсем аны,
Сен излей эсенг аны,
Биз бирден излей эсек,
Боллукъ зат кеч не эртде
Боллугъун биле эсек,

Мени джорегим сеннге
Талпыб, бек ура эсе,
Сени джорегинг мени
Тансыкълаб тура эсе,

Биз чыгъаргъан айыб иш
Тюл эсе бу арада,
Бу излем, болуб бизден
Минг-минг кере тамада,

Келе эсе бурундан
Насыб бере санлагъа,

Ийнакъ бла, къууанч бла
Чыгъара кѣб танглагъа,

Бойсунайкъ джорекге,
Ауазына тынглайкъ,
Джореклени бир зтиб.
Бир аууздан джырлайыкъ.

ДЖЮРЕКНИ ТАТЛЫ СЕЗИМЛЕРИНЕ

Уппа этеме эринлеринги,
Белингден сюйюб къысханма.
Джорекни татлы сезимлерине
Сен бер кесинги, къызгъанма.

Къарайма къап-къара кѣзлеринге,
Къашланы къалам сызгъанча.
Джорекни татлы сезимлерине
Сен бер кесинги, къызгъанма.

Тынгылайма уялчакъ сѣзлеринге,
Гюлледен тамчы саркъгъанча.
Джорекни татлы сезимлерине
Сен бер кесинги, къызгъанма.

Агуданыкъыгча сюегинге
Къараб кѣб назму джазгъанма.
Ийнан да сеннге сюймеклигиме
Кесинги менден къызгъанма.

Тенгиз толкъунча кѣжорегинге
Башымы къоркъмай салгъанма.
Джорекни татлы сезимлерине
Сен бер кесинги, къызгъанма.

Къанатлана тургъан джорегинге,
Тынгылай, отдача къызгъанма.
Сюймеклик татлы сезимлерине
Сен бер кесинги, къызгъанма.

Къызны бек къалын кѣжорегинде
Акгыллыкъ, джукъла, уянма.

Джашлыкъны татлы сезимлеринде
Сен эркин джууун, уялма.

Уппа этеме кёзлеринги,
Белингден джумшакъ къысханма.
Джорекни татлы сезимлерине
Бер, бер кесинги, къызгъанма.

К.....

Кёргенде сени джалан,
Кёргенде кийим бла,
Кесим сыйюмлю болдум
Сендеги сыйюм бла.

Эртден чыкъда гоккача,
Кёргенде сени эртден,
Узакъдагы келиред
Ётуб тенгизден-теркден.

Тюз санларынгы кёрюб,
Къарт да белин тюзетди.
Тюнюнде болалмагъан
Тюшюнде уппа этди.

Ариулугъунга къарай,
Эрши да ариу болду.
Ышаргъаныгы эслей,
Джорек умутдан толду.

Кёкде – джулдуз, джерде – сен
Болгъан бир заман джетди.
Къыз адетин унутмаз:
Джулдуз учду да кетди.

ДЖАНЫМ, СЕНИ СЮЕМЕ

Башхасы джокъ, сен манга акъкъан чайыр –
Джорегими джарасына джагъайым.
Къатыбмы, бузлабмы тураса?

Хайыр,

Сен эрирча гюр-гюр этиб джанайым.

Таб эки темир да бир болур ючюн,
Керекдиле кызыу болуб эрирге.
Хорлайлсам суймекликни деу ючюн,
Сени былай талпымазем керюрге.

Бир сагъатха мени орнума джаш болуб,
Бир сагъатха ангылайлсанг халымы,
Таб турсанг да бу дуняда баш болуб,
Къызгъанмазенг манга субай санынгы.

Джанынга тиерме деб, къоркъгъандан,
Айтырымы айталмайын кюеме.
Ташайгъынчы къараб туруб ызынгдан,
Шыбырдайма: джаным, сени сюеме.

ТУУГЪАН КЮНЮНГДЕ

Бюгюн - сен туугъан кюнюнгде
Меникин излеб соруулама -
Мен сени къараб кергенде
О кюн джангыдан тууама.

Керюренг кекге атмасам,
Ана къойнуңдан алмасам,
Айхай, Сен туугъан кезюуде
Кесим бешикде болмасам.

Бюгюн а, къалай изейме
Сени къойнума алыргъа.
Алай ол кюнча болмайды
Аз да санга узалыргъа.

Сюелеме мен къатынга
Бир джукъ айталмайын терлеб.
Бу кюн туугъан сен шойса да,
Кел къойнума шошчукъ ёрлеб.

Туугъан кюнюнгде джюз джылдан да,
Мени бла бирге тюбе.
Джорекге да бир тынгла,
Акъылдан болсанг да тебе.

ХАЛИМАТ

Джаз заманда джашиллениб,
Къалай ариуду табигъат.
Оналты джылында алай ариу эд
Сау эл таныгъан Халимат.

Дуня эшитмеген сёзлени
Излеб, джыр этиб, тагъайым.
Ол

дуняда болмагъан бир къызед,
Кесин а къайдан табайым.

Кёкде учхан къанатлыны
Къанатындан тюк алайым.
Джаяу озайым атлыны –
Джангыз да сени табайым.

Мени унутуб башхагъа кетгенди,
Мен унуталмай турсам да.
Дагъыда кёлومه джетерик тюлдо,
Не иги назму джазсам да.

БЮГЮН БИЗДЕ

Сабийчикле суу къумдан
Юйчокле ишлейле.
Ала ёсселе баш тутхан
Боллукъла, эслейме.

Гитче къызчыкъ джюджекге
Аш бере турады.
Нечик игид джюрекге,
Къууанчлы урады.

Гитче къызчыкъ гинджини
Башчыгъын сылайды.
Къалгъанса деб инджилиб,
Джумшакъ къучакълайды.

Арлакъчыкъгъа кетед да,
Ашыгъыш джетеди.

Кёзчюклерин сюртед да,
Ушпачыкъ этеди.

Кюн да былугъа джарыкъ,
Бек джарыкъ тийибди.
Къызчыкъ тюлдо джыларыкъ –
Къайгы джокъ кибикди.

Кюн турушда олтургъан
Акка да алгъыш этед.
Кёлю асры толгъандан
Кёзлерин сюртед.

Ол заманны оюмлайды –
Башха кюнле эсинде.
Къызчыкъ «къызы» бла ойнайд,
Бир ышара, бир кюле...

САБЫР ТЮБЮ САРЫ АЛТЫН

Эмиликни юретир ючюн
Ауузлукъну къыйырларын
Джити этиб, къабдырабыз,
Бек тартабыз айыларын.

Сора аны чабдырабыз
Арыгъынчы, тегерекге.
Не суйсек да ол алай бла
Юренеди ат керекге.

Иесине бойсунады:
Аны ийнакъ сёзлерин да,
Кючлю къолла тийгенин да
Ол ангылайды, онгсунады.

Джорекге да биз бир-бирде
Ауузлукъну билсек сала,
Болмаз эди къолдан ёлген,
Тюшмез эди таб сёз джара.

Чыдамлылыкъны айыларын
Ахырына дери тартыб,

Кюнлюбюзню биз башласакъ
Иги болур аны арты.

Къулакъларын джумуб, аджир
Бёрюню сюрюб баргъанда,
Барыбыз да этиб сейир,
Махтау дейбиз бирден анга.

Чабхан джауну биз къууайыкъ
Бёрюню къуугъан аджирча.
Бир-бирибизге уа дагъан болайыкъ
Сослан къаяча, темирча.

Биз алай кёб да тюлбюз, Тейри,
Да кёб да аз болуб къалыр –
Бир-бири бла джарашмаса
Юйюр чачылыр, къыйналыр.

Бир-бирибизге биз тёзе,
Бир-бирибизни да кече
Билейик ансы – кюнлюбюз
Къара кече болуб къалыр.

Тыя билейик кесибизни
Тюб болгъанлагъа къараб.
Болмаз ючюн къолдан ёлген,
Тюшмез ючюн таб сёз джара.

КЪАРЫЛГЪАЧ

Къарылгъашчыкъ джоуюлдейди,
Ким билед, нени юсюнден?
Темир чыбыкъ лоуюлдейди
Аны аякъ тюбюнде.

Назик, сыйдам боюнчугъун
Бургъанлай джан-джанына,
Къаты сюек бурунчугъун
Ышыйды сан-санына.

Къарылгъашчыкъ туруб танг бла
Кёкде джозеди, джырлай.

Къайдан билгин, ол макъам бла
Тура эсе да джылай.
Къайдан билгин, ол чыбыкъгъа
Къоннган эсе да учуб,
Уясын шорбат чыпчыкъгъа
Кючлетгенинден джунчуб.
Огъесе бир таб джерде
Бир таб уя ишлерге
Айлана болур къарай,
Ариу башчыгъын силке.
Къалай алай десенг да,
Къыйынды юй ишлеген.
Табыб хоншу, ашхы джер,
Болуб джорек излеген.
Къарылгъашчыкъ джоюлдейди,
Ким билед, нени ююнден?
Темир чыбыкъ лжоюлдейди
Аны аякъ тюбюнде.

ДЖАША, КЪЫЗЫЛ-КЪАЛА

(12.04.1960)

Джэгетей Аягъы. Хитрый. Арбагъа
Адамла атханла мыллык.
«Мындан къалсакъ – тюзде къалдыкъ», -
Анам мени арбагъа узатханды.
Къайсы эсе да мени къозунуча алыб,
Къатында хапчюклеге олпуртханды.
Адамладан тыкъланнган арба
Кючден-бутдан джолгъа атланнганды.
Юйюбюзню туурасында джардан
Къююлуб кетерге аз-буз къала,
Тюшер джерибизге джетдик. Тюшдюк.
Кёз байлана, ашхам бола.
Джаша дейме, Тёбен элим,
Туугъан элим – Къызыл-Къала.

P. S. Бу назму бла сабий дефтерлеримден алыннган назмуларымы басмалауну тохтатама. Ала кёбдюле, бир он минг тизгин чакълы болалла. Кесими къолум бла джазылгъан школ дефтерледелле. Бютеу къол джасмаларым бла бирге улуу эгечим Айшатда сакъланалла.

КЕРТИ ЙИНАННГАННЫ ХОРЛАР КЮЧ ДЖОКЪДУ

Бу гяуур къралда ислам джамагъатла –
Джашил айрымканлача тенгизде.

Гяуур кърал ичкини, хаулеликни джайыб,
Халкъны ачхасы бла бирге
Саулугъун, акъылын да алады.
Алай бла халкъны онгун алыб,
Кесине къул-къарауаш этиб турады.

Къралды къурутуб баргъан халкъны,
Аракъы кюйдюрген мыйыла аны ангыламайла ансы.
Харамны халал этиб,
Адамны хайыуан этиб,
Кюрешеди кърал.

Христианла бла муслиманланы бир-бирине юсдюрюб,
Халкъланы бир-бирине юсдюрюб,
Кеси да, кѣзбаулукъгъа орчалыкъ этген кибик эте,
Дунияны алдаб кюрешеди кърал.

Муслиманны, христианны да джауу бирди –
Бу къфыр кърал.
Ол затны ангыламай, ангъларгъа да излемей,
Къураннга, Шериатха таянмай,
Ауар ташха – шайтан къралгъа таянганла,
Суудан тутуб, къаядан салынганла
Кеслери кеслеринден бошайла.

Кърал джаньгуарды. Алай а,
Сен хайыуан тюл эсенг - адам эсенг,
Нек ашатаса да кесинги анга?
Хакъ кѣлю бла
Аллах деген адам,
Эртде-кеч болса да,
Ибилис къралны хорларыкъды.

Хорлам дженгил келмейди деб,
Кѣлсюзлюк этиб,
Къфыр къралгъа, Ибилисге,
Ибилис къралгъа бойсунуб къалса уа,

Сора кьаллай муслиманды ол?
Иманы толу тюлдо аны.

Хакь кёлю бла Аллахха ийнанган,
Аллахха бойсунган,
Ол айтханны этген,
Аны джолунда баргъан –

Кесин шайтаннга,
Шайтан кьралгъа хорлатырыкъ тюлдо.
Шайтан бла сермешгенлей турлукьду.
Ёлсе да шейит боллукьду.
Иман бла кетерикди.

Бу гяуур кьралда ислам джамагъатла
Джашил айрымканлача тенгизде,
Нюр джарыкьлача кьарангыда.

Кертн ийнанганны,
Иманы толу муслиманны
Хорлар кюч джокьду.

ИБИЛИС КЪРАЛ бла **КЪАДЫР ДЖАМАГЪАТ**

Къара эшекленн тамырдан, патауадан тойдуруб,
Ат джылкыылагъа, акь джамагъатлагъа юсдюргенди Ибилис:
«Аджирлерин кьурутугъуз аланы.
Ол заманда аланы байталлары да,
Мюлклери, джуртлары да –
Бары да сизники боллукьду», - дегенди.

Къарала кёб болгъанлары себебли,
Акъланы ичинден да терсакьылла, амантишле, имансызла
чыкьгъанлары себебли,

Эшекле хорлагъанла атланы.
Къарала кьурутханла акъланы.

Энди
Тамырдан тойгъан къара эшекле бла
Эшеклеге кьошулуб, баш сакьлагъан, сау кьалгъан,
Эшеклеге тешек болуб кьалгъан
Къолан атла кьалгъанла кьуру.

Эндиги джамагъат
Атча кишнерге кюрешген эшкеле бла,
Эшкеча окъугъан атладан къуралгъанды.

Бу джамагъатны, къадыр джамагъатны
Биягъы ибилис-шайтан кърал
Биягъы тамырла бла, патауала бла, харсла-оюнла бла
Къыздырыб, эсиртиб, эссиз этиб,
Джер-джюген салыб, миниб-джегиб-ишлетиб,
Чочугъаннга да бугъоу салыб, тыйюб,
«Ох» этиб, керпелениб турады.

Ибилис-шайтан къралды бу кърал.
Анга тынгылаб, бойсунуб тургъан а –
Къул джамагъатды, къадыр джыйынды, манкъурт сюрюудю.

Терс эсем, позетигиз. Тынгылайма.

ИМАНЫ ТОЛУ КЕРТИ АДАМ – ОЛДУ

Табигъатдан кючло болургъа,
Не да акъыллы болургъа
Джокъду амал.
Джангы Кюн, Джер, Джашау
Къураиллыкъ толсе.

Джангыз,
Кёкге, Джерге да кёл салыб,
Кёкледегиле бла, джердегиле бла да келишиб,
Аллахха шукур этиб, бергенине разы болуб,
Об бергенин сакълай, джакълай, къатлай,
Джашаргъа кюрешиудю акъылманлыкъ.

Терекге, кийикге, джаныуаргъа да ушагъан
Бир тюрлю бир джанды адам да.
Андан баш не тёбен тюлдоле
Учханла, джаозгенле, джюрюгенле, сюркелгенле да.

Хар кимни, хар нени
Барды орну, юлошо дуняда.
Аны ангылаб,
Башханы хакъына узалмай,

Кеси кыйыны бла джашагъан,
Башхагъа хайыр эталмай эсе да,
Заранын тийирмей джашагъан –
Олду ангысы, акылы болгъан.

Дуниядагъылыны барына да джан аурутуб,
Барын да джакъларгъа, сакъларгъа,
Тюз джолгъа салыргъа кюрешген а –
Иманы толу керти Адам - Олду.

БИЗНИ КЪУТХАРЛЫКЪ

Джерими чачын, суйгеними чачынча,
Кёб джылны тюшомде сыладым.
Джашауну, ёлоуню, тирилиуню да
Бу дуняда толусу бла сынадым.

Халкъыма, Джуртума джарсый, кыйнала,
Джаннган, кюйген, джукъланнган да этдим.
Минги Таудан аяз ургъанлай,
Джилтинлеб, ызына джаннган да этдим.

Имансыз къралгъа чамланмайыкъ бош –
Биз чамландыргъанек Тейрини-Кёкню.
Халкъым гюнахлыед Аллахны аллында –
Ахрат азабын дуняда чекди.

Джашамай эдик айтханча Аллах –
Чыкъгъан эдик динден, имандан.
Аны ючюн келген эди палах –
Сюрюлген эдик джаннетден-джуртдан.

Кыйынлыкъ да тюшондормеди бизни –
Джоябыз энгда бир-бирибизни.
Гюнахны уа кюрейбиз башхалагъа –
Гяуур къралгъа не да хоншулагъа.

Башыбызгъа излемейбиз амал.
Аллах харам этгенни этгенбиз халал.
Нафсыбызгъа хорлатыб кесибизни,
Ичкиге, аманлыкъгъа ийиб эсибизни

Итге, тонгузгъа болабыз нёгер.
Имансызлагъа болабыз нёгер.
Ибилисге, шайтанга этебиз къуллукъ.
Аллахны джауларына этебиз къуллукъ.

Харамдан, гюнахдан тыймасакъ кесибизни,
Эскериб, сагъайыб, джыймасакъ эсибизни,
Этда башыбыз къаллыкъды азабха –
Сюрюллокбюз къойлача къасабха.

Джашамасакъ Къуран бла Шериат бла,
Бир болсакъ шайтан бла нагъалат бла,
Къутулмазбыз къайгыдан, палахдан,
Болушлукъ келмез бизге Аллахдан.

Тазаланайыкъ харамдан, гюнахдан,
Кечмеклик тилейик, титиреб, Аллахдан.
Аллахны джолунда барыду джангыз
Къутхарлыкъ бизни палахдан, азабдан.

АЛАДАН ЧЫГЪАДЫ КЪОРКЪУУ

Элинден зийналыгъы ючюн къачхан бир тиширгу бла
Халкъы-джурту харам этген бир аманлыкъчы эркиши
Джолда бир-бирине джолугъуб, бир-бирине къошулуб,
Къарачайгъа джол салдыла.

Хатерли Къарачай, зауаллы Къарачай
Ол эки садакъачыны джазыкъсыныб,
Дыккы джеринден джер юлош да чыгъарыб,
Бир тёнгертги юй да ишлеб,
Кесине къошду.

Ол экисинден уллу юйор къуралды:
Джети джаш бла бир къыз.

Уллу джашлары адам ёлтюрюучю болду.
Экинчилери гудучу, тоноучу болду.
Ючюнчюлери – кызыллагъа,
Тёртюнчюлери – акълагъа къошулуб,
Халкъны къырыб юрешдиле.

Бешинчилери къаламчы-тилчи болду –
Керти джазычуланы, алимлени барын тутдуруб,
Аланы чыгъармаларын да тонаб, урлаб,
Кесини аты бла чыгъара турду.
Алтынчылары ЧК-НКВД-КГБ къуллукъчу болду.
Джетинчилери коммунистлеге тамада болду.
Къызлары – таулу тиширыуланы намысдан азатлаучу болду.
Халкъны Соловкагъа, Баяутлагъа, Азиягъа сюрдюрген да
ала элле, аллайла элле...

...Ол юйорден энди киши къалмагъанды.
Алай а, аладан туугъанлалла
Бюгюн да бизни айныргъа, джашаргъа къоймагъан.

Динибизге, тилибизге, эркинлигибизге, тарихибизге,
Джуртубузгъа, намысыбызгъа – халкъыбызгъа
Аладан чыгъады къоркъуу.
Энтда аладан чыгъады къоркъуу.
Тюзю былайды.

БАШЛАНЫБ БОШАЛМАЙ КЪАЛГЪАН НАЗМУЛА

1

Мен бошагъынчы ёлюб,
Таб, башлагъынчы ёлюб,
Бир къара къаргъа келиб,
Арбазда терекге къоннганды.
Бираздан а терекни юсю
Къаргъадан, чаукадан толгъанды.

Терезеден къарайма алагъа:
Къаргъала – бары бирча къарала.
Не излейле менден ала,
Нени сезген болурла ала?

2

Саулукъ! Джашлыкъ! Эркинлик!
Аладан айырылгъандан сора,
Ангылайбыз джаннетни, джаханимни.

3

Арыгъан джорек излейди тохтаргъа,
Мен а алкъын – ишлерге, джашаргъа,
Кюреширге уммет ючюн, Хакъ ючюн,
Сермеширге миллет ючюн, Халкъ ючюн.

Къанатлы джорек – къаратору аджир –
Талагъы тургъаннга ушайды.
Тюз джерде да ташсынады, абынады,
Джыгъылады-турады... не этсин,
Джарылгъанды джорек, тыннганды къарыуу,
Тохтаб-тохтаб урууу-барыуу...

4

Бир иги адамны ёлгенин эшитсем,
Мен кесим да болама ёлгенча.

5

Насыб барды, къууанч кёбдю дуняда –
Къуш баланы кёлю токъду уяда.
Бусагъатлай джетерикди анасы,
Тойдурлукъду сакълаб тургъан баласын.

6

Мал урлаучудан да
Назму урлаучу
Джийиргеншлирекди.
Тюзюн айтсакъ,
Ала экиси да бир итни...

7

Бюгюн 11.02.2003 джыл.
Къурман кюн.
Иманы болгъан таулуланы барына
Халал назмуларымы барын этеме къурман.
Харам шийирлерими атама отха.
Сыфырдан башлар ючюн джашаууму
Бу дунядан кетеме. Бир башха дунядан чыгъар хапарым.
Санга уа, багъалы окъуучу -
Ас-саламу гъалейкум

уа рахмату-ллаһи тагъала
уа баракатуху.

КЪЫЯМАТ КЮН НЕ ДЕРМЕ АЛЛАХХА?

Муслиман топракыгъа кечгенле:

«Муслиман топракыгъа кечгенбиз», - дерле.

Джуртдан кетмей джау бла сермешгенле:

«Ата джурт ючюн ёлгенбиз», - дерле.

Дин къазауатха киргенле да:

«Джаннет бизникиди, шейитбиз», - дерле.

Мен а - дуня мал ючюн, тынчлыкъ ючюн,

Ата джуртуму, Халкъымы да атыб,

Бир гяуур къралны

башхасына ауушдургъан -

Къыямат Кюн не дерме Аллахха?

Огъай, мен суйюб кетмейме Джуртдан.

Кетмейме насыб излей башыма.

Тутулуб, чалдышдан къарамаз ючюн,

Джорегим джарылыб ёлоб къалмаз ючюн,

Кетеме тышына.

Мында бардыргъан кибик,

Анда да бардырлыкъма кюрешни.

Къайда да бардырлыкъма кюрешни,

Баш ура Хакъ Кертиге, Тюзлюкге, Илмугъа,

Джол бермейин ётюрюкге, артыкылыкъгъа, зулмугъа.

Джорекделле ауур джарала, табла.

Биргемелле Китаб эмда китабла.

Халкъым, Джуртум – бары мыйыда, кёлде.

Къайыгырма Аллах айтхан бир кюнде.

Къаллай халда къайыгырма, билмейме.

Къаллай халкъгъа къайыгырма, билмейме.

Керти Хакъгъа къуллаукъ этген кёрмейме.

Айтырым кёб, этерим кёб, заман аз.

Кюрешеди хорлаялмай къышны джаз.

Ай медет а... Халкъ да, Джурт да – тубанда...

Сау къал, Халкъым. Кёрюшейик иманда.

*Джаз-джай
2003 джыл*

АЗ АЙТСАМ ДА КЕБ АНГЛАГЫЗ

Джазны джазыуун джазама,
Джайны дуниягъа джаяма.
Къачхы-къышхы джел-боран,
Эталлыгъынгы аяма.
Халкъныкъылла Кюн бла Ай,
Къанатларылла джаз бла джай,
Халкъныкъылла Джер, Джурт да,
Игилик да, Ариулукъ да.
Кирден, балчыкъдан джаратылгъан,
Дунияны къан джугъу этген,
Мурдар кърал, излейсе сен
Джаздан, джайдан да бошаргъа.
Джазны джазыуун джазама,
Джайны дуниягъа джаяма.
Тоноучу мурдар къралгъа
Къыш чиллени къояма,
Къояма балчыгъын, кирин –
Тонгуз керпесленсин, семирсин.
Джюрекде джорютеме мен нюрню,
Эркинлик-тюзюк деген нюзюрню,
Нарт сёзлени-фикирни,
Халкъ джырланы, зикирни.
Джазны джазыуун джазама –
Ёз джазыууму джазама,
Шайтаннга уру къазама.
Мени ангыларсыз - базама.
Ёлгюнчю шайтан бла
Сермешюдю иннетим.
Мени унутуб къоймаз
Аллах деген миллетим.
Мени тышында къоймаз
Эркин болгъан миллетим.
Иман бла, дин бла
Окъуу бла, билим бла
Эй баш болгъан миллетим.
Халкъ динине къайыгъыр,
Хакъ кёлю бла айгъыр:
Ля иляһа илля Аллах Мухаммадун Расулюл-лах.
Билал да файгъамбарны азанчысы,
Билал да халкъны назмучусу.

О творчестве Билала Лайпанова

Дорогие друзья, фикирлеш достар!

С большим вниманием я ознакомился с вышедшими номерами карачаево-балкарского журнала «Ас-Алан», за что бесконечно благодарен моему молодому другу, как его я называю – «моему коксайскому земляку и единомышленнику» Билалу Лайпанову, с которым незадолго до своей смерти меня познакомил как с надеждой карачаево-балкарской поэзии сам Кайсын Кулиев. Все ближе знакомясь с творчеством Билала, я убеждаюсь в прозорливости великого Кайсына: он безошибочно распознал в нем большого поэта и своего преемника - такого же правдолюбца и чистого человека, каким был он сам.

Лайпанов «по воле отца народов» родился в годы сталинского выселения народов у нас в Коксае, и я, по праву, называю его своим братом. Но нет выше братства, которое является таковым по духу. Мне близки духовно все помыслы и устремления Билала, потому я его называю своим единомышленником. Мне, как и Ему, близки общечеловеческая и общетюркская солидарность, идеи евразийского единства, культурное единение народов на его пространстве, защита всего униженного и незаслуженно отлученного от мировой цивилизации, помощь в сохранении и становлении языков, культур, солидарное участие деятелей литературы, культуры в деле сближения народов. Всё это я нахожу на страницах «Ас-Алана».

Мне доставило особое удовольствие, что журнал с первого своего номера преодолел тематически узконациональные и географические границы Балкарии и Карачая. Благородно и блестяще в журнале представлены материалы по всем репрессированным народам бывшего нашего Союза. Моя родина – Кыргызстан - стала родиной многим из них. Я рос с детьми

репрессированных карачаевцев, балкарцев, немцев, чеченцев, ингушей... У нас были общие учителя. Мне с детства была понятна их боль, так как и мою семью затронул репрессивный аппарат сталинизма. Поэтому материалы по этому периоду истории репрессированных народов, представленные в журнале, задевают за живое. Мне близко и понятно, что журнал остро поднимает проблемы этих народов и предлагает их решения. Совершенно справедливо, что авторский коллектив журнала принимает на себя роль защитника и глашатая репрессированных народов, знакомя цивилизованный мир с их теперешним состоянием, культурой, проблемами их бытия и места в этом сложном мире.

Меня живо интересуют проблемы общетюркской солидарности, налаживание тесных связей между уникальной семьей тюркских народов, занимающих огромные пространства на всем Евразийском континенте. Поэтому исторические работы по Карачаю и Балкарии, крымским татарам, другим народам читаются на одном дыхании. Поэтический и прозаический разделы журнала также интересны. Материалы, композиция журнала, продуманность подачи и оформления говорят о большом вкусе редколлегии. Словом, он делается с любовью, с задором и добротностью.

Желаю Билалу, моим братьям карачаевцам-балкарцам, делающим журнал, больших творческих успехов, терпения и подвижничества на избранном пути служения культуре и образованию, литературе и истине.

Выражаю искреннюю признательность редколлегии журнала «Ас-Алан», книжному издательству «Мир дому твоему», Карачаевской демократической организации «Джамагъат», члену Федеративного Союза Народов Европы, выдвинувшим меня к званию «Почетный доктор Карачаево-Черкесского государственного педагогического университета». Через Вас ученому Совету Университета, удостоившему меня этого высокого звания. Для меня особая честь получить признание у моих братьев карачаевцев-балкарцев, народа Кайсына и Билала!

Народ Кыргызстана никогда не забудет Вас и годы Вашего пребывания у нас – добрую память о Вас хранят аилы и селения моей родины.

С братскими чувствами и пожеланиями успешной творческой работы журналу «Ас-Алан», его главному редактору, большому поэту Билалу Лайпанову, которого искренно уважаю за талант и преданность нашему ремеслу.

Чингиз Айтматов

Брюссель, 17 июня 2002 г.

A handwritten signature in black ink, consisting of stylized, overlapping loops and a long horizontal stroke extending to the right.

**To the Chief of the Editorial Board,
Editors, and Readers of «As-Alan»**

Dear friends!

With a great attention I made myself acquainted with published numbers of the Karatchaev-Balkar magazine «As-Alan», for this I am a greatly thankful to my young friend, as I call him — «my Koksay countryman and like-minded person» Bilal Laypanov, with whom Kaysin Kuliev, himself, not long before his death, made me familiar as a hope of Karatchaev-Balkar poetry. As I get to know better Bilal's creation, I become convinced of great Kaysin's far-sightedness: he recognized in him faultlessly a great poet and his successor, such, a truth-loving and pure man, as he had been himself.

According to «the will of people's father» Laypanov was born in the years of Stalin's eviction of peoples in our country, Koksay and I have a right to call him my brother. But there is no higher fraternal friendship, than that in the spirit. All thoughts and aspirations of Bilal are spiritually close to me, that is why I call him my sympathizer. Both of us have similar views on solidarity common to mankind and Turkic peoples, Euro-Asian unity ideas, cultural unity of peoples on its territory, protection of all humiliated and undeservedly outcast from the world civilization, help in preserving and forming languages, cultures, united participation of the men of literature, culture in the rapprochement of peoples. All this I find on the pages of «As-Alan».

I was especially pleased by the fact that the magazine had overcome, from the first issue the a limited national and geographical subject of Balkar and Karatchay. Materials on all repressed peoples of the former Soviet Union are represented in the magazine generously and brilliantly. My native land-Kirguizstan had become the native land to many of them.

I was growing up with children of repressed men of the Karatchaev, Balkar, German, Tchetchen, Ingush peoples. We had common teachers. From my childhood I had understood their suffering, because my family had been affected by, Stalin's repressive policy. That is why, materials in this period of history of the repressed peoples, represented in the magazine, affect human feelings. It is close

and clear to me, that the magazine discusses the problems of these peoples and possible solutions.

It is quite fair, that the editors of the magazine taken the role of defender and proclaimed of the repressed peoples, acquainting a civilized world with their present situation, culture, problems of their existence and role in this complex world.

I am very interested in the problems of Turkic solidarity, creation of close relations between Turkic peoples of a unique family, who live on the great territory of Euro-Asian continent. Therefore, historical works on Karatchay, and Balkar countries, the Crimean Tatars, and other peoples are easy reading.

The poetic and prose sections of the magazine are also interesting. Materials, composition of the magazine, thinking out a plan, and lay-out show a great taste of the editors. Thus, it is made with enthusiasm, ardor and conscientiousness.

I wish Bilal, my brothers Karatchaevs-Balkars, who prepare the magazine, a good luck, success, patience and self-sacrifice in a chosen sphere of servicing culture and education, literature and truth.

I am very grateful to the Chief Editorial Board of the magazine «As-Alan», the publishing house «Peace to your Home», Karatchaev Democratic Organization «Djamaghat», a member of the Federal Union 'of Europom Peoples, that proposed me as a candidate to a title «The Honorary Doctor of the Karatchaev-Circassian State Pedagogical University».

With your assistance to the Scientific Counsel of the University, that conforded on me this high title. It is for me a special honor to have recognition among my brothers Karatchaev-Balkars, people of Kaysin and Bilal! The people of Kirguizstan will never forget you and years of your staying with us — a good memory of you will be kept by ails and villages of my native land.

With fraternal feelings, and wishes of a successful creative work to the magazine «As-Alan», its main editor, great poet Bilal Laipanov, whom I respect sincerely for his talent and faithfulness to our trade.

Chingiz Aytmatov
Brussel
The 17th of June, 2002

БИЛАЛ ЛАЙПАНОВ - ПОЭТ, ПОЛИТИК, «ETHNIC ENTERPRISER»

В ранние 1920-е годы кавказские горцы, еще не знавшие и даже не предчувствовавшие, какой ценой предстоит им самим и их потомкам оплатить великое заблуждение революционных переворотов и социалистических экспериментов, очень доверчиво относились к жившим в далеких северных российских столицах пролетарским вождям. Тогда акыны и ашуги слагали героические сказы и песни о Ленине, и люди в еще не радиофицированных горных аулах и степных станицах пересказывали эти легенды и пели на своих языках, на свой лад эти песни, которые согревали их сердца надеждой и возбуждали верой в возможное чудо.

Позднее Расул Гамзатов расскажет об этих людях:

*«... Как мечтают морозной зимой о весне
И, как в полдень палящий, мечтают о тени,
Так усталым, измученным людям во сне
Снился Ленин. Им казалось:
Он был выше сосен и гор,
Вынет шашку - враги разбегаются в страхе,
Им казалось, что острый, как лезвие, взор
И блестит и горит из-под черной папахи...»*

К счастью для Билала Лайпанова, на Ленина он не похож, и к счастью для карачаевцев наступившего 21 века, им давно уже не снятся богатыри-освободители. И все же мне кажется, что если бы сегодня аксакалов поселка Хурзук, хорошо знающих древний род Лайпановых и не забывающих об удивительной судьбе его младшего представителя, ставшего в далекой Москве известным «джазыгучу» (писателем), или карачаевских школьников, слышавших от своих родителей о бушевавших здесь дни и ночи бессрочных митингах поздней осени 1991 года и о пламенном ораторе и вдохновителе этих митингов, попросили нарисовать, красками или словами, портрет Билала Лайпанова - непременно появились бы и черная папаха, и сверкающий взор, и стать и рост, сопоставимые с высотой Священного Дерева Родины и

твердостью Священного Камня Карачая – символами родной земли и национального духа карачаевцев.

А в обычной жизни, в столичной круговерти, в сутолоке московского метро, в стандартной квартире пыльного микрорайона Текстильщики, среди земляков, образующих небольшую карачаево-балкарскую общину в Москве, и среди своих московских коллег, Билал Лайпанов - обыкновенный человек, скромный, ничем вызывающим не приметный, и ничто человеческое не чуждо ему в этой повседневности - ни каждодневная забота о хлебе насущном, ни ответственность за свою маленькую семью, ни тревога за сына перед надвигающейся тенью призыва в армию, ни разочарования в неверных друзьях, ни обманчивые иллюзии, ни отчаянное бессилие перед собственным государством, которое уже привычно предстает перед своими гражданами в облике насильника под черной маской и в пятнистой омоновской униформе.

Однако, мощная радиация духовной энергии, ее стремительные и неожиданные выбросы за черту обычного и за черту возможного, выше стандартного и выше оптимального уровня работоспособности, веры, мужества, гражданской инициативы и заинтересованности в общем деле, солидарности с далекими и близкими соотечественниками и единомышленниками вырывают Билала Лайпанова из рутинной среды, поднимают его на высокий пьедестал, формируют исключительные качества лидера национального и правозащитного движения. Сегодня и национальное карачаевское, и интернациональное правозащитное движения переживают в России далеко не лучшие свои времена: кризис, спад активности, сужение социальной базы, отчаяние и страх изверившихся людей, снова готовых покориться авторитарной системе и жить по принципу «лишь бы не было хуже - лишь бы не было войны» - всё это размывает почву, наполняет неизбежной горечью правды слова, начертанные на новых нагрудных значках, заказанных к 2003 году Обществом «Мемориал»: «Сталин умер полвека назад, а в России снова окаянные дни».

В «окаянные дни» трудно быть «вождем и трибуном», лидером национального движения, едва пульсирующего

последними истекающими надеждами. Трудно говорить в пустоту.

Но пока голос Билала Лайпанова, обретая стальную твердость категорических императивов, серебряную нежность искренней любви к своей Родине, заполняя грозящий образоваться духовный вакуум, разрывая пустоту и находя хотя бы отдаленное эхо в пространстве Кавказских гор, звучит с трибун столичных и международных конгрессов и конференций, со страниц московской и зарубежной печати, окрашивает политические статьи цветами и мелодиями высокой поэзии и придает лирическим стихам кристальную четкость политических деклараций, - до тех пор исторический шанс и Карачая, и всей России еще не утрачен. Это шанс на развитие демократии, на завоевание свободы, на защиту национального и личного достоинства каждого народа и каждого человека.

Можно найти немало высоких эпитетов, которыми удалось бы справедливо и точно (*а может быть, и не всегда справедливо, и не очень точно, ведь, как известно, «лицом к лицу лица не разглядеть - большое видится на расстоянии», а нам-то приходится жить и работать «лицом к лицу», остро и болезненно ощущая каждую промелькнувшую тень и даже малейший импульс невольного расслабления или случайного движения в сторону*) характеризовать Билала Лайпанова как общественного деятеля, как идеолога государственной автономии Карачая, как защитника прав своего народа и всех репрессированных народов, подвергшихся в прошлом унижению, геноциду или оказавшихся сегодня под угрозой истребления, как энергичного журналиста, редактора и издателя (зеленые тома его «Ас-Алана», доведенного уже до десятого выпуска, никак нельзя не заметить в панораме современного литературного, исторического и политического востоковедения), как человека доверчивого и осторожного, увлекающегося и сдержанного, импульсивного и рационально-расчетливого, горячего, как южное солнце, и холодного, как снега на вершинах Кавказских гор. Но из множества возможных характеристик мне хотелось бы выбрать одну, в которой я абсолютно уверена, - назвать один эпитет, который не имеет своего «противовеса», не имеет противоположного полюса в том сложном целом, какое

составляют личность, характер, частная жизнь, общественная, политическая, творческая деятельность Билала Лайпанова. Суть этого определения - в слове «фахму» (талант). Аллах, Небо, родные горы, великий Кавказ, гордый Карачай, родители, чья строгая любовь стала волшебной колыбелью, и далекие неизвестные предки, почти легендарные родоначальники, - все вместе они наделили маленького мальчика, родившегося в знаменательный космический день 12 апреля, на трудном переломе драматической судьбы многострадального карачаевского народа (в 1955 году - еще в среднеазиатской ссылке, уже на взлете надежд на скорое возвращение на Родину, в муках затянувшейся, запоздавшей, неполной и непоследовательной «реабилитации»), великим даром.

Имя этому дару - талант. Талант самородка, талант поэта, талант человека, нашедшего неповторимые слова (как, откуда? - великая тайна творчества!), чтобы защитить честь, чтобы запечатлеть великую историческую память своего народа, чтобы выразить его боль и надежду, отчаянье и мужество, чтобы сказать:

*«Земля и Небо вырастили сына,
Тепло и свет в тебе одном слились.
Твой край тебе - и Мекка, и Медина,
Владей же им и на него молись».*

Поэзия Билала Лайпанова - это молитва о свободном Карачае.

Прислушаемся же к ней в тишине, подчинимся ее колдовским ритмам, попробуем измерить невесомую алмазную тяжесть, прозрачную кристальную плотность, светозарную энергию каждой рифмы, каждого слова. Откроем книгу стихов карачаевского поэта Билала Лайпанова...

СВЕТЛАНА ЧЕРВОННАЯ,
академик Академии художественной критики,
доктор искусствоведения

BILAL LAYPANOV – POET, POLITICIAN, "ETHNIC ENTERPRISER "

Per early 1920 years Caucasian highlanders (gortsy), yet not knowing and at all not having a presentiment, what price it is necessary them and their begets to pay great error of revolutionary overthrows and socialist experiments by, very much confiding concerned to the proletarian leaders, living in far northern Russian capitals. That time akins, ashooqs (bards) composed heroic stories and songs about Lenin, and the people in not yet radio's mountain and steppe villages (aul) retold these legends and sang in their languages, on their mood these songs, which warmed their hearts by hope and raised faith in a possible miracle.

Later Rasul Gamzatov will tell about these people:

*"... As people dream in frosty winter about spring
And, as in scorching midday, dream about a shadow,
So to tired, exhausted people in their dreams
Dreamed Lenin. It seemed to them:
He was higher than pines and mountains,
And will take out a sabre - enemies run up in fear,
It seemed, that sharp, as an edge, Lenin's look
Both shines and burns from under black Caucasian hat... "*

Fortunately for Bilal Laypanov - he is not similar Lenin, and fortunately for the Karachay people of morrow 21 centuries, who do not dream by them any more bogatyrs - liberators. And still it seems to me, that if today aksakals (patriarchs) of village Hurzook, well knowing an ancient ancestry of the Laypanovs and not forgetting about surprising destiny of their younger representative becoming in the distant Moscow the known "djazoochu" (writer) or the Karachay schoolboys hearing from the parents about blustered here days and night termless meetings of late autumn of 1991 and about the ardent orator and mastermind of these meetings, have asked to draw, paints or words, a portrait Bilal Laypanov - there would certainly appear both black papaha (Caucasian hat), and sparkling look, and well-built, tall man comparable to height of a Sacred Tree of a native Land and hardness of a Sacred Stone of Karachay - symbols of native ground and national spirit of the Karachay people.

And in usual life, in metropolitan bustle, in turmoil of the Moscow underground, in a standard apartment of dusty microarea Tekstilshiki, among fellow-countryman, forming the small karachay-balkar community in Moscow, and among the Moscow colleagues, Bilal Laypanov - an ordinary man, modest, anything causing not noticeable, and anything human is not

alien to him in this daily occurrence - neither everyday care of living, nor the responsibility for the small family, alarm for the son before an approaching shadow of an appeal in army, neither disappointment in the unfaithful friends, nor deceptive illusions, desperate powerlessness before the own state, which already habitually appears at the citizens in violator's guise under a black mask and in spotty "omon" uniform.

However, powerful radiation of spiritual energy, its prompt and unexpected emissions behind feature of usual and behind feature of probable, are above of standard and higher than an optimum level of serviceability, faith, courage, civil initiative and interest in general business, of solidarity with the distant and close compatriots and adherents pull out Bilal Laypanov from routine environment, lift him on a high pedestal, form exclusive qualities of the leader national and remedial movement. Today both national karachay, and international remedial movements have been emoting not best times in today's Russia: the crisis, recession of activity, narrowing of social base, despair and fear of the people which again are ready to obey to authoritarian system and to live by a principle "so that only was not worse - so that only was not wars" - all these wash away ground, fills inescapable bitterness of the truth of a word, inscribed on new badges ordered by 2003 by the society "Memorial": "Stalin has died half-centuries back, and in Russia again anathematic days".

In "anathematic days" it's difficult to be "the leader and orator", leader of national movement hardly pulsing by last expiring hopes. It is difficult to speak in emptiness.

But while the voice of Bilal Laypanov, getting steel hardness of categorical imperatives, silver tenderness of sincere love to the Native land, filling nearly to be formed spiritual vacuum, breaking off emptiness and finding the even remote echo in space of the Caucasian mountains, sounds from tribunes of metropolitan and international congresses and conferences, from pages of the Moscow and foreign press, paints political clauses by colors and melodies of high poetry and gives to lyrical verses crystalline clearness of the political declarations, - till historical chance of Karachay, and the whole Russia is not lost yet. It is chance of development of democracy, on a gain of freedom, on protection of national and personal advantage of each people and each man.

It is possible to find many high epithets, by which would possible fairly and precisely (and may be it is not always fairly, and is not so exactly, you see, as is known, "face to face - not to make out face - large can be seen on distance", but we should to live and work "the face to the face", sharply and painfully feeling each flown shadow and even a slightest pulse of an involuntary relaxation or casual movement in other side) to characterize Bilal Laypanov as the public figure; as ideologist of a state autonomy of Karachay;

as defense counsel of the people rights and repressed peoples' rights - the people which have undergone in the past to humiliation, genocide or appeared today under threat of destruction; as vigorous journalist, editor and publisher (green volumes of his "As-Alan", lead up already till the tenth release, which in any way in a panorama of modern literary, historical and political Orientalism); as man credent and cautious, taking a great interest and constrained, impetuous and rational - prudent, hot, as the southern sun, and cold, as snows at tops of the Caucasian mountains. But I would like to choose from set of the possible characteristics one, in which I am absolutely sure, - to name one epithet, which there is no "counterbalance", has no an opposite pole in that complex aggregate, what makes the person, character, private life, public, political, creative activity of Bilal Laypanov. Essence of this definition - in a word "fahmu" (talent). Allah, Sky, native mountains, great Caucasus, the proud Karachay, parents, whose severe love became a magic cradle, and the far unknown ancestors, almost legendary ancestors, - all together they have given to the small boy, begotten in significant space day of April 12, on difficult crisis of drama destiny of the long-suffering karachay people (in 1955 - in the Central Asian deportation, already on rise of hopes on speed returning home, in sufferings of delayed, late, incomplete and inconsistent "rehabilitation"), great gift.

Name to this gift - Talent. Talent of (Samorodok) nugget, talent of the poet, talent of the man, searching unique words (how, whence? - great secret of creativity!) to protect honor, to embody great historical memory of the people, to express its pain and hope, despair and courage to tell:

*" The Earth and Sky 've brought up the son,
Heat and light in you - in one - have merged.
Your cradleland to you is Mecca and Medina,
So own it and iconize it too".*

The poetry of Bilal Laypanov is a pray about free Karachay.

Let's listen to it in silence, shall be subordinated to its charming rhythms, shall try to measure weightless diamond weight, transparent crystalline density, beaming energy of each rhyme, each word. Let's open the book of verses of the karachay poet Bilal Laypanov...

SVETLANA CHERVONNAYA,
The academician of Academy of Art Criticism,
The doctor of Art Criticism

ПОЭТ. РЕДАКТОР. ИЗДАТЕЛЬ. ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКИЙ ДЕЯТЕЛЬ.

Каждый человек занимается определенным делом. Но если наша работа, наше дело дает нам моральное удовлетворение и материальные блага, то этого не скажешь о поэтах - людях - которые служат Слову, Культуре родного народа. К тому же, они не в ладах с государством, национальная политика которого, как правило, направлена на ассимиляцию малочисленных народов. А «ассимиляция - это слияние одного народа с другим, с утратой одним из них своего языка, культуры, национального самосознания». Поэтому истинные носители языка, культуры - а это, в первую очередь, поэты - выступают против ассимиляции и потому подвергаются гонениям со стороны государства и его ставленников - «людей холопского звания».

Истинный поэт не может петь песню того, на чьей арбе он едет, тем более, песню, сидящего на его шее. Он - голос и совесть своего народа. Поэтому ему нет места ни в государевом дворе, ни в государственной арбе. Он, как пророк, босой, пеший, несет свой крест. Это его судьба. Но талантом своим он свой народ может поднять и прославить. Поэтому мы, люди бизнеса, в долгу перед ними. Если вдуматься, помогая им, мы сохраняем себя - ибо, мы тоже есть часть того народа, которую они стараются спасти. Вот что я хотел сказать, а о таланте Лайпанова сказано достаточно много на страницах отечественных и зарубежных авторитетных изданий и очень авторитетными людьми. Некоторые исследования лайпановедов опубликованы в 9 томе Собрания сочинений Поэта. Подробно его биографические и библиографические данные даются в этой книге.

28.06.1984г. великий Кайсын Кулиев пишет редактору журнала «Минги Тау», представляя подборку стихов студента Литературного института им. А.М.Горького: *«На мой взгляд, Лайпанов талантливый парень. Если наши мнения совпадут, то пойму, что не ошибся. К тому же, он оставляет впечатление мужичка с характером, с бурной революционной душой...»* А после прочтения рукописной книги стихов молодого поэта Кулиев однозначно заявляет: *«Былал Лайпанов – Поэт! Это мой главный вывод. И к нему мы обязаны относиться как к таланту, окрылять его своим пониманием и поддержкой...».*

На истинных поэтов-патриотов у Кайсына было безошибочное чутье гения. Жаль, Мастеру не довелось увидеть последующие книги Билала Лайпанова: «Джуртда Джангыз Терек», «Къарачайны Къадау Ташы», «Джан Джурт», «Намаз замаН», «Джангы Ай бла Джулдуз», «Таза – азаТ», «Къзакъ бѣрю», «Ай джарыгында тай кишнеген

таууш», «Аллахданды Аллаххады джол», «Сюйгенлеге харс», «Ангы бла Джюрек», «Минги Таулула» и итоговую «Дуня намыс эмда Ахрат азаб».

На мой взгляд, основой карачаевской поэзии является Исмаил Семенов, а вершиной её – Билал Лайпанов. Знаю, с этой оценкой некоторые его коллеги не согласятся, но я выражаю свое мнение, мнение читателя.

А вот мнение Льва Ошанина, профессора Литературного института, в чьём творческом семинаре в течение 5 лет оттачивал свое мастерство Поэт: *«Лирический герой Билала Лайпанова – человек с неустроенной судьбой и неразделенной любовью, полный обостренного чувства к своему много пережившему народу. Семь букв в имени его земли «Карачай» – для него «семь цветов радуги, семь чудес света». Также остро любит он родной язык: «Если умрет мать – человек стерпит. А если умрет язык?». Перо его образно: «Летний зной спалил лицо земли. И оно стало похоже теперь на лицо старика». И дальше: «Пусть молния поранит свои босые ноги о камни». Или: «Если много вберу в свое сердце лета, То зиме останется в нем мало места». Он пишет стихи, потому что считает, что «стихи – это построенные поэтами крепости». Билал Лайпанов, безусловно, большой поэт, цельная и яркая личность».*

Американский профессор, доктор филологических наук Садык Дудов пишет: *«после тщательного литературного анализа с радостью могу констатировать: в Карачае есть талант, который соответствует высшим литературным критериям. Это Билал Лайпанов. Некоторые его стихи, безусловно, войдут в сокровищницу мировой поэзии». И заканчивает свою статью словами: «После Рамазана Къарчи я не знаю такого карачаевца, который так боролся бы за полную реабилитацию карачаевского народа, за восстановление его государственности, как Лайпанов. Его голос, голос Поэта-Правозащитника мужественно преодолевает преграды во Времени и Пространстве. Лишь бы ему хватило здоровья, жизни и везения. Их я и желаю выдающемуся карачаевскому поэту, своему молодому соплеменнику».*

Известная советская карачаевская поэтесса Халимат Байрамукова следующими словами выразила свое отношение к творчеству поэта: *«Билал Лайпанов пишет верлибром. Это новое в нашей поэзии. Свободный дух поэзии Лайпанова нашел свою форму – свободный стих. Билал Лайпанов не временной поэт, а вечный поэт. Он уже занял свое почетное место в нашей литературе. Навеки. Я не боюсь за завтрашний день нашей поэзии, ибо в ней есть такое имя – Билал Лайпанов!».*

Писатель и литературовед Назифа Кагиева пишет, что *«Билал Лайпанов большой поэт, совершивший революцию в поэзии горцев».*

Лайпанов талантлив и как редактор (газета «Мир дому Твоему», журнал «Ас-Алан»), и как издатель (издательство «Юйге Игилику»), и как общественно-политический деятель (сопредседатель демократической организации «Джамагъат», сопредседатель «Центра по защите репрессированных народов» при Международной Правозащитной Ассамблее). Вся его сознательная жизнь, талант направлены на одно: на восстановление справедливости по отношению к репрессированным людям и народам. Недаром всемирноизвестный писатель Чингиз Айтматов относится к *«Коксайскому земляку – Билалу Лайпанову с чувством братской солидарности».*

Из письма доктора исторических наук, профессора Валентины Невской главному редактору журнала «Ас-Алан»: *«Большое спасибо Вам за Вашу благородную деятельность. Раз есть такие деятели как Вы, то карачаевская литература и история будут успешно развиваться и приносить свои плоды. Еще раз большое спасибо Вам».*

Здоровья и счастья Тебе, Билал. Ты сам пеший, но благодаря Тебе сегодня карачаевская Поэзия, свободная мысль на коне. Не сегодня, так завтра, поймут, кто ты для нашего Народа.

Дахир Семенов,
Генеральный директор АООТ «Завод Красная Пресня», председатель правления книжного издательства «Мир дому твоему».

Dichter. Redakteur. Verleger. Bürgerrechtler.

(Ein Vorwort zu der Gedichts- und Artikelsammlung Bilal Laipanovs)
“Im Feuer der Poesie, des Gewissens und des Glaubens”
«Дуния намыс эмда Ахрат азаб»

Jeder Mensch geht in seinem Leben einer Beschäftigung nach. Während aber wir, die Normalsterblichen von unserer Arbeit moralische Befriedigung sowie materielle Vergütung erhalten, dient ein Dichter dem Worte, seinem Volke und seiner Heimatkultur ganz unentgeltlich. Ausserdem steht er in der Regel im Konflikt mit dem Staat, dessen Nationalpolitik auf die Assimilation mehrerer ethnischer Minderheiten ausgerichtet ist. Dabei versteht man unter der Assimilation „einen Verschmelzungsprozess zweier Völker, bei dem eines von ihnen seine Sprache, Kultur und nationale Identität verliert“. Eben deshalb stellen sich echte Kultur- und Sprachenträger - und das sind in erster Linie Dichter - gegen die Assimilation und sehen sich sogleich der Verfolgung seitens der staatlichen Gewalt und ihren Vertretern, den "Menschen knechtischen Ranges", ausgesetzt.

Ein richtiger Poet wird nie das Lied desjenigen singen, dessen *Arba* er fährt, erst recht nicht desjenigen, den er selber auf den Schultern tragen muss. Er ist die Stimme und das Gewissen seines Volkes, weshalb es keinen Platz fuer ihn weder am Zarenhof, noch in der *Zarenarba* gibt. In Armut und Not, barfüssig wie ein Prophet wird er sein Kreuz tragen. Aber durch sein Talent kann er das Volk berühmt machen, und wir, Geschäftsleute, stehen deswegen in seiner Schuld. Dem Dichter zu helfen, bedeutet fuer uns gewissermassen Selbsterhaltung, denn wir sind auch ein Teil des Volkes, welches er zu retten versucht. Soviel zur eigenen Einschätzung des Talents von Bilal Laipanov, welches schon oft in angesehenen russischen und ausländischen Zeitungen und Zeitschriften, sowie von anerkannten Künstlern und Kritikern hervorgehoben wurde. Einige Arbeiten von Laipanov-Forschern wurden im neunten Band des Gesamtwerks des Dichters veröffentlicht. Ebenfalls in diesem Buch finden sich genaue biographische und bibliographische Angaben zur Person und zum Schaffen Laipanovs.

Am 28. Juni 1984 schreibt der grosse Kaisyn Kuliev dem Herausgeber der Zeitschrift "Mingi Tau" ueber die Gedichtsammlung des Studenten des M. Gorky Literarischen Instituts: *"...Meiner Meinung nach ist Laipanov begabt. Falls unsere Ansichten darüber übereinstimmen werden, dann irre ich mich nicht. Dazu macht er den Eindruck eines ganzen Kerls mit starkem Charakter und einer stürmischen revolutionären Seele..."* Und nachdem Kuliev das handgeschriebene Gedichtsbuch des jungen Dichters gelesen hat, stellt er eindeutig fest: *"Bilal Laipanov ist ein Poet - zu dieser wichtigsten Schlussfolgerung bin ich gekommen! Und wir müssen ihn wie*

ein Talent ansehen und ihn mit unserem vollem Verständnis und Unterstützung umgeben...“ Ja, für richtige Dichter und Patrioten hatte Kaisyn schon immer ein absolutes Gespür.

Leider erlebte der Meister die nachfolgenden Bücher Laipanovs nicht mehr: *«Джуртда Джангыз Терек»* / “Heiliger Baum der Heimat”, *«Къарачайны Къадау Ташы»* / “Stein der Unerschütterlichkeit von Karatschaj”, *«Джан Джурт»* / “Heimat der Seele”, *«Намаз заман»* / “Zeit der Gebetes”, *«Джангы Ай бла Джулжуз»* / “Halbmond und Stern”, *«Таза – азаТ»* / “Was rein ist, ist frei”, *«Къазакъ бѣрю»* / “Einsamer Wolf”, *«Ай джарыгъында тай кишнеген таууш»* / “Gewieher des Fohlens unter dem Mondstrahl”, *«Аллахданды Аллахдады джол»* / “Weg vom Gott zu Gott”, *«Сюйгенлеге харс»* / “Musik für Verliebte”, *«Ангы бла Джюрек»* / “Angy und Dzhurek”, *«Минги Таулула»* / “Grosse Bergbewohner” und *«Дуния намыс эмда Ахрат азаб»* / “Feuer des Gewissens und des Glaubens”.....

Während das Schaffen Ismail Semenovs meiner Auffassung nach der Karatschaj-Poesie zugrunde liegt, steht Laipanovs Dichtung an ihrer Spitze. Gewiss werden manche seiner Kollegen diese Einschätzung nicht teilen, aber ich tue hier lediglich meine eigene Meinung, Meinung eines Lesers kund.

Und hier ist die Meinung Lew Oschanins, Professors am Literarischen Institut, in dessen Seminar der junge Dichter 5 Jahre lang seinen Stil und sein Können gefeilt hat: *„Der lyrische Held Bilal Laipanovs ist ein Mensch, dessen Leben ungeordnet und die Liebe ungeteilt ist. Er leidet mit seinem von der Armut und Verfolgung geplagten Volk mit und nimmt sich sein Schicksal wirklich schwer zu Herzen. Die 7 Buchstaben im Namen seiner Heimat Karatschaj (russisch: „Карачай“) bedeuten für ihn „die 7 Regenbogenfarben, die 7 Weltwunder“.... Eine ebenfalls starke innige Verbindung entwickelt er zu seiner Muttersprache: „Wenn die Mutter stirbt, wird man mit der Zeit darüber hinwegkommen, und was wird, wenn die Sprache stirbt?“ Sein Stil ist sehr bildlich: „Die Sommerglut hat das Bodenantlitz versengt, so dass es nun dem Gesicht eines Alten ähnlich sah.“ Und weiter: „Möge der Blitz seine blossen Füße an den Steinen verletzen“ oder „Wenn ich zu viel Sommer in mein Herz aufnehme, dann bleibt dort nur wenig Platz für den Winter“. Er schreibt Gedichte, weil er meint, sie seien „die von Poeten erbaute Festungen.“ Bilal Laipanov ist ohne Zweifel ein begabter Dichter, eine bedeutende und überragende Persönlichkeit!“*

Der amerikanische Professor, Dr. Sadyk Dukow schreibt: *„Nach einer sorgfältigen Analyse, kann ich mit Freude behaupten: In Karatschaj gibt es ein Talent, der den höchsten literarischen Kriterien entspricht. Es ist Bilal Laipanov. Seine Gedichte werden zweifellos einen gebürtigen Platz in der Schatzkammer der Weltpoesie finden.“* Und kommt danach zum

Schluss: *“Nach Ramsan Karchi kenne ich keinen anderen Karatschajer, der so engagiert fuer die Rehabilitation seines Volkes und die Wiederherstellung seiner Staatlichkeit kämpfte, wie Laipanov. Diese Stimme, die Stimme eines Dichtes und Bürgerrechtlers nimmt alle zeitlichen und räumlichen Hürden auf seinem schwierigen und steinigen Weg. Ich hoffe nur, dass die Gesundheit, die Lebensmut und das Glück sich nicht von ihm abkehren, und eben das möchte ich dem herausragenden karatschaischen Dichter und meinem jungen Landsmann Bilal wünschen“.*

Die bekannte karatschaische Dichterin Halimat Bairamukowa beschrieb mit folgenden Worten ihre Wahrnehmung vom Schaffen des Dichters: *“Bilal Laipanov schreibt mit taktfreiem Vers. Das ist etwas ganz Neues in unserer Poesie. Der freie Geist von Laipanovs Dichtung hat seine Form in dem freien Vers gefunden. Somit ist Laipanov keine vorübergehende sondern eine feste, ewige Erscheinung. Er hat bereits seinen anerkannten Platz in unserer Literatur eingenommen. Und zwar für immer. Ich habe keine Angst vor der Zukunft unserer Poesie, wo sie doch solch einen Dichter, wie Laipanov hat!”*

Laipanov ist sowohl als Redakteur (die Zeitung „Frieden über dein Haus“, Zeitschrift „As-Alan“), als auch als Herausgeber (Buchverlag „Frieden über dein Haus“) und Bürgerrechtler (Mitvorsitzender der Demokratischen Organisation des Karatschaj-Volkes “Dschamagat“, Mitvorsitzender des “Zentrums fuer die Verteidigung der Rechte der repressierten Voelker” der Internationalen Assemblée für Rechtsverteidigung) ausserordentlich begabt. Sein ganzes Leben ist der Wiederherstellung der Gerechtigkeit gegenüber den repressierten Völker gewidmet. Sein Engagement auf diesem Gebiet hebt der weltberühmte Schriftsteller Chingiz Aitmatov hervor, der eine “tiefe brüderliche Solidarität mit seinem Landsmann aus Koksaj (Kirgisien)” Bilal Laipanov empfindet.

Aus dem Brief Pr. Dr. Valentina Nevskaja an den Chefredakteur der Zeitschrift „As-Alan“: *„Ich danke Ihnen für Ihre edle Tätigkeit. Weil es solche Persönlichkeit wie Sie gibt, wird sich die karatschaische Literatur und Geschichte weiter erfolgreich entwickeln und ihre Früchte tragen. Besten Dank nochmals dafür.“*

Bleib gesund und glücklich, Bilal. Du gehst nur zu Fuss auf Erden, aber dank Dir streben die Kultur und die Traditionen unserer Heimat in weitere Höhen. Es wird die Zeit kommen, wenn man versteht, was Du für unser Volk bedeutest.

Dahir Semenov,
Chefdirektor des GmbH “Fabrik Krasnaja Presnja”,
Vorstandsvorsitzender des Buchverlages „Frieden ueber dein Haus”.

БИЛАЛ АППАСОВИЧ ЛАЙПАНОВ
(Краткие данные жизни и деятельности)

Родился 12 апреля 1955 года в Кыргызстане, в семье ссыльного, спецпоселенца, репрессированного по национальному признаку (сталинским режимом Карачаевская Автономная область была ликвидирована, а карачаевский народ был сослан в Туркестан в 1943 году и сумел вернуться на родину - на Северный Кавказ - только в 1957 году).

Реабилитирован на основании пункта «в» ст. 3 и ст. 1-1 Закона Российской Федерации от 18.10.1991 года «О реабилитации жертв политических репрессий». «Справку о реабилитации» получил в Министерстве Внутренних Дел Карачаево-Черкесской Республики Российской Федерации 15.04.1999г. № 18/920.

Но считаю себя не полностью реабилитированным, ибо мой родной карачаевский народ не полностью реабилитирован – не восстановлена его государственность, как того требуют и карачаевский народ и российский Закон «О реабилитации репрессированных народов» от 26 апреля 1991 года.

1962-1972 – учащийся средней школы (аул Кызыл-Кала, Карачаево-Черкесская автономная область (КЧАО), РФ)

1972-1975 – рабочий (завод «Микрокомпонент», с. Учкёкен, Карачаево-Черкесская автономная область (КЧАО), РФ)

1975-1977 – в рядах Вооруженных Сил СССР

1977-1979 – рабочий (завод «Микрокомпонент», с. Учкёкен, Карачаево-Черкесская автономная область (КЧАО), РФ)

1979-1984 – студент (Литературный институт им. А.М.Горького Союза Писателей СССР, г. Москва)

1984-1985 – корреспондент (газета «Ленини байрагы», г.Черкесск, Карачаево-Черкесская автономная область (КЧАО), РФ)

1985-1988 – преподаватель родного языка и литературы карачаевской национальной студии (Государственный институт театрального искусства /ГИТИС/ им.А.Луначарского, г.Москва)

1988-1990 – старший научный сотрудник Карачаево-Черкесского научно-исследовательского института экономики, истории, языка и литературы (г. Черкесск, КЧАО, РФ)

1990-1993 – слушатель Института стран Азии и Африки при Московском Государственном Университете /ИСАА при МГУ/

1993 – соучредитель книжного издательства «Мир дому твоему» /«Юйге Игилик»/ (г. Москва)

С 1991 – редактор газеты «Юйге Игилик» /«Мир дому твоему»/(Москва)

- С 1998 - главный редактор журнала «Ас-Алан» (г. Москва)
- С 1985 - член Союза журналистов СССР (РФ)
- С 1988 - член Союза писателей СССР (РФ)
- С 1993 - ответственный секретарь Союза Карачаевских Писателей
- 1990 - инициатор, организатор и руководитель забастовки ученых Карачаево-Черкесского научно-исследовательского института экономики, истории, языка и литературы, в связи с запретом на использование родного языка в научно-исследовательской сфере и дискриминацией по национальному признаку при подготовке, подборе и расстановке научных кадров
- С 1990 - активный деятель движения за реабилитацию репрессированных народов
- 1991 - один из инициаторов и организаторов бессрочного митинга в г.Карачаевске с требованием реализации Закона «О реабилитации репрессированных народов»
- С 1993 - сопредседатель демократической организации «Джамагъат» – действительного члена Федеративного Союза Народов Европы - консультативного органа Евросовета и ООН
- С 2000 - сопредседатель «Центра защиты прав репрессированных народов» при Международной Правозащитной Ассамблее
- 2000 - инициатор проведения Круглого стола Международной Правозащитной Ассамблеей «10 лет Закону «О реабилитации репрессированных народов»: шаг вперед, два шага назад»
- С 1990 года вынужден жить в Москве, потому что власти Карачаево-Черкесии ущемляют мои права – права человека и гражданина и препятствуют реализации российского Закона «О реабилитации репрессированных народов», принятого в 1991 году. К сожалению, они находят поддержку у определенных консервативных сил в Федеральном Центре.

ЛИТЕРАТУРНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ

ПУБЛИКАЦИИ НА КАРАЧАЕВСКОМ ЯЗЫКЕ

- 1970 – стихи «Чалама чалкъы»/»Кошу сено»/ и «Къач»/»Осень»/ (газета «Ленинин байрагъы» /»Знамя Ленина»/ №122/5056/ и №131/5065/ г. Черкесск, Карачаево-Черкесия)
- 1979 - стихи в коллективном сборнике «Тынгысыз джюрекле»/»Беспокойные сердца» (г.Черкесск, Карачаево-Черкесское отделение Ставропольского книжного издательства)
- 1981 – сборник стихов «Сенсе мени насыбым» /»Ты мое счастье»/ (г. Черкесск, КЧАО, РФ)

- 1986 – поэтический сборник «Бусагыла» /»Тополя»/ (г. Черкесск, Карачаево-Черкесия автономная область (КЧАО), РФ)
- 1990 – книга стихов «Дуня сейирлиги» /»Чудо Вселенной»/ (г. Черкесск, Карачаево-Черкесская Автономная Область, РФ)
- 1992 – книга стихов «Джуртда Джангыз Терек» /Священное Древо Родины»/ (г. Москва)
- 1993-1998 – Сочинения в 10 томах (г. Москва)
- 1999 – книга прозы и поэзии «Минги Таулула» /»Великие горы»/ (г. Москва)
- 2002 – сборник стихов и статей «Дуня намыс эмда Ахрат азаб» (г. Москва)
- 2003 – книга стихов «Сууаб-гюнах джазылган дефтерле»(г. Москва)

ПУБЛИКАЦИИ НА РУССКОМ ЯЗЫКЕ

- 1988 – книга стихов «Камень и Дерево» (издательство «Советский Писатель», Москва)
- 1990 – сборник стихов «Радуга над пропастью» (издательство «Молодая гвардия», Москва)
- 1993-1996 – Сочинения в 3 томах. 1-ый том - «Пространство моего голоса» - Союзом Карачаевских Писателей при поддержке Союза писателей России и Международного Сообщества Писательских Союзов в 1996 году был выдвинут на соискание Государственной премии РФ в области литературы.

КОЛЛЕКТИВНЫЕ СБОРНИКИ

- 1986 – «Земное ядро» (Ставропольское книжное издательство)
- 1987 – «Тверской бульвар, 25» (издательство «Советский Писатель», Москва)
- 1988 – «Люблю я Кавказ» (издательство «Современник», Москва)
- 1991 – «Мое мгновение в мире этом» (Ставропольское книжное издательство)

СТИХИ ТАКЖЕ ПУБЛИКОВАЛИСЬ

- в журналах «Дон», «Знамя», «Октябрь», «Минги Тау», «Ставрополье», «Половецкая луна», «Бирлешик Кавказия», «Ас-Алан», «Битик»;
- в альманахе «Истоки»;
- в газетах «Литературная Россия», «Вечерняя Москва», «Новая Кавказская Газета», «Ленинское знамя», «Къарачай», «Юйге Игилик», «Правда», «Люберецкая газета», «Заман»

О ТВОРЧЕСТВЕ БИЛАЛА ЛАЙПАНОВА ПИСАЛИ

газета «Ленинни байрагы» /»Знамя Ленина»/ (06.09.1990г.и 25.12.1993г., г.Черкесск)

газета «Правда»(23 декабря 1995г. №225 /27643/, г.Москва)

«Книжное обозрение» (14 ноября 1995г. №46 /1536/, г.Москва)

«Литературная Россия» (29 декабря 1995г. №52 /1716/ г.Москва)

«Литературная газета» (10 апреля 1996г. №15 /5597/, г.Москва)

книга «Эркин дуня»/»Свободный мир»/ (1999г., г.Черкесск)

Некоторые сведения о творчестве Лайпанова даются в 9 томе его Сочинений, а также в его книге «Дуня намыс эмда ахырат азаб».

ПЕРЕВЕДЕНЫ БИЛАЛОМ ЛАЙПАНОВЫМ НА КАРАЧАЕВСКИЙ ЯЗЫК И ПРИНЯТЫ ДЛЯ ПОСТАНОВКИ НАЦИОНАЛЬНЫМ ТЕАТРОМ (1985-1988)

«Маленькие трагедии» А. Пушкина,

«Гамлет» В. Шекспира,

«Мещане» М. Горького,

«Человек и джентльмен» Эдуардо де Филиппо.

(Последние две пьесы поставлены карачаевской национальной студией Государственного института театрального искусства ГИТИС/ им. А.В. Луначарского в 1988 г. в Москве)

ГОТОВЯТСЯ К ПЕЧАТИ или НАХОДЯТСЯ В ПРОИЗВОДСТВЕ

СЛЕДУЮЩИЕ ПРОИЗВЕДЕНИЯ БИЛАЛА ЛАЙПАНОВА:

драмы «Алания», «Къарча», «Хасаука», «Татаркъан», «Джонгурча», «Джатдай», «Ёрюзбек»;

повесть «Тенгизде кеме» /»Корабль в море»/;

романы «Таулада азан» /»Призыв к молитве в горах»/, «Ахырзаман дунясы» /»Мир перед светопреставлением»/, «Соруу-суал»

/»Высший суд»/; «Хакъ кертиси» /»Вонстину»/;

сборники стихопрозы «Таза-азаТ» /»Что чисто, то свободно»/, «Кюн тийгенди Айгъа»/Солнце осветило Луну»/;

сборники стихов «Кёкден белги» /Знаменне из Неба»/, «Нюркъанат таууш» /»Лучезарный глас»/, «Дуня намыс эмда Ахрат азаб»

/»Огонь совести и веры»/, «Сууаб-гюнах дефтерле»/» Тетради добра и зла»/, «Анаяса – Къуран» /»Конституция - Книга»/, «Намаз замаН»

/»Время молитвы»/, «Бёрю джортууул» /»Волчий бег»/, «Къум тюзде суу тамчы» /»Капля воды в пустыне»/, «Джанлы шийирле»/»Волчьи

стихи»/, «Орайда, Байракъ, Тамгъа» /»Гимн, Флаг, Герб»/;
научно-популярная работа (исследование) «Джол: Тейриден –
Аллахха» /»Путь: от Тейри к Всевышнему»/

**ТЕТРАДИ,
ВОШЕДШИЕ В СОБРАНИЕ СОЧИНЕНИЙ В ДЕСЯТИ ТОМАХ**
(на карачаевском языке)

1.«Сенсе мени насыбым» /»Ты мое счастье»/ 2.«Бусакъла»
/»Тополя»/ 3.«Дуня сейирлиги» /»Чудо Вселенной»/ 4.«Джуртда
Джангыз Терек» /»Священное Древо Родины»/ 5.«Къарачайны
Къадау Ташы» /»Камень незыблемости Карачая»/ 6.«Джан Джурт»
/»Родина души»/ 7.«Намаз замаН» /»Время молитвы»/ 8.«Таза –
азаТ» /»Что чисто, то свободно»/ 9.«Джангы Ай бла Джулдуз»
/»Полумесяц и звезда»/ 10.«Къазакъ бёрю» /»Одинокий волк»/ 11.«Ай
джарыгъында тай кишнеген таууш» /»Ржание жеребенка под лунным
сиянием»/ 12.«Сюйгенлеге харс» /»Музыка для влюбленных»/
13.«От бла Тиширыу» /»Огонь и Женщина»/ 14.«Адам бла Хауа»
/»Адам и Ева»/ 15.«Мен Къарачайлыма» /»Я карачаец»/ 16.«Ас-
Алан Халкъым, ас-салам» /»Здравствуй, мой народ Ас-Алан»/
17.«Ёзден джуртду Кавказ» /»Родина свободных Кавказ»/
18.«Джаннет – Сынау дуня – ?...» /»Рай – Испытательный мир - ?...»/
19.«Къялюбаладан ахырзаманга дери» /»Со дня сотворения до
Судного дня»/ 20.«Аллахданды Аллаххады Джол» /»Путь от
Всевышнего к Всевышнему»/ 21.«Хазыр бол!» /»Будь готов»/ 22.
«Алдады хар не да...» /»Всё впереди...»/.

**ТЕТРАДИ,
ВОШЕДШИЕ В СОБРАНИЕ СОЧИНЕНИЙ В ТРЕХ ТОМАХ**
(на русском языке)

1.»Седьмое небо» 2.«Камень и Дерево» 3.«Возвращение света»
4.«Свободы глоток» 5.«Непокорный дух непокоримых вершин»
6.«Чудо Вселенной» 7.«Радуга над пропастью» 8.«Люди Тейри, или
Небесное племя» 9.«Душа Родины» 10.«Родина души» 11.«Древо
Карачая» 12.«Пространство моего голоса».

ИЗДАТЕЛЬСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ

1. Государственные акты Карачаевской Республики
(г. Москва, 1990г.)
2. Джырчы Сьмайыл «Джырла бла назмула»
(г. Москва, «Инсан», 1992г.)
3. «Так это было» в 3-х томах (г.Москва, «Инсан», 1993г.)

4. Книжное издательство «Мир дому твоему» /«Юйге Игилик»/ (г. Москва; работает с 1993г.; издано 29 книг)
5. Хаджи-Мурат Хубий «Математическая лингвистика» (Москва, 1993г.)
6. «Правозащитники репрессированных народов» (Москва, 1996)
7. Газета «Юйге Игилик» /«Мир дому твоему»/ (выходила с 1991г. по 1997г. в Москве)
8. Газета «Заман»/«Время»/ (выходила с 1997г. по 1998г. в Москве)
9. Журнал «Ас-Алан» (выходит с 1998г. в Москве)
10. История Чечни с древнейших времен до конца 18 века (М: Мир дому твоему, 2001г.)

ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ

ПУБЛИЦИСТИКА

- «Под высоким покровительством» (О причинах забастовки ученых в Карачаево-Черкесском научно-исследовательском институте экономики, истории, языка и литературы («Литературная Россия», 15 ноября 1990г., Москва)
- «Вопрос жизни и смерти» (о необходимости реабилитации репрессированных народов); статья напечатана в газете «Юйге Игилик» - «Мир дому твоему» (№1, 1991г., Москва).
- «Будет ли восстановлена государственность карачаевского народа?» (газета «Юйге Игилик» - «Мир дому твоему», №3, 1991г., Москва)
- «О последних событиях в стране и Карачаево-Черкесии» (газета «Юйге Игилик» - «Мир дому твоему», №4, 1992, Москва).
- «О государственности» (газета «Юйге Игилик» - «Мир дому твоему», №10, 1992г., Москва)
- «О поэзии и свободе» (газета «Юйге Игилик» - «Мир дому твоему», №8, 1993г., Москва)
- «Остановить войну» (газета «Юйге Игилик» - «Мир дому твоему», №36, 1994г., Москва)
- «Чечня - предупреждение» (газета «Юйге Игилик» - «Мир дому твоему», №40, 1994г., Москва)
- «Черкесск не успокоит любое решение» («Общая газета», №29(311), 1999г., Москва)
- «Россия в начале 21 века» (газета «Наши соотечественники» /«Ватандашлар»/ №17(97), 13-19 мая 2002 г.)
- «Проблемы Северного Кавказа в контексте российской государственности» (выступление на Международной научно-практической конференции «Стабилизация ситуации и мирное развитие

на Северном Кавказе» 8 июня 1999г., Москва; напечатано в газете «Балкария» в августе 1999г. и журнале «Ас-Алан» №1(2), 1999)
«Не совершайте насилия над другими...» (журнал «Ас-Алан», №1(2), 1999, Москва)
«Красная Книга для Народов» (журнал «Ас-Алан», №1(3), 2000, Москва)
«Шаг вперед, два шага назад» (к десятилетию Закона «О реабилитации репрессированных народов»; журнал «Ас-Алан» №1(4) , 2001, Москва).
«Ислам в истории и самосознании карачаевского народа» («Ислам и этническая мобилизация: национальные движения в тюркском мире», Москва, 1998; «Ислам в Евразии»/коллективная монография; НИИ теории и истории изобразительных искусств РАХ/, «Прогресс-Традиция», Москва, 2001).
«Возвращение света»
(книга «ЗАЩИТА БУДУЩЕГО. Кавказ в поисках мира»; Глагол; ОБСЕ – представитель по свободе печати, 2000, Москва).
“The Karachay-Balkar Poetry of 20th Century in the Struggle of Freedom’s Ideals
(Congress “Exploitation and Overexploitation in Societies Past and Present”, Göttingen, 2001)
«Идеал свободы в карачаево-балкарской поэзии 20-го века» (выступление на Международном конгрессе в Гёттингене, 2001).
«Карачаево-балкарская поэзия XX в. как источник по истории современного национального движения» (выступление на 4 конгрессе этнографов и антропологов России; Нальчик, 20-23 сентября 2001).
«Хасаука: знак национальной беды»
(выступление на Международной научной конференции 02.11.2001г. в Москве, посвященной 150-летию со дня рождения И. Гаспринского
Переписка Билала Лайпанова с читателями
(сборник, куда вошли письма и ответы на них директора издательства «Мир дому твоему», главного редактора газеты «Мир дому твоему», главного редактора журнала «Ас-Алан», ответственного секретаря Союза карачаевских писателей, сопредседателя демократической организации «Джамагъат» Билала Лайпанова; подготовлена к печати).
«С высокой трибуны...»
сборник, куда вошли тексты выступлений на ежегодных конгрессах Федеративного Союза Народов Европы (FUEV) (1993-2002 годы), на съездах Ассамблеи Тюркских Народов и на Курултаях Тюркских народов и государств (1990-2001 годы), на форумах Правозащитных организаций и движений; подготовлена к печати.

BILAL APPASOVICH LAYPANOV
(Brief given life and activity)

I was born on April 12, 1955 in Kyrgyzstan, in family of the exiled, "spetsposelenets" (emansipist), repressed because of a national attribute (by Stalin's regime the Karachay Independent Area was liquidated, and the Karachay people was banished in Tyркеcman in 1943 and have returned home - the Northern Caucasuses - only in 1957).

I was rehabilitated on the basis of item "e" an Article 3 and Article 1-1 Laws of the Russian Federation, 18.10.1991 "About rehabilitation of victims of political reprisals". " The Certificate on Rehabilitation" I have received at the Karachay-Cherkes Ministry of Internal Affairs of the Russian Federation 15.04.1999z. № 18/920.

But I do not consider myself as a rehabilitated person completely, because my native people is not completely rehabilitated - is not restored its statehood, as that Karachay people and the Russian Law "About rehabilitation of the repressed peoples" of April 26, 1991 are requiring.

1962-1972 – a pupil of high school (aul (village) Kyzyl Kala, Karachay-Cherkes Independent Area (KCIA), Russian Federation)

1972-1975 – a worker (the factory "Microcomponent", village Uchkeken.), Karachay-Cherkes Independent Area (KCIA) Russian Federation)

1975-1977 - the USSR Army

1977-1979 - a worker (the factory "Microcomponent", village Uchkeken.), Karachay-Cherkes Independent Area (KCIA) Russian Federation)

1979-1984 – a student (Literary Institute of the USSR Writers' Union, Moscow)

1984-1985 – a correspondent (the newspaper "Leninin Bayragy", Cherkessk city, Karachay-Cherkes Independent Area (KCIA) Russian Federation)

1985-1988 – a teacher of the native (Karachay) language and literature at the national studio (at the State Institute of Theatrical Art /SITA/ named A/Lunacharskiy, Moscow)

1988-1990 – a senior scientific employee of Karachay-Cherkes Research Institute in Economy, History, Language and literature (Karachay-Cherkes Independent Area (KCIA) Russian Federation)

1990-1993 – a student of Asia's and Africa's Countries Institute at the Moscow State University (Moscow, Russia)

1993 – co-founder of the publishing house "The Peace to Your House" ("Uyge Igilik") (Moscow)

From 1991 – the editor of the newspaper "The Peace to Your House" ("Uyge Igilik") (Moscow)

From 1998 – the main editor of a magazine "As-Alan" (Moscow)

From 1985 – a member of the Journalists' Union, USSR (Russian Federation)
 From 1988 – a member of the Writers' Union, USSR (Russian Federation)
 From 1993 – a responsible secretary of the Karachay Writers' Union
 1990 – the initiator, organizer and chief of scientists' strike of Karachay-Cherkes Research Institute in Economy, History, Language and Literature. The strike was organized in connection with the interdiction of use of the native language in research sphere. It was against discrimination on a national attribute in preparation, selection and arrangement of the scientific staff.
 From 1990 – an active figure of movement for rehabilitation of the repressed peoples
 1991 - one of the initiators and organizers of termless meeting in Karachaevsk city with the requirement of realization of the Law "About rehabilitation of the repressed peoples"
 From 1993 - the co-Chairman of democratic organization "Dhamagat" – the valid member of the Europe Peoples' Federal Union – the advisory body of Euro - Counsel and UNO
 From 2000 - co-Chairman of "The Protection Center of the repressed peoples' rights" at the International Assembly of Rights Protection.
 2000 – an initiator of realization of the conference of International Assembly of Rights Protection "The Law "About rehabilitation of the repressed peoples": a step - forward, two steps - back".
 Since 1990 is compelled to live in Moscow, because the authorities of Karachayvo-Cherkessiya restrain my rights - right of the man and citizen and interfere the realizations of the Russian Law "About rehabilitation of the repressed peoples", accepted in 1991. Unfortunately, they find support at the certain conservative forces of the Federal Center.

LITERARY ACTIVITY

THE PUBLICATIONS ON KAPACHAEBCKOM LANGUAGE

1970 - verses "Tchalama tchalkeye" /"I mow hay"/ and "Keyatch" /"utumn"/ (newspaper "Leninin Bayragy"/"Lenin's Banner"/ № 122/5056/ and № 131/5065/. Cherkesk, Karachayevo - Cherkessiya)
 1979 - verses in the collective collection "Teengisiz djurekle" /"Restless hearts" (Cherkessk, Karachay-Cherkes branch of the Stavropol book publishing house)
 1981 - collection of verses "Sense meni nasibim" /"You is my happiness " / (Cherkesk city)
 1986 - poetic collection "Busakkla" /"Poplars"/ (Cherkesk, Russian Federation)

- 1990 - book of verses "Duniya seyirlegi" /"Miracle of the Universe"/ (Karachaevo-Cherkeskaya Autonomy Area, Russian Federation)
 1992 - book of verses "Djurtda Djangiz Terek" /Sacred Tree of a native Land"/ (Moscow)
 1993-1998 - composition in 10 volumes (Moscow)
 1999 - book of prose and poetry "Mingi Taulula" / " Great Highlanders (Gortsy)" / (Moscow)
 2002 - collection of verses and clauses "Duniya namis emda Ahrat azab" (Moscow)

THE PUBLICATIONS IN RUSSIAN

- 1988 - book of verses "Stone and Tree " (publishing house " the Soviet Writer ", Moscow)
 1990 - collection of verses "Rainbow above abyss" (publishing house "Young guards", Moscow)
 1993-1996 - composition in 3 tomes. 1-st tome - "Space of my voice" – the Karachay Writers' Union at support of the Russian Writers' Union and the International Community of Literary Unions in 1996 was put forward on competition of the State premium of the Russian Federation in the field of the Literature.

THE COLLECTIVE COLLECTIONS

- 1986 - "Terrestrial nucleus " (the Stavropol book publishing house)
 1987 - " the Tver parkway, 25 " (" the Soviet Writer" publishing house, Moscow)
 1988 - " I Love Caucasus " (publishing house "Contemporary", Moscow)
 1991 - "My moment in the world" (the Stavropol book publishing house")

THE VERSES ALSO WERE PUBLISHED

In magazines of "Don", "Znamya", "October", "Mingi Tau", "Stavropolye", "The Polovetskaya moon ", "Birleshik Kavkaziya", "As-Alan", "Bitik"; in the almanac "Istoki";

In the newspapers: "The Literary Russia", "Evening Moscow", "The New Caucasian Newspaper", "Leninskoye znamya", "Karachay", "Uyge Igilik", "Pravda", "The Lyuberetskaya newspaper ", "Zaman"

ABOUT CREATIVITY OF BILAL LAYPANOV WROTE:

The newspaper "Lenini bayragi" /" Banner of Lenin" / (06.09.1990 and 25.12.1993, Cherkesk)

The newspaper "Pravda" (December 23/12/ 1995, № 225 /27643 /Moscow)

"A Book review" (November 14 1995, № 46 /1536 / Moscow)

"Literary Russia" (December 29 1995, № 52 /1716/ Moscow)

"The Literary newspaper" (April 10, 1996, № 15 /5597 / Moscow)

The book "Erkin duniya" / "the Svobodney mir" / (1999, Черкекск)

Some items of information on LAYPANOV's creativity are given in 9 tome of his Compositions, and also in his book "Duniya namis emda ahkrat azab".

BILAL LAYPANOV's TRANSLATIONS INTO THE KARACHAY LANGUAGE and ARE ACCEPTED FOR STATEMENT by NATIONAL THEATRE (1985-1988)

"The Small tragedies" of A.Pushkin,

"Hamlet" of W.Shakespeare,

"Petty bourgeois" of M. Gorkiy,

"The Man and gentleman" Eduardo de Filippo.

(The last two plays are put by the Karachay national studio of State Institute of Theatrical Art named A.Lunacharskiy in 1988, Moscow)

THE FOLLOWING PRODUCTS of BILAL LAYPANOV ARE PREPARING For printing or ARE In MANUFACTURING:

Dramas "Alaniya", "Khyarcha", "Hasauka", "Tatarkhan", "Djongurhcha", "Djatday", "Yerezmek";

The story "Tengizde keme" / " Ship in the sea " /;

The novels "Tualada azan" /"Appeal to a pray in mountains"/, "Ahirzaman duniyas"/ "The World before Judgement Day" /, "Sopuu-cual" / "High court" /; "Hak kertisi" / "Truly" /;

The verse-prose collections "Taza azaT" / "That is clean, it is free" /, "Kyun teygendi Ayгаа" /The Sun has illuminated the Moon"/;

The collections of verses "Kekden belgi" /Sign from the Sky"/, /"Nuyrkanat taush"/"Effulgent voice", /"Duniya namis emda Ahkrat azab" /"Fire of conscience and faith", /"Suuab-guynah defterle", /"Exercise-books of goods and evil", /"Anayasa - Kuyran" /"the Constitution - theBook", /"Namaz - zamaN" /"Pray time", /"Beryu djortuool" /"the Wolf's run", /"Kuyum tuzde soo tamchi"/"Drop of water in desert", /"Djanli sheyerle" /"the Wolf's verses", /"Orayda, Bayrak, Tamga " /"Hymn, Flag, Arms" /;

Popular scientific work (research) "Djol: Teyriden - Allahhaa" / "Way: from Teyri to GOD" /

**WORKS In the collected WORKS In TEN TOMES
(in the Karachay language)**

1. "Sense meni nasibim" / "You is my happiness" / 2. "Busakla" / "Poplars" / 3. "Duniya seyirligi" / "Miracle of the Universe" / 4. "Djurdä Djangiz Terek" / "Sacred Tree of a native Land" / 5. "Kyarachayni Kyaday Tashi" / "Stone of firmness Karachay" / 6. "Djan Djurt" / "Soul of native Land" / 7. "Namaz - zamaN" / "Pray Time" / 8. "Taza - azaT" / "What is clean, it is free" / 9. "Djagy AY Bla Djulduz" / "Crescent and star" / 10. "Kazak beryu" / "Lonely wolf" / 11. "Ay dejariginda tay kishnegen taosh" / "Colt neigh under Moon light" / 12. "Syugenlege hars xapc" / "Music for lovey-doveys" / 13. "Ot bla tishiriu" / "Fire and Woman" / 14. "Adam bla Hua" / "Adam and Eva" / 15. "Men Karachaylima" / "I'm a karachay" / 16. "As-Alan Halkiyim, as - salam" / "Hi, my people, As-Alan" / 17. "Yesden djurtdu Caucasess" / "TheCaucasus is Hanive Land of Frees" / 18. "Djannet - Sinnau duniya -? ... " / "Eden - Probational World-?:" / 19. "Kyalubaladan ahirzammanga deri" / "From the date of creation up to Dies Irae" / 20. "Allahdandy Allahady Djol" / "Way from GOD to GOD" / 21. "Hazir bol!" / "Be ready!" / 22. "Aldadi har ne da ... " / "Everything is afore... " /

WORKS In the collected WORKS In THREE TOMES (In Russian)

1. "The Seventh sky" 2. "Stone and Tree" 3. "Returning of light" 4. "Freedom a drink" 5. "Rebellious spirit of defiant tops" 6. "Miracle of the Universe" 7. "Rainbow above abyss" 8. "The Teyri People, or Heavenly Tribe" 9. "Soul of a native Land" 10. "Soul of native Land" 11. "Family Tree of Karachay" 12. "Space of my voice".

PUBLISHING

1. The State Acta of the Karachay Republic (Moscow, 1990)
2. Djirghi Cimayil "Djirla bla nazmula" (Moscow, "Insan", 1992)
3. "So it was" in 3 tomes (Moscow, "Insan", 1993)
4. The book publishing house "Peace to your house" / "Uyge IgiliK" / (Moscow; works from 1993; 29 books) are issued
5. Hadji-Murat Hubiy "Mathematical linguistics" (Moscow, 1993)
6. "Defenders of Rights of repressed peoples" (Moscow, 1996)
7. The newspaper "Uyge IgiliK" / "Peace to your house" / (published from 1991 till 1997 in Moscow)

8. The newspaper "Zaman" / "Time" / (published from 1997 till 1998 in Moscow)
9. The magazine "As-Alan" (published from 1998 in Moscow)
10. History of Chechnya from the most ancient times up to the end of 18 centuries (M: Peace to your house", 2001)

POLITICAL ACTIVITY

JOURNALISM

- "Under high protection" (About the reasons of strike of the scientists in Karachay-Cherkes Research Institute in Economy, History, Language and Literature ("The Literary Russia", November 15, 1990, Moscow)
- "A Question of life and death" (about necessity of rehabilitation of the repressed peoples); the article is printed in the newspaper "Uyge Igilik" - "Peace to your house" (№ 1, 1991, Moscow).
- "Would be restored the statehood of the Karachay people? " (newspaper "Uyge Igilik" - "Peace to your house", № 3, 1991, Moscow)
- "About the last events in the country and in Karachaevo-Cherkesiya" (newspaper "Uyge Igilik" - "Peace to your house", № 4, 1992, Moscow).
- "About the statehood" (newspaper "Uyge Igilik" - "Peace to your house", № 10, 1992, Moscow)
- "About poetry and freedom " (newspaper "Uyge Igilik" - "Peace to your house", № 8, 1993, Moscow)
- "To stop war" (newspaper " Uyge Igilik " - "Peace to your house", № 36, 1994, Moscow)
- "Chechnya – the warning" (newspaper "Uyge Igilik" - "Peace to your house", № 40, 1994, Moscow)
- "Cherkesk will not be calmed by any decision " ("The Obshaya Gazeta", № 29 (311), 1999, Moscow)
- "Russia in the beginning of the 21 centuries " (newspaper "Nashi sootchestvenniki"/ "Vatandashlar" / № 17 (97), May 13-19, 2002)
- "Problems of the Northern Caucasus in a context of the Russian statehood" (the speech at the International scientific - practical conference "Stabilization of a situation and peace development on Northern Caucasus", June 8, 1999, Moscow; is printed in the newspaper "Balkariya" in August 1999 and magazine "As-Alan" № 1 (2), 1999)
- "Do not make violence above others ... " (magazine "As-alan", " 1 (2), 1999, Moscow)
- " The Red Book for the Peoples " (magazine "Ас-Алан", № 1 (3), 2000, Moscow)

"A Step - forward, two steps - back " (to the decade of the Law "About rehabilitation of the repressed peoples "; magazine "As-Alan" № 1 (4), 2001, Moscow).

"Islam in a history and self-consciousness of the Karachay people" ("Islam and ethnic mobilization: national movements in the Turcik world ", Moscow, 1998; "Islam in Eurasia" - the collective monography; The Scientific Research Institute (SRI) of the theory and history of fine arts RAX /, "Progress - tradition", Moscow, 2001).

"Returning of light" - Book " PROTECTION of the FUTURE. Caucasus in searches of the world "; a verb; OSCE - representative on freedom of a seal, 2000, Moscow).

"The Karachay-Balkar Poetry of 20-th Century in the Struggle of Freedom's Ideals

(Congress " Exploitation and Overexploitation in Societies Past and Presen", Gottingen, 2001)

"An Ideal of freedom in Karachay-Balkar Poetry of 20 Century " (the speech at the International congress in Goettingen, 2001).

"Karachay-Balkar poetry of XX century as a source on a history of modern national movement (Speech on 4-th congress of the ethnographers and anthropologists of Russia; Nalchik, September 20-23, 2001).

"Hasauka: a mark of a national trouble"

(Statement at the International scientific conference 02.11.2001 in Moscow devoted 150-th anniversary from birthday I. Gasprinskiy.

Correspondence of Bilal Laypanov with the readers

(The collection, where are the letters and answers of the director of publishing house "Peace to Your House" - the main editor of the newspaper "Peace to Your Hous" – the main editor of magazine "As-Alan"- the executive secretary of the Union of Karachay writers – the co-chairman of democratic organization "Djamaghat" Bilal Laypanov, is prepared for printing).

"From a high tribune ... "

The collection, where the texts of statements on annual congresses of Federal Union of the Peoples of Europe (FUEV) (1993-2002), on congresses of Assembly of the Turcik Peoples and on Turkic Kurultays of the peoples and states (1990-2001), on remedial forums of organizations and movements are; is prepared for printing.

CURRICULUM VITAE

NAME:

Лайпанов Билал Аппасович – in Russian,
Laypanov Bilal – in English,
Lairpanov Bilal – in French,

geboren am 12. April 1955 in der Republik Kirgisien, in der Familie eines Verbannten, die zusammen mit dem ganzen Karatschai-Volk, nach der Willkür des stalinistischen Regimes repressiert worden war (im 1943 wurde die Karatschai-Autonomie aufgelöst, und das pauschall deportierte Karatschai-Volk befand sich im Exil in Mittelasien bis zum 1957. Auf Grund des Gesetzes der Russischen (Russländischen) Föderation "Über die Rehabilitation der Opfer der politischen Repressalien" vom 18.10.1991 (Artikel 3, Teil 1-1) wurde er rehabilitiert (Laypanov hat "Das Zeugnis über die Rehabilitation" Nr. 18/20 vom 15.04.1999 im Ministerium für Innere der Karatschai-Tscherkessischen Republik bekommen, aber hält sich nicht für den vollkommen Rehabilitierten, weil sein Volk nicht rehabilitiert bleibt und seine Staatlichkeit nicht wiederhergestellt ist, wie es das Volk selbst fordert und wie das Gesetz der RF "Über die Rehabilitierung der repressierten Völker" vorsieht).

EDUCATION:

1962 - 1972 studierte er in der Mittelschule (Secondary school), die Siedlung (Aul) Kisil-Kala, Karatschai-Tscherkessien

1979 - 1984 studierte er im Literarischen Institut des Schriftstellerverbandes der Sowjetunion (graduated from the Institute for the Literature of Writers' Union of the USSR)

1990 - 1993 – außerplanmäßige Aspirantur im Institut für Studien des Asiens und Afrika bei der Moskauer M.W.Lomonossov Staatsuniversität, Moskau Postgraduated Study

PRESENT POSITION:

Hauptredakteur der Zeitschrift "As-Alan" (vom 1998).

Mitglied des Journalistenverbandes (vom 1985)

Mitglied des Schriftstellerverbandes der RF (vom 1988)

Mitvorsitzender der Demokratischen Organisation des Karatschai-Volkes "Dschamagat" (vom 1993), die das vollmächtige Mitglied der

Föderalistischen Union der europäischen Volksgruppen (FUEV), ist Konsultativstatus bei Europarat und bei der Union der Vereinigten Nationen.

Mitvorsitzender des Zentrums für die Verteidigung der Rechte der repressierten Völker der Internationalen Assemblée für Rechtsverteidigung (vom 2000).

Ab 1990 nimmt er aktiv an der Bewegung für die Rehabilitation der unterdrückten Völker teil.

Ab 1990 wohnt er in Moskau, weil die Politik der reaktionären Macht der Karatschai-Tscherkessischen Republik seine Rechte verletzt.

SCIENTIFIC INTERESTS, FIELDS OF RESEARCH:

Die Geschichte, die Kultur des Karatschai-Volkes; die Geschichte des Nordkaukasus und des Nationalbefreiungskampfes seiner Völker; Islam am Nordkaukasus; Rechte der Völker, Menschenrechte.

NATIVE LANGUAGE: Karatschai-Balkarische

FOREIGN LANGUAGES: Russisch, Türkisch

EXPERIENCE:

1972 - 1975 - der Arbeiter (das Werk "Mikrokomponent"; die Siedlung Utschköken, Karatschai-Tscherkessische Republik - KTR)

1975 - 1977 - Dienst bei der Fahne (Sowjetarmee)

1972 - 1975 - der Arbeiter (das Werk "Mikrokomponent"; die Siedlung Utschköken, KTR)

1977 - 1979 - Korrespondent der Zeitung „Ленини байрагы“ ("Lenins Fahne"), Tscherkessk.

1985 - 1988 unterrichtete er die Muttersprache und Literatur im A. W. Lunatscharsky Institut für Theaterkunst in Moskau (für die Karatschai-Gruppe)

1988-1990 - der wissenschaftliche Mitarbeiter des Forschungsinstituts für die Wirtschaft, Geschichte, Sprache und Literatur der KTR, Tscherkessk.

im 1990 Organisator des Streiks der wissenschaftlichen Mitarbeiter dieses Instituts (der Streik war gegen die nationale Diskriminierung in dem Institut gerichtet, gegen das Verbot, die Muttersprache in der wissenschaftlichen Arbeit zu benutzen).

1991 - 1998 - Redakteur der Zeitung "Юйре Игиллик" ("Frieden für Dein Haus")

1993 hat er den Verband der Karatschai-Schriftsteller begründet

LITERARISCHE TÄTIGKEIT

Veröffentlichungen in der Karatschai-Balkarischen Sprache

- 1970 - Gedichte „Чалама чалкы“ („Ich mache Heu“) und „Къач“ („Herbst“) (die Zeitung „Ленинин байрагы“ („Lenins Fahne“) № 122(5056) und №131 (5065) Tscherkessk, Karatschai-Tscherkessien – KT)
- 1979 - Gedichte im kollektiven Sammelwerk „Тынгысыз джорекле“ („Unstete Herzen“) (Tscherkessk, Karatschai- Tscherkessische Abteilung des Buchverlags von Stawropol)
- 1981 - Gedichtband „Сенсе мени насыбьм“ („Du bist mein Glück“) (ebd.)
- 1986 - Gedichtband „Бусакъла“ („Pappeln“) (ebd.)
- 1990 - Gedichtband „Дуня сейирлиги“ („Wunder des Weltalls“) (ebd.)
- 1992 - Gedichtband „Джуртда Джангыз Терек“ („Heiliger Baum der Heimat“) (Moskau)
- 1993-1998 - Werke in zehn Bänden (Moskau)
- 1999 - Buch der Prosa und der Poesie „Минги Таулула“ („Große Bergbewohner“)
- 2002 – Buch der Prosa und der Poesie «Дуня намыс эмда ахырат азаб» (in the fire of conscience and faith).

Veröffentlichungen in der russischen Sprache

- 1988 - Gedichtband „Камень и дерево“ („Stein und Baum“), Verlag „Советский писатель“ („Sowjetischer Schriftsteller“), Moskau
- 1990 - Gedichtband „Радуга над пропастью“ („Regenbogen über der Kluft“), Verlag „Молодая гвардия“ („Junge Garde“), Moskau
- 1993-1996 - Werke in drei Bänden. Der 1. Band - „Пространство моего голоса“ („Raum meiner Stimme“) - war 1996 von dem Schriftstellerverband Russlands mit Unterstützung der Internationalen Gemeinschaft der Schriftstellerverbände zur Erlangung des Staatspreises RF auf dem Gebiet der Literatur Vorgebracht

Kollektivsammlungen

- 1986 - „Земное ядро“ („Erdkern“), Buchverlag von Stawropol
- 1987 - „Тверской бульвар, 25“ („Twerbaulevard, 25“), Verlag „Советский писатель“ („Sowjetischer Schriftsteller“), Moskau
- 1988 - „Люблю я Кавказ“ („Ich liebe Kaukasus“) Verlag „Современник“ („Zeitgenosse“), Moskau

1991 - „Мое мгновенье в мире этом“ („Mein Augenblick in dieser Welt“),
Buchverlag von Stawropol

Gedichte wurden auch veröffentlicht

in den Zeitschriften: „Дон“ („Don“), „Знамя“ („Fahne“), „Октябрь“ („Oktober“), „Минги Тау“ („Elbrus“), „Ставрополье“ („Stawropolje“), „Половецкая луна“ („Polowzer Mond“), „Бирлешик Кавказия“ („Vereinigter Kaukasus“), „Ас-Алан“ („As-Alan“- die Eigennamen des Balkar-Volkes und des Karatschai-Volkes), „Истоки“ („Quellen“);

in den Zeitungen: „Литературная Россия“ („Literarisches Russland“), „Вечерняя Москва“ („Moskau am Abend“), „Новая Кавказская газета“ („Neue kaukasische Zeitung“), „Ленинское знамя“ („Lenins Fahne“), „Карачай“ („Karatschai“), „Юйге игилик“ („Frieden über dein Haus“), „Правда“ („Wahrheit“), „Люберецкая газета“ („Zeitung von Luberzy“), „Заман“ („Zeit“) u. a.

Übersetzungen in die Karatschai-balkarische Sprache (die Stücke für das Nationale Karatschai-Theater, sind auf seiner Bühne verwirklicht)

«Маленькие трагедии» А. Пушкина

(„Kleine Tragödien“ von A. Puschkin),

«Гамлет» В. Шекспира („Hamlet“ von W. Shakspear), «Мещане» М.

Горького („Kleinbürger“ von M. Gorki), «Человек и джентльмен»

Эдуардо де Филиппо

(„Mensch und Gentleman“ von Eduardo de Filippo)

*(Последние две пьесы поставлены карачаевской национальной студией
Государственного института театрального искусства /ГИТИС/ им.
А.В. Луначарского в 1988 г. в Москве)*

*(Die letzten zwei Stücke sind 1988 in Moskau von der karatschailer
nationalen Theaterschule des Staatsinstituts für Theaterkunst, namens
A.W. Lunatscharskin (GITIS) aufgeführt.)*

Die Werke von Laipanov, die für die Veröffentlichung vorbereitet sind

Dramen «Алания», «Къарча», «Хасаука», «Татаркъан», «Джонгурчха», «Джатдай», «Ёрюзмею»;

die Erzählung «Тенгизде кеме» /»Schiff im Meer«/;

Romane «Таулада азан» /»Aufruf zum Gebet im Gebirge«/, «Ахырзаман дуниясь» /»Die Welt vor dem Weltuntergang«/, «Соруу - суал» /»Das oberste Gezicht«/;

Das Sammelwerk von Poesie und Prosa «Таза-азаТ» /»Was rein ist, ist frei«/;

Gedichtbände «Кёкден белги» /»Zeihen aus dem Himmel«/, «Нюркъанат таууш» /»Strahlende Stimme«/, «Дуния намыс эмда Ахрат азаб» /»Feuer des Gewissens und Glaubens«/, «Сууаб-гюнах дефтерле» /»Hefte des Gutes und Böses«/, «Анаяс – Къуран» /»Verfassung - Bush«/, «Намаз замаН» /»Zeit des Gebetes«/, «Бёрю джортуул» /»Wolfslauf«/, «Къум пюзде суу тамчы» /»Wassertropfen in der Wüste«/, «Орайда, Байракъ, Тамгъа» /»Hymne, Fahne, Wappen«/;

Populärwissenschaftliche Arbeit (Forschung): «Джол: Тейриден – Аллахха» /»Weg: von Tejri zum Gott«/

Die Werke, die in die Sammlung der Werke von Laipanov in 10 Bänden eingeschlossen sind (in der Karatschai-balkarischen Sprache)

- 1.«Сенсе мени насыбым»/»Du bist mein Glück«/
- 2.«Бусакъла»/»Pappeln«/
- 3.«Дуния сейирлиги»/»Wunder des Weltalls«/
- 4.«Джуртда Джангыз Терек»/»Heiliger Baum der Heimat«/
- 5.«Къарачайны Къадау Ташы»/»Stein der Unerschütterlichkeit von Karatschai«/
- 6.«Джан Джурт»/»Heimat der Seele«/
- 7.«Намаз замаН»/»Zeit des Gebetes«/
- 8.«Таза – азаТ»/»Was rein ist, ist frei«/
- 9.«Джангы Ай бла Джулдуз»/»Halbmond und Stern«/
- 10.«Къзакъ бёрю»/»Eisamer Wolf«/
- 11.«Ай джарыгъында тай кишнеген таууш»/»Gewieher des Fohlens unter dem Mondstrahl«/
- 12.«Сюйгенлеге харс»/»Musik für Verliebte«/
- 13.«От бла Тишырыу»/»Feuer und Frau«/
- 14.«Адам бла Хауа»/»Adam und Eva«/
- 15.«Мен Къарачайлыма»/»ich bin Karatschainer«/
- 16.«Ас-Алан Халкъым, ас-салам»/»Guten Tag, mein Volk As-Alan«/
- 17.«Ёзден джуртду Кавказ»/»Heimat der freien-Kaukasus«/
- 18.«Джаннет – Сынау дуния – Джа...»/»Paradis ist Prüfungswelt?«/
- 19.«Къялубаладан ахырзаманнга дери»/»Vom dem

Tag der Erschaffung der Welt an bis zum Gerichtstag)/ 20.«Аллахданды
Аллахады Джал!»/»Weg vom Gott zu Gott)/ 21.«Хазыр бол!»/»Sei
bereit)/ 22. «Алдады хар не да...» /»Alles ist voran...»/.

**Die Werke, die in die Sammlung der Werke von Laypanov
in 3 Bänden eingeschlossen sind
(in der russischen Sprache)**

1.«Седьмое небо»(„Der siebente Himmel“) 2.«Камень и Дерево» („Stein
und Baum“) 3.«Возвращение света» („Rückkehr des Lichtes“) 4.«Свободы глоток» („Ein Schluck der Freiheit“) 5.«Непокорный дух
непокоримых вершин» („Ungehorsames Geist der nicht zu erohernden
Gipfel“) 6.«Чудо Вселенной» („Wunder des Weltalls“) 7.«Радуга над
пропастью» („Regenbogen über der Kluft“) 8.«Люди Тейри, или
Небесное племя» („Die Leute von Tejri, oder Himmelsstamm“) 9.«Душа
Родины» („Seele der Heimat“) 10.«Родина души» („Heimat der
Seele“) 11.«Древо Карачая» („Baum von Karatschai“) 12.«Пространство
моего голоса» („Raum meiner Stimme“).

ÜBER DAS SCHAFFEN VON BILAL LAYPANOV SCHRIEBEN

Die Zeitung «Леннини байрагы» /»Lenins Fahne»/ (06.09.1990 und
25.12.1993, Tscherkessk)

Die Zeitung «Правда» („Wahrheit“) (23.12.1995 №225 /27643/, Moskau)

Die Zeitung «Книжное обозрение» („Buchrundschau“) (14.11.1995 №46
/1536/, Moskau)

Die Zeitung «Литературная Россия» („Literarisches Russland“) (29.12.1995 №52 /1716/ Moskau)

Die Zeitung «Литературная газета» („Literarische Zeitung“) (10.4.1996г.
№15 /5597/, Moskau)

Das Buch «Эркин дуния»/»Свободный мир»/ („Die freie WELT“) (1999,
Tscherkessk)

Einige Angaben über das Schaffen von Laipanov Werden im 9. Band
seines Gesamtwerk angeführt (некоторые данные о творчестве
Лайпанова приведены в 9-ом томе его Собраний сочинений)

Die Verlagstätigkeit (in Moskau)

1. Государственные акты Карачаевской Республики (г.
Москва, 1990г.) („Staatsakten der Karatschajewer Republik“), 1990

2. Джырчы Сьмайыл «Джырла бла назмула» (г. Москва, «Инсан», 1992г.) (Ismail Semionow, „Lieder und Gedichte“), 1992
3. Книжное издательство «Мир дому твоему»-«Юйге Игилик» (г. Москва; работает с1993г.; издано 29 книг) (Buchverlag „Frieden über dein Haus“), der Verlag funktioniert seit 1993, 29 Bücher sind herausgegeben
4. Хаджи-Мурат Хубий «Математическая лингвистика» (Москва,1993г.) (Chaddshi- Murat Chubiy „Mathematische Linguistik“), 1993
5. «Правозащитники репрессированных народов» (Москва, 1996) („Bürgerrechtler der repressierten Völker“), 1996
6. Газета «Юйге Игилик» /«Мир дому твоему»/ (выходила с 1991г. по 1997г. в Москве) Die Zeitung „Юйге Игилик“ („Frieden über dein Haus“), wurde herausgegeben 1991-1997
7. Газета «Заман»/«Время»/ (выходила с 1997г. по 1998г. в Москве) Die Zeitung „Заман“ („Zeit“), wurde herausgegeben 1997-1998
8. Журнал «Ас-Алан» (выходит с 1998г. в Москве) Die Zeitschrift „Ас-Алан“ („As-Alan“), wird unperiodisch herausgegeben seit 1998

Die publizistische (gesellschaftlich-politische) Tätigkeit

- 1.«Под высоким покровительством» (О причинах забастовки ученых в Карачаево-Черкесском научно-исследовательском институте экономики, истории, языка и литературы («Литературная Россия», 15 ноября 1990г, Москва)
(„Unter hoher Begünstigung“- über die Gründe des Streiks der Gelehrten im Karatschai- Tscherkessischen Institut für Ökonomik, Geschichte, Sprache und Literatur) „Литературная Россия“ („Literarisches Russland“) 15.11.1990
- 2.«Вопрос жизни и смерти» (о необходимости реабилитации репрессированных народов); статья напечатана в газете «Юйге Игилик» - «Мир дому твоему» (№1, 1991г., Москва).
„Вопрос жизни и смерти“ („Die Frage des Lebens und Todes“- über die Notwendigkeit der Rehabilitierung der repressierten Völkes), in der Zeitung «Юйге Игилик» - «Мир дому твоему» („Frieden über dein Hause“), №16 1991, Moskau
- 3.«Будет ли восстановлена государственность карачаевского народа?» (газета «Юйге Игилик» - «Мир дому твоему», №3, 1991г., Москва)
«Будет ли восстановлена государственность карачаевского народа?» („Wird die staatlichkeit des karatschaier Volkes wiederhergestellt?“) «Юйге Игилик», №3, 1991 („Frieden über dein Haus“).

4. «О последних событиях в стране и Карачаево-Черкесии» (газета «Юйге Игилик» - «Мир дому твоему», №4, 1992, Москва).
 «О последних событиях в стране и Карачаево-Черкесии» (Über die letzten Ereignissen im Land und in Karatschai- Tscherkessien) «Юйге Игилик» №4, 1992, Moskau
5. «О государственности» (газета «Юйге Игилик» - «Мир дому твоему», №10, 1992г., Москва)
 «О государственности» („Über die Staatlichkeit“), «Юйге Игилик» №10, 1992
6. «О поэзии и свободе» (газета «Юйге Игилик» - «Мир дому твоему», №8, 1993г., Москва)
 «О поэзии и свободе» („Über die Poesie und Freiheit“), «Юйге Игилик» №8, 1993
7. «Остановить войну» (газета «Юйге Игилик» - «Мир дому твоему», №36, 1994г., Москва)
 «Остановить войну» („Stoppen den Krieg“), «Юйге Игилик» №36, 1994
8. «Чечня - предупреждение» (газета «Юйге Игилик» - «Мир дому твоему», №40, 1994г., Москва)
 «Чечня - предупреждение» („Tschetschenien ist eine Warnung“), «Юйге Игилик» №40, 1994
9. «Черкесск не успокоит любое решение» («Общая газета», №29(311), 1999г., Москва)
 «Черкесск не успокоит любое решение» („Tscherkessk wird nicht durch jede beliebige Entscheidung befriedight“), «Общая газета» („Gemeine Zeitung“), №29(311), 1999
10. «Проблемы Северного Кавказа в контексте российской государственности» (выступление на Международной научно-практической конференции «Стабилизация ситуации и мирное развитие на Северном Кавказе» 8 июня 1999г., Москва; напечатано в газете «Балкария» в августе 1999г. и журнале «Ас-Алан» №1(2), 1999)
 «Проблемы Северного Кавказа в контексте российской государственности» („Probleme des Nordkaukasus im Kontext der russländischen Staatlichkeit“)(die Rede in der Internationalen praktisch-wissenschaftlichen Konferenz „Stabilisierung der Situation und friedliche Entwicklung im Nordkaukasus“), 08.06.1999, Moskau, ver öffentlicht in der Zeitung «Балкария» („Balkarien“) im August 1999 und in der Zeitschrift «Ас-Алаю» („As-Alan“) №1(2), 1999
11. «Не совершайте насилия над другими...» (журнал «Ас-Алан», №1(2), 1999, Москва)
 «Не совершайте насилия над другими...» („Übt keine Gewalt an den anderen...“) «Ас-Алаю» („As-Alan“), №1(2), 1999
12. «Красная Книга для Народов» (журнал «Ас-Алан», №1(3), 2000,

Москва)

«Красная Книга для Народов» („Das Rote Buch für die Völker“) «Ас-Алан» („As-Alan“), №1(3), 2000

13. «Шаг вперед, два шага назад» (к десятилетию Закона «О реабилитации репрессированных народов»; журнал «Ас-Алан» №1(4), 2001, Москва).

«Шаг вперед, два шага назад» („Ein Schritt vorwärts, zwei Schritte rückwärts“ zum Jahrzehnt des Gesetzes „Über die Rehabilitierung der repressierten Völkes“) «Ас-Алан» („As-Alan“) №1(4), 2001

14. «Ислам в истории и самосознании карачаевского народа» («Ислам и этническая мобилизация: национальные движения в тюркском мире», Москва, 1998;

«Ислам в Евразии»/коллективная монография; НИИ теории и истории изобразительных искусств РАХ/, «Прогресс-Традиция», Москва, 2001).

«Ислам в истории и самосознании карачаевского народа» («Ислам и этническая мобилизация: национальные движения в тюркском мире»)(„Islam in der Geschichte und in dem Selbstbewußtsein des karatschaischen Volkes“) („Islam und die ethnische Mobilisierung: nationale Bewegungen in der türkisch-sprachigen Welt“), in der Kollektiveen Monographie «Ислам в Евразии» („Islam in Eurasien“), Moskau, 2001

15. «Возвращение света» (книга «ЗАЩИТА БУДУЩЕГО. Кавказ в поисках мира»; Глагол; ОБСЕ – представитель по свободе печати, 2000, Москва).

«Возвращение света» („Die Rückkehr des Lichtes“), im Buch «ЗАЩИТА БУДУЩЕГО. Кавказ в поисках мира» („Verteidigung der Zukunft Kaukasus auf der Suche nach Frieden“), Verlag „Глагол“ („Wort“), Moskau, 2000

16. «Идеал свободы в карачаево-балкарской поэзии 20-го века» (выступление на Международном конгрессе в Гёттингене, 2001).

«Идеал свободы в карачаево-балкарской поэзии 20-го века»

(выступление на Международном конгрессе в Гёттингене, 2001).

(„Frieheits ideale in der Karatschai – Balkarischen Poesie des 20. Jahrhunderts“), Rede im Internationalen Kongreß in Göttingen, 2001

17. «Карачаево-балкарская поэзия XX в. как источник по истории современного национального движения» (выступление на 4 конгрессе этнографов и антропологов России; Нальчик, 20-23 сентября 2001)

«Карачаево-балкарская поэзия XX в. как источник по истории современного национального движения» (выступление на 4 конгрессе этнографов и антропологов России; Нальчик, 20-23 сентября 2001)

(„Karatschai- Balkarische Poesie des XX Jahrhunderts als die Quelle für die Geschichte der gegenwärtigen nationalen Bewegung“, Rede im 4. Kongreß der Ethographen und Anthropologen Russlands, Naltschik, September 2001)

18.«Хасаука: знак национальной беды» (выступление на Международной научной конференции 02.11.2001г. в Москве, посвященной 150-летию со дня рождения Исмаила Гаспринского)

«Хасаука: знак национальной беды» („Chasauka: ein Zeichen des nationalen Unheils, Rede in der Internationalen wissenschaftlichen Konferenz am 02.11.2001 in Moskau, die dem 150.Geburtstag von Ismail Gasprinski gewidmet war“)

19.«С высокой трибуны...» сборник, куда вошли тексты выступлений на ежегодных конгрессах Федеративного Союза Народов Европы (FUEV) (1993-2001 годы), на съездах Ассамблеи Тюркских Народов и на Курултаях Тюркских народов и государств (1990-2001 годы), на форумах Правозащитных организаций и движений; подготовлена к печати.

«С высокой трибуны...» („Von der hohen Tribüne herab...“)- der Sammelband mit Texten der Reden in Jahreskongressen des Föderativen Verbandes der europäischen Volkes (FUEN)

(1993-2001) in Kongressen (Kurultai) der türkischen Völker und Staaten (1990- 2001) in Foren der bürgerrechtlerischen Organisationen und Bewegungen(der Sammelband ist zum Druck Vorbereitet)

KARAÇAY TÜRKLERİNİN BÖRÜYLE (KURTLA) İLGİLİ TÖRELERİ

Bilal LAİPANOV*

Kurt (gizli adı Canlı) diğer Türk milletlerinde olduğu gibi Karaçay Türklerinde de önemli bir yer işgal ediyor. Kurt köpek cinsinden olmasına rağmen, köpek gibi insana itaat etmiyor, altın zincir ve gümüş yemlik yerine hüriyeti tercih ediyor. Kendisi acıksa da gönlü her zaman toktur. Karaçay Türkleri de Yüce Allah'tan başka kimseye itaat etmeden yaşamak istedikleri için asırlarca zorluklar çekmişler. Buna rağmen insan sayısı az olsa da sayısı çok olan milletler arasında eriyip kayıp olub gitmemiştir, yüksek dağlara tutunarak benliklerini, bağımsızlıklarını korumuştur. Avrupa'nın en yüksek dağı olan ELBRUS (Karaçayca Mingi Tau) dağın eteklerinde hala hayata devam ediyorlar. Karaçay Türklerinin Alan devletini ilk olarak Cengiz Han imha etmeye çalışmıştı. Ama Alan devletini yok eden Timur'lan olmuştur. Bunlar tarihte açıkça gösterilmiştir. Ama kader Karaçayları bundan sonra da denemeye devam etmiştir.

Bin sekiz yüz yirmi sekizinci yılın iki kısım tarihinde üç generalin yönetimi altında Rus Çarının Ordusu Karaçay topraklarına tecavüz etmiştir. Hasauka adlı bölgede gerçekleşen savaşta Karaçay erkeklerin büyük kısmı canını vermiştir. Böylece Karaçay feshedilmiştir. O tarihten bu yana yüz onbeş sene Karaçay Türkleri dillerini, dinlerini yok ederek assimile etmeye çalışmışlar. Ama yapamamışlar. Ruslar için onlara boyun eğmeyen, diz çökmeyen millet lazım degildi. Rusları ilgilendiren stratejik anlam taşıyan Karaçay'ın cennet gibi topraklarıydı. Bundan sonra 1943 (bin dokuz yüz kırk üç) yılını 2 kısım tarihinde Stalin'in rejimi Karaçay Türklerini zorla Orta Asya'ya sürgüne göndermiştir. Allah'a bin şükürler olsun 14 sene sonra Kruşevin döneminde Karaçaylılar yurtlarına geri dönebilmişler.

Bugün bile Karaçayları rahat bırakmıyorlar. Kurt milletler için, boyun eğmeyen milletler için her zaman hayat kolay değildir. 1940 (bin dokuz yüz kırk) yıllarında Kafkasya'dan ilk sürgüne gönderilen Karaçaylar olmuştur. Daha sonra Çeçen ve İnguş, sonrada malkarlar olmuştur.

Bin dokuz yüz doksan senelerinde İnguş milleti tekrar baskı altında kaldı. Bugün bile Ruslarla Çeçenler arasında savaş devam ediyor. Karaçay-Çerkez Cumhuriyetinde Karaçay Türklerine karşı pis oyunlar devam ediyor.

* Gazeteci-Yazar. ("As-Alan " Derginin ve "Üyge İğilik"(Eve İyilik) Gazetin Baş Redaktörü Bilal Laypan(ov).)

Kabartay-Malkar Cumhuriyetinde de Malkar Türkleri baskı altındadırlar. Ne on dokuzuncu asırda ne de yirminci asırda kurt halklar rahat olmamışlar. Yirmi birinci asırın ne getireceğini İnşallah göreceğiz. Şu anda bizim oluşturduğumuz yalnız kurtlardan bir birlik kurmalıyız. Kurt milletler birikmeden gerçek hayat, gerçek hürriyet, gerçek zafer olmayacaktır. Türk Dünyanın sembolü Bozkurt bizi sürekli birikmeye davet ediyor.

II

İslam dinini almadan önce Karaçay Türklerinde çocuk doğuracak olan hanımlar kurt dişini yanlarında taşımışlar. Bunun anlamı ise cesur erkek çocuğun doğmasını arzuladıklarından. Erkek çocuk doğduğunda ise beşigin dört köşesine dört kurt resmi koymuşlar. Bin dokuz yüz kırk senelerinde Orta Asya'ya sürgüne gitmeden önce Karaçay evlerde ahşap yatakların dört köşesine ahşaptan oyarak kurt simalarını yerleştirmişler. Bunları bugün bile Karaçay yaşlıları anlatıyorlar.

Bin dokuz yüz altmış senesinde yüz yirmi yaşında vefat eden Tambiy Cüsüb'ün anlattıkları bugüne kadar küçük oğlunda saklanmıştır. Onun anlattıklarına göre: "Eski dönemlerde büyük cesurluk yaparak, yurdunu koruyarak şehit olanları kurt şeklinde yapılan sedyede cenazeyi mezarlığa götürmüşler. O cenaze sedyesini bin dokuz yüz senesine kadar kullanmışlardı". Bugün bile dağlarda yaşlıların elinde elle tutulacak kısımları kurt kafası şeklinde yapılan bastonları görmek mümkündür.

Bin dokuzyüz kırk senesine kadar mahkemelik olan adamlara, şahitlere, gerçeği söylemeleri için ellerine kurdun kirşini tutturarak yemin ettirmişler.

Kendi gözlerimle gördüğüm şeyleri anlatıyorum. Birkaç sene önce bir gün köyde koyunlarımız otlaklardan dönmediler. Akrabalarımızla aradık ama bulamadık. Eve döndüğümde annem "Gidin kurdun ağzını bağlayıp gelin" diye beni dayıma gönderdi. Annemin kardeşi Noruy bıçağı kından çıkarıp ters çevirip bıçağı ve kını birbirine bağladı. Ne dua ettiğini bilmiyorum ama bu hareketleri yaparken dudakları bir şeyler fısıldıyordu. İki gün sonra koyunları bulduk. Koyunların bir çoğuna kurt burnuyla vurarak sakatlamıştı ama ağzını açamadığı için koyunlarda eksik yoktu. Annem beni "Git kurdun ağzını açtır" diyerek tekrar dayıma gönderdi. Noruy zavallı dua edip bağladığı bağı çözüp bıçağı kına yerleştirdi. "Böyle yapmazsam kurt ağzını açamayacak, açlıktan ölecektir. Günah" dedi. Ben büyüklerin bu yaptıkları konusunda ne düşünmek gerektiğini hala bilmiyorum. Hala hatırladıkça şaşırıyorum. Bu "kurt ağzını

bağlama", "kurt ağızını açma" törelerini hala Karaçay köylerde görmek mümkündür.

III

Karaçay-Malkar Türklerinin ünlü yazarları, şairleri olan Semen İsmay'ilin, Möçü Kyazim'in, Kuli Kaysın'ın eserlerinde kurda (canlıya) çok değer verilmiştir. Karaçay masallarında ise kurdun yeri ayrıdır ve çok önemli yer alır. Kurtla ilgili efsaneler, şiirler karaçay folklorunda, edebiyatında çoktur. Bu kısa konuşmamın sonunda Bozkurda ithaf ettiğim şiirlerimi dile getirmek istiyorum. (Bu şiirleri Türkiye Türkçesine çeviren "Birleşik Kafkasya" dergisinin baş redaktörü Yılmaz Nevruz.)

KAZAK BÖRÜ (Yalnız kurt)

Uluyorum ben kazak börü,
Yapa yalnızım ben.
Kaplan yürekli azat nesil
Neredesin sen?

Doğuştum ben kazak börü,
Yara izlerim çok,
görürsünüz.
Ümit sizdedir genç nesil,
Siz birlik olmayı bilirsiniz.

Ovadan dağa, dağdan ovaya
Koşarak indim, koşarak çıktım.
Huzur vermeden yaşadım yağıya,
Tek başıma nicesini yaktım.

Kendinden yapılan çividir
O sert ağaçları yaran.
Kendi itlerimizdir
Benim kalbimi ikiye ayıran.

Ben bir kere köye girdim
Gözlerimde şimşekler yanarak.
Zincirli kardeşlerimi gördüm,
Bana atıldılar havlayarak.

En cesur ite yaklaştım ben:
-Yazık boynundan takılıp
Böyle mi kalacaksın sen,
O mujik efendine tapınıp?

-Benim zincirim gümüşden
Başkalarınınkı de demirden
Altın zincirli olacağım
Kurtarırsam efendimi börüden.

Diye havladı, ürüdü, atıldı,
Ama zinciri bir yere takıldı.
"Altın!" diye salyaları saçıldı.
Ama kul olduğunu sezemedi

Efendisi çıktı evden,
İt beni gösterip söyledi:
-Silah at, ya da bırak beni,
Börüü bitirelim diye, gürledi!

O kovaladı ben kaçtım,
Köy görünmez oldu uzakdan.
Sonra dönüp birden geriye
Aldım altına, tutup bogazımdan.

O yalvardı, yakardı:
-Kesme, dedi, sağ bırak beni.
Altın zincir senin olsun,
İt hayatına dön dedi.

Ben onu iyice daladım,
Sonra biraz duraladım.
Sürüyüp avlusuna götürdüm,
Bir acayıp şeyler gördüm:

İtlerle doluydu avlu.
Onlar Ak evin sahibinin
Ayaklarını yalıyordu,
Kuyruk sallayıp havlıyordu.

Her biri can atıyordu
Gümüş yalağa yaklaşmaya,
Gümüş zincirle koklaşmaya.
Başladılar dalaşmaya,
Altın zincir için yarışmaya.

Boğuşun bakalım, kim yıkarsa,
Gümüş zincire o bağlanacak.
Kazak börüyü kim haklarsa
Altın zincir de onun olacak.

Mücadele yine başladı:
Birbirlerini yolup dalaştılar,
Alt alta üst üste kaynaştılar,
İbretle seyredip durdum onları.

Dayanamayıp girdim araya:
Zincir altın gümüş de olsa
Ne fark eder sizin için.
Ona bağlanacak olduktan sonra.

Börü-it birlik olalım,
Uğraşalım, kurtulsun yurdumuz.
Azatlık için vuruşalım,
Yetsin artık kul olduğumuz!

Hemen itler birleřtiler:
Bu kan akıtmak istiyor,
Bizi kandırmayı dūřluyor.
Dalayalım kazak bōrüyü,
Devletin sađ gōzū olalım
Altın zincir, kemik alalım.

Hayır dedim! Ben kendimi
Dalattırarak deđilim size.
Bana satařan birinizi
Getirdim, ۆrnek alın kendinize!

Ben bađlanıp bűyümedim.
Boynuma zincir deđmedi,
Bōrű kimseye bař eđmedi.

Ama siz itsiniz, kōlesiniz.
Ak evin sahibini yalayın,
Onun ayak yolunu saklayın.
Ben gidiyorum, yolum bařka.

Gittim ben azat bōrű.
Tasmalılar birsiniz hepiniz.
Ŭmit sizdedir geņç nesil,
Siz birlik olabilirsiniz.

Uluyorum ben kazak bōrű,
Ahdim var Tanrıyla, gōklelerle.
Yerimiz az deđil, amma
Dar yűrekliler binlerle.

Özgűrlűđű deđiřmem
Doyduđum yere, rahata.
Ölsem de bař eđmem
Yer yűzünde bir mujıđa!

Çok boğazı koparırım
Keskin dişlerim düşene kadar.
Her zorluğa katlanırım
Genç nesil yetişene kadar.

Ona sıkılan kurşuna
Göğüsümü siper ederim.
Özgürlüğün, azatlığın
Timsali olup giderim.

Tanrısını unutan varsa,
Yüzülecek onun derisi,
Diyorum. Mingitau'un tepesinden
Ben, Alanyurt'un börüsü.

Sahte padişahlan, hainleri
Malkar'dan, Karaçay'dan kovarız.
Biz Alan isek, Adam isek
Alan devletimizi yine kurarız.

Karaçay-Malkar Türklerinin tarihini içeren "As-Alan" dergisini
sizlere hediye ediyorum.

Türk Dünyasının birleşmesinde düzenlenen bu tür kurultayların
anlamı çok olduğunu anlıyor ve bu kurultayı düzenleyenlere, bu işte emek
sarfedenlere kalpten, bütün içtenliğimle teşekkür ederim. Sağ olun.

Uluslararası Türk Dünyası Halk Edebiyatı Kurultayı: Bildiriler, 26-28 Mayıs
2000 = Symposium on the Turkish (Turkic) World's folk Literature :
Papers / - Ankara: Kültür Bakanlığı, 2002; ISBN 975-17-3060-0;
Bilal Laypanov. KARAÇAY TÜRKLERİNİN BÖRÜYLE (KURTLA)
İLGİLİ TÖRELERİ (525-531s.)

АЗАТЛЫКЪ ЮЧЮН КЮРЕШГЕНЛЕНИ ДЖЫРЛАРЫ

(Китаб джабхан назму)

*«Кѣлюм эртде чыкыгъанды адамладан,
Къайры къачаргъа билмейме, ансы, аладан...»*

Лайпанланы Билал,

1-чи сыныфны сохтасы.

Къызыл-Къала эл. 1962 джыл

Къралы – джанууар, халкъы – хайыуан –
Джашау джокъду айырылмай быладан.
Кеслерича этерге кюрешелле бизни да,
Джукъгъа санамайла Хакъ Кертини, Тюзюню да.

Бу имансыз кърал –
Ибилис, шайтан юзюк, ибилис, шайтан джорукъ,
Мурдарлыкъдан эм тоноудан тоймайды,
Бизни джашаргъа не айырылыргъа къоймайды.

Къошханелле кеслерине къазауат бла, зор бла...
Джашасынла кеслери Инджил бла, джор бла.
Джашатсынла кеслерин тонгузла бла, эчки бла,
Къурутсунла кеслерин къахмелик бла ички бла.

Алай а, кеслери кирген кир чунгургъа, балчыкыгъа
Бизни да тартадыла – ма андады къыйынлыкъ.

Джанууар къралгъа хайыуан халкъ керекди.
«Халкъны хайыуан этер ючюн,
Къуллаб, джегиб, тонаб турур ючюн,
Кюч да, хыйла да, ётюрюк да керекди.

Муну ангылаб, бойсунургъа унамагъан халкъла, адамла
Сюрюлорге, тутулургъа, унутулургъа, тюб болургъа керекле.
Ансы ала, кеслери бойсунмагъан бла да къалмай,
Джууаш сюрюулени да къозгъаргъа боллукъла...»
Ма къралны миллет сиясети, иннети...
Аны ючюн барады къазауат.

Кърал башы – Ибилис, тегереги джек, шайтан,
Уллу Аллахны кючю бла къутуллукъбуз аладан.
Джорек, шайтандан-кирден бир тазалан, ариулан.
Иманы болгъан Адамгъа Анаясады Къуран.

БИЗНИ КЪУТХАРЛЫКЪЛА ДИН бла БИЛИМ

Кёк чууакъды. Минги Тау ачыкъды.
Кёзюнгю къаматады къар.
Билмейме, Кёкге чыгыбмы барады,
Огъесе, Кёкден энибми келеди
Къарачай-Малкъар.

Мен да - Минги Тау чючкюрген бир таш,
Не да Мингиден юзюлген бир кюрт.
Огъесе, учхан джудузча, Кёкденми тюшдюм?-
Кёлюм, сёзюм да – от, джалын, кюкюрт.

Огъесе, урущданмы келеме чыгыб?-
Чарсха, тютюннге бёленибди тар.
Кюн чыгыбмы, батыбмы барады –
Огъесе, къанигамы боялгъанды къар?

Къазауат тышында тохтаса да,
Ичимде тохтамай барады.
Джетген къыйынлыкъ кёзге кёрюнюб,
Джорекни эки джарады.

Джуртуму сууундан тутуб, къаясындан салынсам да,
Сау къаллыкъма. Ийнаныуум да тауумча – Минги.
Джангыз къаямы оймагъыз, суууму къурутмагъыз –
Ала джуртумла мени.

«Къобанны сууун ичиб, ташын джалаб турлукъ эсек да,
Къайытырыкъбыз...», - дегенле ата-бабала.
Алай а, Джуртда да джуртсуз къалыргъа
Боллукъларын билемелле ала?

Эркинлик болмай къалды динибизге,
Тилибизге, джерибизге да.
Чабыуул этелле тарихибизге,
Ёсе келген тёллюбюзге да.

Къраллыгыбызны къурутхан бла къалмай,
Миллет бла, Джурт бла да кюрешелле.
Бизни «Къарачай», «Малкъар» деб, экиге бёллюб,
«Эки халкъсыз» деб, сёлешелле.

Халкъны бирлигин «къул, ёзден» деб да, бузалла,
Къауум-къауум этиб, бир-бирибизге юсдорелле.
Ички бла, хыйла бла, кёзбау бла акъылларын алыб,
Кёзю джанганлагъа бир-бирин кесдирелле.

Эркинлик деген ёзден халкълагъа
Къабхан къуралла. Джесирлеб сюрелле.
Ибилис къралны зорлугъун махтаб,
Къул алимле, маскелеча, юрелле.

Халкъны халкълыгъын къурутуб юрешелле,
Кесин да, Джуртун да бёлелле, юлешелле.
Бузаргъа юрешелле динин, тилин, тарихин да,
Адетин, намысын, адебин-халисин да.

Огъай, ала айтханча болмаз -
Аланы къолларында тюлдю халкъны джаны.
Гяуур кърал не къадар къысса,
О къадар къызады халкъны къаны.

Кёб кере сыннгандан сора,
Сынмазча къайнагъанды кёлюм.
Ангы айныйды, иман бегийди -
Бизни къутхарлыкъла Дин бла Билим.

БОШЛУКЪ бла **ШОШЛУКЪ**

*«Джаралы джанны къолтукъ таякълары -
Нюр таякъ бла Кюн таякъ»
Эски назмудан.*

Юренген дунянг чачыла тебресе,
Аякъ тюбюнгден Джер къача тебресе,
Джер да, Джорек да тебренселе,
Таша кючле да тилленселе,
Кюн джарыкъгъа тюл,
Нюр джарыкъгъа таянаса,
Уллу Аллах къутхарыр деб, ийнанаса.
Ай медет Аллах!
Джокъду Джерде тынчылыкъ эм бошлукъ.
Сакълайма Кёкден насыб, болушлукъ.
Бошму сакълайма насыб, болушлукъ?
Дуняда болурму бошлукъ эм шошлукъ?
Бош умутламылла бошлукъ эм шошлукъ?

БАШЛАРЫ

Борис Къоркъмаз. «Ана тилни кърлугъуса...».....	i
Китаб ачхан назму – ачхыч шийир	
Иги Сёз Аллахданды, Аллахды.....	viii
Назмуларымы атама отха.....	3
Къыркъ джети.....	3
Къутхарлыкъ халкъымы.....	5
Адам – олду.....	5
11-чи сентябргъа дери, андан сора да.....	7
Чечен мамучукъ.....	7
Не дерикбиз о кюн Аллахха.....	9
Иман насыб тилейик.....	10
Былай болгъандан, Аллах, сакъла Къарачайны.....	11
Имансыз инкъыйлабны сураты. 1980-чи джыл.....	12
Ит бла Бёрюню арасы.....	12
Аллах айтса, джашау джукъланмаз.....	13
Балыкъ, буз, Адам.....	13
Къачан.....	14
Алма терек эмда адам джорек.....	15
Сёз.....	17
Тюркню джангыдан ачабыз.....	18
Адам бла Хауа.....	19
Тыйыншыбызмы джуртубузгъа?.....	21
Не сакълайды бизни?.....	23
Джан.....	24
Керти адамла.....	25
Эшик бла терезе.....	26
Къач... къарылгъач... Къарачай.....	26
Бизни къутхарлыкъ.....	27
Фатиха.....	28
Ёзен суу бла ёзден халкъ.....	28
Дуняла, джолла, къадарла айырылгъан-къошулгъан джерде.	29
Джашау эмиликти.....	30
Аллах буюргъанча джашайыкъ.....	31
Ана бла бала.....	31
Адам бла шайтан.....	32
Джорек бла назму.....	32
Къыш.....	32
Узакъдан узакъ джууукъдан джууукъ.....	32
Адам болур ючюн.....	34
Чтобы быть человеком.....	34

Джел ауруу.....	35
Ёлгеним болса.....	35
Ахырзаман сагышла.....	35
Кимди да адам.....	37
Халкыбызга керекди оноу.....	37
Былача болгандан, Аллах, сакъла бизни.....	39
Минги Таудада джаным.....	39
Джулдузу бла Ай.....	41
Халкъ да, джурт да уллу Аллахха аманат.....	42
Адам. Джашау-Къобан. Эки джагъа – эки дуня.....	43
Тыш къралда.....	44
Шайыр.....	45
Сыйрат кёпюрге айтылгъан назму.....	45
Аллах бла сёлеширге излесем.....	47
Сау къал, Малкъар-Къарачай.....	48
Джарыкъ, къарангы фатарладан толу юйге киреме.....	49
Тау шийирни бийиме Мен.....	50
Насыб деген – олду.....	51
Къара таны, къара джай.....	52
Я Аллах, сакъла, джакъла эмда къутхар.....	53
Къайгылы сагышла.....	54
Тентизде.....	55
Джюзелле мени кёпюмде.....	56
Джууукълашханды ахырзаман.....	57
Тюш.....	59
Джангы джыл.....	59
Марина Цветаевагъа.....	60
Ахыр сёзюм да – Къарачай-Малкъар.....	61
Ол кюннге къалмагъанды кёб.....	62
Адамла бла джулдузла.....	64
Ючюнчю дуня.....	65
Шайыр бла имам.....	66
Джашаудан толтурургъа.....	67
Сора кимдеди терслик?.....	67
Таш, Терек, Ай, Къазакъ Бёрю.....	68
Джуртдан нек кетгенсе деб, сорсагъыз.....	68
Къара ташда акъ къайын.....	69
Барды умут.....	69
Джерден Кёкге тилек мектуб.....	70
Адам бла табигъат.....	71
Къууанч назму.....	72
Къара багъанагъа тагъылама деб, къоркъ.....	72

Адамгъа тилегим.....	73
Файгъамбар бла Ленин.....	74
Азан бла назму.....	74
Иманлыгъа джокъду ёлом.....	75
Миллетчиме эмда умметчиме.....	76
Джангы дунияны къуралыу.....	76
Имансыз илму.....	78
Нечик къыйынлыды адам.....	78
Тышында сагъышла.....	79
Джетеди заман.....	80
Къзакъ бёрю.....	81
Назму.....	84
Иннетим.....	85
Джети атагъа дери санай.....	85
Джети китабха дери санай.....	85
Тёнгек бла джан.....	86
Я Аллах, шайтанладан къутхар бизни.....	87
Къызыл-Къалада школну сохтасы	
Лайпанланы Биалны назмулары.....	89
Джайгъы эртден.....	89
Къач.....	90
Чалама чалкъы.....	91
Минг сёзню айтдыртхан бир сёз.....	91
Сюеме.....	91
Сёлешгени булбулча.....	92
Мен сюеме.....	92
Сюеме.....	92
Гоккала.....	93
Сюерик эсенг а, омакъ сёзле ючюн.....	93
Сен да эслерсе, деген умутлу.....	94
Ашырылмагъан къагъыт.....	94
Сюймекликни кечеси.....	95
Унуталлыкъ толме.....	96
Джаз бла Сен.....	97
Сезимими сёзле бла айтсам.....	97
Боллукъну сезе.....	99
Сюймеклик.....	100
Ёксюз этмегиз.....	101
Ышарыу.....	101
Унутмам.....	102
Тиширыугъа джазма.....	103
Унуталмайма.....	104

Мэ шэн микь вархар.....	104
Тарзан.....	105
Къумгъанны башын сындыргъанма.....	106
Джигитлик.....	106
Мен кимме да.....	106
Джанымы берликме.....	107
От бузну эриталырмы.....	107
Онтёрт.....	107
Сеннге.....	108
Джорек къалтырай атлайма.....	110
Тюш.....	111
Сюеме.....	112
7-чи сыныф. Дерсе бир кюн.....	113
Сеннге.....	115
Фатимагъа.....	116
Халым.....	117
Кюн бла адам.....	117
Мектуб.....	118
От бла буз.....	118
1968 год. Стихи на русском языке.....	119
Моя любовь.....	119
Синее море.....	120
Чемпион.....	120
Эки медал.....	121
Салам къагъыт.....	123
1970 джылдан тамблагъа къарай.....	125
Къысхасы бла.....	126
Джаз.....	126
Аллай кюч болургъа керекди.....	126
Джашау бла ёлюм.....	127
Зима.....	127
Джайгъы кече.....	128
Сослан таш бла ургъан суу.....	128
Устазыма.....	128
Хуна бла назму.....	129
Къышхы боран.....	129
Джулдуз учханча кёрюндюнг.....	130
Роза.....	131
Оналты джыл.....	131
Сабийлигим.....	131
Къойла излейле иелерин.....	132
Онегин.....	133

Турнала.....	133
Соруугъа кёре джууаб.....	133
Джашау бла ёломню арасында.....	134
Джаз.....	134
Юреннген джеринг ...	135
Аллах бла мен.....	136
Билал бу элде чыныкыгъанды.....	138
Эртден.....	139
Биз бирден излей эсек.....	139
Джорекни татлы сезимлерине.....	140
К.....	141
Джаным, сени сюеме.....	141
Туугъан кюнннгде.....	142
Халимат.....	143
Бюгюн бизде.....	143
Сабыр тюбю сары алтын.....	144
Къарылгъач.....	145
Джаша, Къызыл-Къала.....	146
Керти ийнаннганны хорлар кюч джокъду.....	147
Ибилис кърал бла къадыр джамагъат.....	148
Иманы толу керти адам – олду.....	149
Бизни къутхарлыкъ.....	150
Аладан чыгъады къоркъуу.....	151
Башланьб бошалмай къалгъан назмула.....	159
Къыямат Кюн не дерме Аллахха.....	154
Аз айтсам да, кёб ангылагъыз.....	155
О творчестве Билала Лайпанова.....	156
Ч. Айтматов.	
Редколлегия, авторскому коллективу и читателям журнала «Ас-Алау» (на русском и английском языках).....	157
С. Червонная. Билал Лайпанов – поэт, политик, “ethnik enterpriser” (на русском и английском языках).....	162
Д. Семенов. Поэт. Редактор. Издатель. Общественно-политический деятель (на русском и немецком языках)	169
Билал Аппасович Лайпанов. Краткие данные жизни и деятельности (на русском, английском и немецком языках) ...	175
Билал Лайпанов. Выступление на Курултае	199
Азатлыкъ ючюн кюрешгенлени джырлары.....	206
Бизни къутхарлыкъла Дин бла Билим	207
Бошлукъ бла Шошлукъ	208
Башлары.....	209